

get; det hører snarere under de specielle Fiskeribevilgninger, f. Ex. under de praktisk-videnskabelige Forsøg i Fiskeriernes Tjeneste, under hvilken Post Udgifterne forrige Gang blev udrede.

Votering:

Nr. 8 samt Totalsummen bifaldtes enstemmig saalydende:

8. Til Udgivelse af Konsulat- og Stipendiatberetninger . Kr. 4 200,00
 Kr. 678 135,00

Videre var indstillet:

- III. Den kongelige Meddelelse om hvad der er foretaget i Anledning af Storthingets Anmodning til Regjeringen om at tage under Overveieelse, hvorvidt Udgifterne til de forenede Rigers diplomatiske Repræsentation i Udlandet kan indskrænkes, vedlægges Protokollen.
- IV. Den af Repræsentanten Arctander m. fl. indgivne Forestilling om Vædringer i de for Konsulatsafgiftens Beregning gjældende Forskrifter oversendes Regjeringen med Anmodning om, at Spørgsmaalet maa blive nærmere undersøgt og i Tilfælde taget de fornødne Skridt til snarest mulig Forandring af de nævnte Forskrifter.

Votering:

Indstillingen under III og IV bifaldtes enstemmig.

Sag Nr. 4:

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende kongelig Proposition om Bevilgning til kommercielle Stipendier. (Indst. S. Nr. 139).

Komiteen indstiller:

For Budgetterminen 1ste Juli 1890—30te Juni 1891 bevilges til kommercielle Stipendier Kr. 10 000,00.

Votering:

Komiteens Indstilling bifaldtes enstemmig.

Sag Nr. 5:

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende: I. Forslag fra Ullmann, Thomsen m. fl. til Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 og II. Forslag fra Ullmann, Thomsen m. fl. til Forandring i Grundlovens § 50. (Indst. S. XIV).

Præsidenten: Disse 2 Grundlovsforslag er behandlet under ét og kan betragtes som en fælles Sag. Før jeg gaar over til at referere Grundlovsforslagene, skal jeg forhøre, om nogen forlanger Ordet om denne Sag i sin Almindelighed.

Ullmann: Jeg vil gjerne have en Udtalelse fra Præsidentstolen om, hvorvidt der er Anledning til i det hele at behandle de af disse Grundlovsforslag, som man i Virkeligheden maa anse for at være allerede afgjorte i Realiteten, — hvorvidt der reiser sig formelle Indvendinger mod at stemme over de af dem, som allerede er afgjorte, eller hvorvidt det maa betragtes som en Sag, der er ny, og derfor ogsaa kan behandles.

Præsidenten antager, at forsaavidt nogen Del af de foreliggende Grundlovsforslag allerede har faaet sin Afgjorelse, saa vil der ikke være reglementsmæssig Afgang til at behandle dem paany i denne Thingsamling.

Moursund: Ja, dette er et Spørgsmaal, som ogsaa har paatrængt sig mig under Sagens Behandling i Komiteen, hvorvidt der var reglementsmæssig Afgang til at behandle de forskellige Alternativer i Forslagene om Stemmeret for Kvinder, som knytter sig til Grundlovsforslagenes Forkastelse; men jeg kan ikke tro andet, end at der er Afgang dertil; thi ethvert Grundlovsforslag, som er fremlagt i Storthinget, maa der votes over, og ethvert Forslag, som der votes over, maa kunne undergives Debat. Der er vistnok den Bestemmelse, at der ikke maa votes over Forslag, som tidligere er forkastede, de maa ikke opprøpes igjen; men disse kommer dog i en noget anden Form og med en større Rækkevidde. Jeg tror, der er fuld reglementsmæssig Afgang til at debattere dem og votere over dem; en anden Sag er det, at man vil vel ikke gaa med paa det mere, naar man har forkastet det mindre.

Holmboe (Komiteens Formand): Ja, jeg kan ikke skjønne andet, end at der maa være Afgang til at debattere og votere over de Forslag, som nu foreligger behandlede af Komiteen. Det er jo ikke de samme identiske Forslag, som blev forkastede for nogen Tid siden. Det er jo de samme Forslag, men med Tilføielse af, at Stemmeretten ogsaa skal gives Kvinder, saa disse Forslag er helt andre, end de som dengang blev afgjorte. De Forslag, som her er behandlede af Konstitutionskomiteen, maa altsaa kunne undergives saavel Debat som Votering.

Ullmann: Ja, efter disse Udtalelser vil jeg bare indskrænke mig til at erklære, at jeg agter at stemme for de Forslag, som indeholder almindelig Stemmeret; men jeg agter for mit Vedkommende at debattere omtrent udelukkende paa Grundlag af de bestaaende Stemmeretsvilkaar; men jeg forbeholder mig altsaa forøvrigt ogsaa at kunne lade Debatten dreie sig om Stemmeret for Kvinder i sin hele Almindelighed.

Giesland: Jeg vil for min Del nedlægge en Protest mod, hvad der synes at være den almindelige Forstaaelse af denne Sag. Jeg mener ikke, at vi saaledes skal stille Kvinden for sig selv, hvad det principielle angaar, at vi skal op- tage en Sag paany, som faktisk allerede før er behandlet. Jeg vil for min Part erklære, at jeg anser det reglementsstridigt. Jeg har ikke i Komiteen fundet den mindste Opfordring til at bestaa mig med noget andet Forslag end VII A, som gaar ud paa at give Kvinden den samme Ret som Manden, og jeg tror, at Kvinden, om hun havde et Ord at sige med i denne Sag, vilde stille sig paa min Side, være enig i, at vi ikke bør bestaa os med noget andet Forslag.

Præsidenten maa fastholde sin Udtalelse, at forsaavidt Spørgsmaalet før er afgjort, kan det ikke reglementsmæssig komme under Afgjørelse; men Præsidenten har ikke noget særligt at indvende mod den Forklaring, som Komiteformanden har fremholdt, den nemlig, at der er den Væsenforskel mellem, hvad der nu foreligger og de tidligere Stemmeretsforslag forsaavidt, at de nu foreliggende handler om Stemmeret for Kvinder i Forening med Stemmeret for Mænd, medens de forrige Forslag alene handlede om Udvidelse af Stemmeretten for Mænd; men hvis der er Tvivl i Forsamlingen, vil Præsidenten undergive Spørgsmaalet Votering. — — — Af den Tausked, som herfer i Salen, maa Præsidenten drage den Slutning, at Forsamlingen anser disse Forslag som selvstændige, navnlig da det under VII, og at man alfsaa uhiidret af Reglementet kan indgaa paa Behandling. Præsidenten tror ogsaa at være i Overensstemmelse med Reglementet ved nu at sætte Forslag VI under Afstemning først.

Komiteen havde indstillet:

1. Det af Repræsentanterne B. Ullmann, D. Thomesen, G. Krogh, J. Sparre, A. Ovam, J. D. Lange, Nikolai Sørensen og Castberg fremsatte Forslag til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 bifaldes ikke.

Ullmann: Ja, efter hvad jeg udtalte, agter jeg ikke at optage Diskussionen paa Grundlag af dette Nr. 1 — jeg vil vente, indtil vi kommer til Nr. 2; men jeg maa anmode Præsidenten om, at selve dette Forslag, som her er refereret, maa blive sat under Afstemning og blive voteret over.

Præsidenten: Det skal ske. Det var Præsidentens Hensigt at gaa frem paa den Maade.

Ullmann: Det er forøvrigt et Spørgsmaal, om det ikke skulde være hensigtsmæssigt at vente med at votere over det Forslag, som omtales

under Nr. 1, indtil man har debatteret Forslaget Nr. VII Alternativ A, som dog egentlig er det, hvorom Interessen her samler sig. Jeg turde maafte henstille til Præsidenten at referere begge Nr., baade Nr. 1 og 2 i Indstillingen, og forsaavidt sætte Sagen, taget i sin Helhed — alle de foreliggende Forslag under et, Spørgsmaalet om Kvinders Stemmeret i det hele taget — under Debat.

Præsidenten vil meget gjerne efterkomme enhver Repræsentants Anmodning, saalangt som muligt, men Præsidenten maa gjøre opmærksom paa, at det ikke vel lader sig gjøre at referere begge Nr. i Indstillingen underét, fordi der under Grundlovsforslaget Nr. VII er flere forskellige Alternativer, som Forslagsstilleren selv ved, og da er det sædvanmæssigt, at efterhvert som et Alternativ refereres, bliver der voteret over det; men Præsidenten kan undlade at referere noget af disse Grundlovsforslag og lade Sagen undergive Debat, forinden jeg gaar over til at referere.

Ullmann: Det kunde ogsaa gøres paa den Maade, at Præsidenten refererede alle de fremsatte Alternativer.

Præsidenten: Det kan jeg gjerne gjøre, men det er ikke sædvanmæssigt. Jeg antager imidlertid, at der ikke kan være noget iveien derfor, og naar Forslagsstilleren ønsker det, og hvis der ikke sker Indvending fra nogen Kant, vil jeg gjøre det. Jeg skal da referere Komiteens Indstilling under Nr. 2.

Komiteen havde indstillet:

2. Det af Repræsentanterne B. Ullmann, D. Thomesen, G. Krogh, J. Sparre, W. Konow (H.), A. Ovam, J. D. Lange, Nikolai Sørensen og Castberg fremsatte Forslag til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens § 50 bifaldes ikke.

Præsidenten: Jeg skal, forinden jeg gaar over til at referere Grundlovsforslagene, gjøre opmærksom paa, at Forslaget under VI gaar ud paa Forandring baade i § 50 og § 52 i Grundloven, medens det andet kun indeholder Forslag til Forandring i § 50. Det under VI fremsatte Forslag til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 er saalydende:

VI.

Grundlovens § 50 og 52 skal herefter lyde som følger:

§ 50. Stemmeberettiget er enhver norsk Borger, Mand og Kvinde, som har fyldt 25 Aar, har været bosat i Landet i 5 Aar og opholder sig der.

§ 52. Stemmeret suspenderes:

- a. Ved Anklage til Thinge for Forbrydelser, der kunne medføre saadan Straf, som i § 53 a er nævnt.
- b. Ved Umhyndiggjørelse.
- c. Ved Opbud eller Fallit, der ikke er forarsaget ved Jdsbvaade eller andet utilregneligt og bevisligt Uheld, indtil Skyldneren enten ved fuld Betaling til Fordringshaverne eller ved Afford igjen er bleven raadig over sit Bo.
- e. Ved at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nydt Understøttelse af Fattigvæsenet.

Det under VII fremsatte Forslag til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens § 50 er saalydende:

VII.

Alternativ A.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar, opholde sig der og enten:

- a. ere eller have været Embedsmænd;
- b. paa Landet eie eller for længere Tid end 5 Aar have leiet matrikuleret Jord eller i 5 paa hinanden følgende Aar have brugt og fremdeles bruge saadan Jord;
- c. i Finmarken i 5 Aar have været og fremdeles ere Rættighedsmænd;
- d. ere Kjøbstadsborgere eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdi idetmindste er 600 Kroner.
- e. have for det sidstforløbne Aar betalt direkte Skat til Stat eller Kommune efter en antagen Indtægt af mindst 500 Kroner paa Landet og mindst 800 Kroner i Kjøb- og Ladestederne, i et Aar have havt fast Bopæl i Valgkommunen paa den Tid, Valget foregaar og ikke som Thyende tilhøre Andens Husstand.

Alternativ B.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar, opholde sig der og enten:

- a. ere eller have været Embedsmænd, eller
- b. paa Landet eie eller for længere Tid end 5 Aar have leiet matrikuleret Jord eller i 5 paa hinanden følgende Aar have brugt og fremdeles bruge saadan Jord eller i Finmarken i 5 Aar have været og fremdeles ere Rættighedsmænd, eller

- c. ere Kjøbstadsborgere eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdi idetmindste er 600 Kroner, eller
- d. have for de tre sidst forløbne Aar betalt direkte Skat efter Vigning paa Formue eller Indtægt til Stat eller Kommune, samt derhos have fast Bopæl i Valgkommunen paa den Tid, Valget foregaar, og ikke som Thyende tilhøre Andens Husstand.

Alternativ C.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar, opholde sig der og for det sidst forløbne Aar have betalt direkte Skat til Stat eller Kommune efter Vigning paa Formue eller Indtægt.

Alternativ D.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar, opholde sig der og for det sidst forløbne Aar have betalt direkte Skat til Stat eller Kommune.

Alternativ E.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

Stemmeberettiget er enhver norsk Borger, Mænd og Kvinder, som har fyldt 25 Aar, har været bosat i Landet i 5 Aar, opholde sig der, ikke nyder eller i det sidste Aar før Valget har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet og ikke som Thyende tilhører Andens Husstand.

Giesland: Jeg tillader mig paa Minoritetens Vegne at optage Forslag om, at Forslag VII Lit. a bifaldes. Idet jeg derpaa skal forsøge paa at indlede Debatten om denne Sag, vil jeg begynde med at afgive den Erklæring, at jeg har en Følelse, som jeg tror deles af mange i denne Stund, nemlig den, at vi dog alle her maa have en Kjendelse af det meningsløse i den Stilling, som Kvinden indtager i Samfundet, hvorefter hun ikke engang i en Sag, som angaar hende saa nær som denne, skal have et eneste Ord at sige. Og hun vilde dog ganske vist kunne tale Sagen langt bedre end jeg, og jeg tænker de fleste af os er istand til. Der er især et Udtryk i Flertallets Indstilling, som har stødt mig, og som jeg tror maa støde ikke alene Kvinder, men enhver, som kender lidet Gran til Kvindesagens Historie, til denne mægtige Kulturbevægelse, som gaar gennem hele den civiliserede

Verden, og det er dette om at drage Kvinderne ind i det politiske Liv. Det er ligesom om man vil drage dem ind efter Haaret. Nei, det er ikke os, som vil drage dem ind; de kommer selv. Og hvorfor kommer de? Jo, fordi de forlanger sin Ret. Udviklingen har ført med sig, at Tiden omsider er kommen ogsaa for Kvinderne til at erkende, at de har en Ret, og til at forlange denne gennemført. Det er virkelig saa med denne Reformsag, at det er Kvinderne selv, som har ført den, og som fører den den Dag idag. Det er en Kvinde, som først har opstillet det Krav, som nu er kommet frem i Forslagsform her i Stortinget og skal afgjøres idag. En Kvinde, som endnu lever over i Amerika — hendes Navn fortjener at nævnes: Elisabeth Cady Stanton. Det var hende, som paa det første store Kvindefagsmøde i Amerika bragte dette Krav frem om Kvindens Stemmeret. Der er især 3 Ting, som har henledet min og jeg tænker mange andres Opmærksomhed paa denne Kulturbevægelse, Kvindesagen. Det ene er den indskrænkede Udgang, som Kvinder hidtil har haft her i Landet til at erhverve sig Kundskaber. Det er saa langt fra, at det inden Familierne har været agtet for en Lykke at have begavede Døtre, at jeg snarere tænker, at det mangen Gang har voldt Beklagelse. Jeg tænker, det er gaaret mangen en Kvinde, som det gif Elisabeth Stanton, hvorefter det fortælles, at hendes Fader bedrøvede hende saart ved at sige til hende Gang paa Gang: „Gid du havde været en Gut“. Man har hidindtil, jeg vil ikke sige bevidst, men man har dog alligevel i hele Kultursamfundet paa en vis Maade kneblet Kvindernes Mænd. Ligesom man i Asien har indsnøret deres Fødder i Jernsko, saaledes har man i Vesten indsnøret deres Mænd, og det er først ved Kvindebevægelsen, ved Kvindernes fortsatte og ihærdige Anstrængelser, at der er blevet andre og bedre Forhold. Der er vel omsider ogsaa i vort Land aabnet dem større Udgang til Erhvervelse af Kundskaber. Men det er ganske vist, at denne Udgang er temmelig nok, og at der ogsaa i denne Retning staar meget tilbage at gjøre. Det andet, som jeg har fæstet mig ved, er den ringe Betaling Kvinderne faar for sit Arbejde. Det er opløst, at det simple kvindelige Arbejde betales med en Halvpart, ja ned til og under en Trediedel af, hvad det mandlige Arbejde koster, og det — vel at mærke — Arbejde, som kan udføres ligesaa forsvaerlig og godt af Kvinder som af Mænd. Saa er der en tredje Ting, og det har for mig været det alvorligste, den dobbelte Moral, som bitterlig raader i det civiliserede Samfund, at man kræver mere af Kvinder end af Mænd, og det forfærdelige Slaveri, mange Kvinder som følge heraf har været og endnu er nedbøjet i. Jeg har da som Menneſteven ikke kunnet andet end hilse velkommen alle de Bestræbelser, som gif

i Retning af at forbedre Kvindens Aar og Staafe hende en tryggere, en mere lovfæstet Stilling i Samfundet. Og naar det hos os omsider ved Kvindernes egne Bestræbelser er kommet dertil, at der er forelagt os Forslag om at give hende Stemmeret, give hende Udgang til at være med at vælge de Folk, som skal afgjøre hendes ligestaaende som Mændenes Sager her i Nationalforsamlingen, ja, give hende Udgang endog til selv at blive valgt, om hun kan trænge sig frem til en saadan Stilling, — saa kan jeg ikke andet end give dette Forslag mit Bisalb. Jeg vil sige lige ud, at var jeg bare saa sikker i min Sag hver Gang jeg skulde afgive min Stemme her i Nationalforsamlingen, som jeg vil være det ved at stemme for Forslag VII A, saa var det ikke vanskeligt. Hvad forresten Mindretallets Indstilling angaar, saa vil jeg gjøre opmærksom paa, at den jo refererer sig til Flertallets, og vi har derfor maattet lægge Hovedvægten paa noget, som vi ellers ikke vilde have lagt saa stor Vægt paa, nemlig det hensigtsmæssige. Det er dette, som Flertallet kalder det principielle; men det er jo ikke det principielle ved Tingen. Det er Hensigtsmæssighedshensyn, hvorvidt man kan haabe og tro, at det vil være gavnligt for Kvinden og gavnligt for Samfundet, at hun faar Stemmeret. Jeg henviser til Mindretallets Udtalelser og vil ogsaa tillade mig til Støtte for den Opfatning, vi har søgt at gjøre gjældende, at anføre lidt af et Par Mænd, som for mig, og jeg tænker for en hel Del paa dette Omraade gjælder for Autoriteter. Den ene Udtalelse er af Bjørnson, som, hvad Mening man nu end har om ham, dog er en af Tidens Seere og en Mand, som ser dybt. Han siger: „Kvinden ved vor Side som god Kammerat — med samme Oplysning og samme Ansvar — er intet mindre end den civiliserede Menneſkehed en Gang til — nemlig en Gang til saa rig paa ædle Indskydelser, aandelig og sædelig Arbeidskraft. Strømme vil gaa ind i vort offentlige Liv af hendes større Taalmod, finere Virkelighedsfand, uegennyttigere Kjærlighed. Samfundet vil føles retfærdigere og glædere“. Dernæst vil jeg anføre en Udtalelse af Henry George. Han siger: „Kvinders Ret til at stemme er ligesaa indlysende som Mænds Ret og hviler paa samme Fundament. Efterfølgende de er pligtige at adlyde Loven, maa de have en Stemme med i Lovens Tilblivelse, og den Paastand, at de ikke er stiftet til at stemme, er der ikke mere Mening i, end der har været i den samme Paastand, hver Gang der er Tale om at udvide Stemmeretten til et større Antal Mænd. Og enten nu Mænd liker eller ikke liker at have udtalt, at de ikke er istand til at give gode Røder uden med Kvinders Bistand, saa har i ethvert Fald deres Lovgiverarbejde ikke vist sig at være saa vellykket, at de af den Grund burde aflaa Kvinders Hjælp. Saa utilfredsstillende og grove

er de Love, som Mænd har været alene om at give, at de nok burde spørge sig selv, om ikke Kvinders finere Intuition og større Følsomhed behøves ligesaa meget ved de offentlige Sagers Ordning, som inden Familien. Ikke alene i, hvad der i Almindelighed regnes for „Kvindens Sfære“, er Kvinder Mænd overlegne, men de bringer ofte i Sager, som betragtes som udelukkende hørende under Mandens Omraade, en Indsigt og en Dømmekraft, som gjør dem til høist værdifulde Raadgivere for Mænd. Den Mand, som foragter Kvinders Raad, er alt andet end en vis Mand. Og naar vi nu ser, at Menneskeheden bestaar af Mænd og Kvinder, og at de to Køn er hinandens naturlige Hjælpere, blir saa ikke den Ting at overlade til det ene Køn, hvad der angaar begge, temmelig ligt det Experiment at ville bruge blot det ene Ben at gaa med istedetfor begge“. Vi har til Støtte for vore Udtalelser om det hensigtsmæssige, det gavnlige for Samfundet og for Kvinden selv i, at hun faar Rettigheder, paaberaabt os de Erfaringer, man allerede har fra de større Kulturstater, hvor Kvinden i stor Udstrækning har opnaaet Rettigheder, som hun ikke har faaet endnu hos os, og vi har ogsaa paaberaabt os navnlig nogle mindre Samfund i Amerika, hvor Kvinden har faaet politisk Stemmeret, og det med god Grund, jeg mener, at selv Flertallet samstemmer der med os, thi de har ikke med en Stavelse forsøgt at tage Kvindefragens Historie til Indtægt for sine Anskuelse. Havde der været nogen Anledning til det, saa havde de vel gjort det. Jeg er forresten beredt til, om det trænges, at komme med nærmere Oplysninger om den Sag. Der mangler ikke vægtige Udtalelser om, at man har seet heldige Resultater af den politiske Stemmeret for Kvinder, og man har i Wyoming 21 Mars Erfaring at paaberaabe sig. Men jeg skal, som sagt, ikke videre opholde mig herved, men henstille til Flertallet, om det ellers i denne Sag mere, end da vi havde den almindelige Stemmeret fore, virkelig ønsker at gaa ind paa Tingen, at gaa ind paa det principielle, da at sige os, hvad deres egentlige Mening er; thi det principielle er dog vel dette: med hvad Grund og Ret man vil udelukke Kvinden fra Stemmeret, hvorledes man vil modbevise dette, at ikke Kvinden har et Retfærdighedskrav at gjøre gjældende. Naar hun opfylder Grundlovens Ord og Bud, naar hun svarer sine Skatter, naar hun har den Oplysning og alle de andre Betingelser, som kræves af Manden, hvorfor skal hun da være retløs? Hvorfor skal hun ikke faa sin Borgerret ligesaa vel som Manden? Det er nu for mig det principielle ved Tingen. Jeg kan ikke tro, at Flertallet kan have saa ringe Tanker om Stemmerettens

Betydning, som det ser ud til af Indstillingen; thi det er dog det mægtige Vaaben, hvormed enhver Stand, enhver Samfundsklasse under den nuværende Statsforfatning, under det repræsentative System, alene kan gjøre sig gjældende, og hvorved de erfaringsmæssig gjør sig gjældende. Hvad man nu mener om Kvindens Evner og Natur, saa meget maa man dog vel medgive mig, at hun skjønner sit eget Bedste, at hun selv bedst ved, hvor Stoen trykker, og at hun er den nærmeste til, om hun ellers saasandt faar Anledning til det, at tale sin Sag. I England, hvor Kvinden i lang Tid har kæmpet for at faa politisk Stemmeret, men vistnok endnu ikke tilfulde har opnaaet det, der har hun dog allerede en betydelig politisk Indflydelse, hun holder sine Valgmøder ligesaa vel som Manden, og det er omsider kommet dertil, at Valgkandidaterne maa tage alt muligt Hensyn ogsaa til Kvinden. Men, som sagt, dermed er ikke Kvinden nødt og heller ikke tjent; først naar hun virkelig faar den samme Ret som Manden, saa har hun opnaaet ogsaa den Uligelighed, den principielle Stilling, som alene fyldestgjør Retfærdighedskravet. Jeg skal foreløbig indskrænke mig til dette. Jeg skal altsaa henstille til Flertallet at tage den principielle Side af Sagen op til Behandling. Jeg tror, det vilde være det bedste, om denne Debat skal føre til noget.

Hval: Da denne Sag om kvindelig Stemmeret første Gang er under Behandling i Stortinget, har Komiteen troet i sin Indstilling at burde indlade sig paa den store Sag, som staar i nærmeste Forbindelse med Spørgsmaalet om Kvindens politiske Stemmeret, den hele Kvindebevægelse. Man troede derved at kunne faa et Grundlag for den principielle Behandling af selve det foreliggende Spørgsmaal. Jeg kan derfor ikke skjønne, at Mindretallets Ordfører egentlig skulde beklage sig over, at man ikke har indladt sig paa den principielle Side af Spørgsmaalet; men naar han nu fordrer det, skal jeg forsøge paa kortelig at begrunde Flertallets Indstilling ved at besvare hans Bemærkninger. Som det er sagt i Flertallets Indstilling, er den saakaldte Kvindebevægelse udgaaet — ialfald praktisk — fra de nordamerikanske Fristater; saaledes, som den har forplantet sig først til England og siden udover de europæiske Lande, har den bevaret væsentlig den samme Karakter og er i Nærværelse ved at være til et Kulturspørgsmaal, til et Ved i vort Aarhundredes store Kulturkamp — denne Kvindebevægelse, som opstiller Kvindens politiske Stemmeret som et af sine Hovedprinciper. Jeg siger, at vi her har en Kulturkamp med sit store Program, uagtet Mindretallets Ordfører synes at være af den modsatte Mening. Den Kvinde, hvis Navn Hr. Giesland nævnte, Kvindefragens Forkjæmper i Amerika,

Efterm. 5 Juni — ang. Stemmeret for Kvinder.

Miss Stanton, har sammen med et Par andre amerikanske Kvinder leveret et Bært om kvindeligt Stemmeret, «History of woman suffrage», som indeholder ikke mindre end 1780 Sider; og denne Kvinde har skrevet som Devise paa sit Bært: «The world belongs to those who take it» (Verden tilhører dem, som tager den). Den samme Devise har Kvindebevægelsen i det hele. I 1884 konstituerede sig her i vort Land en Kvindefagsforening; og der var mange, som gik med i den, fordi Programmet lød, som om det gjaldt i sin Almindelighed at optage Diskussionen om og Arbejdet for Kvindernes Kaar. En ikke ringe Del, som gik med, var af en moderat Tænkemaade og vilde ikke gaa med paa Kamppladsen; de gik med, fordi de vidste, at der forelaa en Opgave, som i og for sig var en Forening fuldt værdig. Men den samme Kampmaade har været anvendt, og den samme Tone har ogsaa lydt fra denne Forening, navnlig i dens Organ. Der tales om Krig, om Erobring, om Seir; det gjælder at „omdanne det hele Samfundets Følelse; det gjælder at gaa fra Seir til Seir“, at „forvandle Fiender til Venner“, at „smelte Hjerternes Haardhed“ osv. Vi møder her, som nævnt, en Kulturskamp, hvor Kvindefagets Fortjæmpere staar fuldt rustet til at besejre dem, som man kalder sine „Fiender“, dem, som man forudsætter vil modstå sig en eller flere af de Opgaver, som de har stillet paa sit Program. Disse Opgaver er ikke saa; Komiteestallet har i Korthed samlet disse i Indstillingen. Vi har nævnt Kvindernes Opdragelse, Afgang til samtlige de Stillinge, som Mændene indehar, Love, som sikrer Kvindens, navnlig den gifte Kvindes, Rettigheder osv. Men, som det er sagt i Indstillingen: det er den politiske Stemmeret, som skal være det egentlige Hovedmiddel til at opnaa alt, hvad der forresten er opstillet som Kvindefagets Maal. Hovedforudsætningen for denne Bevægelse er, at Kvinden befinder sig i en undertrykt Stilling, medens hun saavel ifølge den demokratiske Grundsætning, hvorpaa hele Bevægelsen hviler, nemlig „Frihed, Lighed og Broderkab“, som — hvad der staar i næste Forbindelse med denne — ifølge Læren om de almindelige Menneskerettigheder har fuldt Krav paa at stilles lige med Manden i enhver Henseende. Mit personlige Standpunkt i denne Sag er, at jeg er overbevist om, at dette at optage Arbejdet for Kvindens sociale Vilskaar — Kvindens Kaar i det hele taget — er en meget stor og vigtig Opgave; men den Maade, hvorpaa man tager dette, bringer mig paa den anden Side til Overbevisningen om, at man ingenlunde vil erkende, at jeg for mit Vedkommende stiller mig venlig til Sagen, fordi jeg ikke gaar ind paa samtlige de Krav, som opstilles; og specielt

naar man stiller sig mod en Sag som denne, mod den politiske Stemmeret, saa bliver man ligesom betragtet som Kvindefagets Fiende. Mindretallets Ordfører har besværet sig over, at Flertallet ikke har benyttet den Historik, som Komiteens Indstilling indeholder. Det forhold sig ikke saa. Vi har vistnok ikke skrevet noget vidtløftigere derom; men det staar dog udtrykkelig nævnt i Indstillingen, at man ikke kan betragte den personlige Ret, nemlig den politiske Stemmeret, som er givet Kvinden paa enkelte Steder i Nordamerika, som noget afgørende Bevis for denne Sags Vigtighed og Rigtighed; og videre har Komiteflertallet anført, hvad der er at sige om Østerrige og Sverige. Jeg skal tillade mig at give endel Oplysninger om, hvorledes Forholdet er i Amerika med Hensyn til Stemmeretten. Kvinden fik politisk Stemmeret først i Territoriet Wyoming. Dette Territorium er et Grændsedistrikt; det havde i 1870, altsaa omtrent paa den Tid, da Kvinden fik Stemmeret, et Antal af 9118 Indbyggere, det vil sige, omtrent saa mange som eller lidt mindre end Kongsøfers Præstegjeld eller, om man vil tage Byerne, Fredrikshald eller Fredrikstad. I Forhold til de Nordamerikanske Fristater dannede dengang dette Territorium, baade hvad Kultur, Indbyggertal og Betskaffenhed angaar, en forsvindende Del af disse Stater. Derhos er at mærke, at dette Distrikt, ligesom de øvrige Grændsedistrikter, har flere Mænd end Kvinder, hvad der i Almindelighed i Europa ikke er Tilfældet. Saa har vi Mormondistriktet Utah. Der er det samme Tilfældet. Der er 100 Mænd paa et Antal af 93 Kvinder. Hvad Utah angaar, har man her tillands ikke noget synderlig høit Begreb om den Kultur, som findes der, og jeg maa sige for mit Vedkommende — jeg tror ogsaa for mange andres Vedkommende — at det ikke er saa ganske plausibelt at opstille Mormondistriktet som et Exempel til Efterfølgelse. Jeg tør ialfald ikke uden videre gaa med derpaa. Der høres fra Amerika om den amerikanske Kvinde, emanciperet, som hun er paa Grund af Bestræbelser, som i Arrækker har haft en betydelig Fremgang, noget forskellige Beretninger. Saaledes roses fra den ene Side alle de „Fremstridt“, som er gjort, fra den anden Side nedlægges der en bestemt Protest mod Kvindeemancipationen og dens Følger. Allerede i 1884 blev dette stærkt og klart fremhævet under Debatten om Fællesundervisning. Jeg skal for ikke at udhale Tiden kun henvise til denne Debat; forsaavidt det, som dengang oplystes, er korrekt — og jeg betvivler ikke det — skal de amerikanske Forhold ikke i nogen Henseende friste os til Efterligning. Minoritetens Ordfører har nævnt England som det Land, hvor Kvindens

Retligheder er bleven rigt anerkjendt. Ja, det forhold sig vistnok saaledes. England har havt sin fremragende Talsmand, jeg kan gjerne sige Kvindesagens Dogmatiker, den Mand, som har lagt det theoretiske, doktrinaire Grundlag for al Kvindebevægelse i Europa siden 1867, hvilket har gjort, at Kvinden der er naaet frem til at deltage i kommunale Anliggender, baade ved at stemme og være Gjenstand for Valg — jeg henviser forsaavidt til Komiteens Indstilling. Men hvad der i England er foregaaet, betragtes ikke af Englænderne selv som et ubetinget Gode. Hvad Kvindernes politiske Stemmeret angaar, synes Bevægelsen vistnok at have gjort noget Fremskridt i det engelske Parlament; men for ikke ret lang Tid siden udstedte ikke mindre end 100 Kvinder et Opraab til Englands Kvinder, og blandt Underskrifterne er der en Flerhed, som staar i en meget høi Anseelse. Det heber i Opraabet: „Ihvorel vi ønsker den muligst fulde Udvikling af Kvindernes Anlæg, Kræfter og Odragelse, tror vi, at deres Virksomhed for Staten og deres Forpligtelser imod den til alle Tider vil være væsentlig forskjellig fra Mændenes. En Mængde Stillingen kan umulig beklædes af Kvinder paa Grund af deres Køn, og Kvinderne i England har overhovedet tilstrækkelig Indflydelse i politiske Anliggender. Deres nyttige Virksomhed i Skoleraad, Fattigvæsen og deslige maa anerkjendes. Den Indflydelse, Kvinderne for Dieblirket udøver i Politiken, maa fornemmelig tilskrives deres Bestræbelser for at give den et ethist Grundlag. Indflydelsens Styrke afhænger i høi Grad af Kvindernes sympathetiske Uinteresserethed, og denne vilde blive alvorlig truet, naar de blandede sig direkte i den politiske Partikamp. Udvidelsen af den almindelige Stemmeret til Kvinder er overhovedet et Spørgsmaal, som ikke er modent til Løsning endnu“. Opraabet slutter med følgende Ord: „Intet kan ligge os mere fjært end at ville ned sætte Kvindernes Stilling og Betydning. Netop fordi vi anerkjender Kvindernes uhyre Virksomhed for Offentligheden, er vi Modstandere af enhver Forholdsregel, som kan hemme denne Virksomhed. Vi er overbeviste om, at Bestræbelsen for at skabe ydre Lighed mellem Mænd og Kvinder ikke blot er skadelig, men rent ud umoralisk. Den vil føre til en fuldstændig falsk Opfattelse af Kvindens sande Værdighed og særlige Mission, og Følgerne vil blive personlige Kampe og Rivaliteter, hvor den menneskelige Families to Køn ene og alene burde arbejde i Fællesskab og give hver sit Bidrag i Henhold til deres karakteristiske Egenskaber og bedste Anlæg“. Denne Protest er kommen nu, efterat politisk Stemmeret for Kvinder har staaet paa Dagsordenen i 23 Aar, efterat den har vundet adskillig Fremgang, og efterat man har opagiteret Englands Kvinder med de nævnte Doktriner; men Reaktionen synes

nu at komme ved dette Opraab, som er indtaget i The Nineteenth Century for ganske kort Tid siden. Hvad Den Mand angaar, saa skal det bemærkes, at denne, ialfald nominelt, danner et eget lidet Kongerige for sig selv, og at Stemmeretten der grundes paa Eiendom; den er altsaa ikke nogen personlig Ret. Det er nærmest det samme Forhold, som i Østerrige, forsaavidt Kvinden der er stemmeberettiget, og i Sverige, hvor det heber: „Det er jorden, som røster“; det er altsaa ingen personlig Ret, som her tilkommer Kvinden. Om dette Forhold siger Socialisten Bebel i sin Bog „Die Frau“ — jeg skal i Parenthes bemærke, at Socialisterne sværmer meget for Kvindestemmeretten — han siger: „Netop i Tyskland, f. Ex. i Sachsen, har Kvinden, visse undtagelsesvis, Stemmeret. Ifølge Forordningen for Landkommunerne har hun aktiv Valgret, forsaavidt hun er Eiendomsbesidder og ugift. Forudsat, at i en Forsamling Flertallet af Valgberettigede bestod af ugifte kvindelige Eiendomsbesiddere, saa kunde disse vælge Kommunalbestyrelse, men de maatte vælge — Mænd. Saa snart Kvinden gifter sig, taber hun sin Stemmeret, som gaar over til Manden; afhændes Jord-eiendommen, taber begge Stemmeretten. Valgretten er saaledes ei bunden til Personen, men til — Jorden. Dette er meget betegnende for den herskende Statsmoral og Statsanskuelse. Menneske, Du er et intet, forsaavidt Du ikke har Penge eller Gods; Forstand og Dannelses er Bisager, som ikke gjælder noget“. Der ser vi altsaa hans Betragtning af, hvad saa mange, der hylder Kvindesagen, og som staar Socialismen meget nær, netop paaberaaber sig til Fordel for at indføre Kvindens politiske Stemmeret i vort Land. Jeg kunde have lyst til at gøre nogle Bemærkninger i Anledning af Mindretallets Udtalelser om de forskjellige Love, som er bleven gennemførte i vort Land til Fordel for Kvinden; men da Mindretallets Ordfører ikke har berørt den Siden af Sagen, skal jeg ikke indlade mig nærmere derpaa. Jeg vil kun sige, at de Love, saavidt jeg har kunnet finde — og jeg har undersøgt Sagen — ikke staar i mindste Forbindelse med den Bevægelse, som har stillet politisk Stemmeret for Kvinder paa Dagsordenen. Der er enkelte Love og Ordninger, som er fremgaaede af den samme Aand og Tankegang, saaledes f. Ex. Spørgsmaalet om Fællesundervisning og Lovene om Kvindens Afgang til Examen Artium, Examen philosophicum og Embedsexamen ved vort Universitet; men jeg skal ikke indlade mig nærmere paa det. Kun vil jeg tilføie, at naar man her vil principielt besvare det Spørgsmaal, hvorvidt Kvinden bør deltage i det offentlige Liv, bør man se hen til det Kald og den Opgave, som Kvinden i det hele taget efter sin Natur, efter sine Evner og Anlæg nærmest er henvist til. Komiteens Flertal har i dette Stykke, saa

vigt jeg kan skønne, udtalt sig saavidt tydelig, som det kan gøres i en Indstilling med den for-
test mulige Affatning. Man finder, at Kvinden
vel bør udrustes efter sine Evner, efter sine An-
læg og efter den Livsopgave, hvortil hun nær-
mest er henvist; man finder, det er godt og vel,
at den selvstændige Kvinde udrustes, uddannes,
opdrages saaledes, at hun kan finde en selvstæn-
dig Virksomhed; men at føre hende ind i det
politiske Liv, det mener jeg vil saa langt fra
bringe hende en større Indflydelse paa Udvik-
lingen i det hele, at det tvertimod vil komme til
baade at føre Udviklingen selv i en helt anden
Retning og true Kvinden med at tabe de For-
dele, som hun kanse nu har. Det synes mig
ogsaa at være aldeles klart udtalt i, hvad jeg op-
læste af det Opraab, som nylig er udstedt i Eng-
land. Mindretallet grunder sit hele Votum paa
Menneskerettighederne. Jeg forsøgte under De-
batten om den almindelige Stemmeret for Mænd
at antyde, hvor aldeles inkonsekvent det var, at
Menneskerettighedernes Forskæmpere stemte for
noget andet Forslag end det om almindelig Stem-
meret. Jeg holder fast ved disse Udtalelser.
Skal Menneskerettighederne hævdes som Grund-
lag for politisk Stemmeret, da er almindelig
Stemmeret for Mænd og for Kvinder det eneste
konsekvente; alt andet bryder paa Konsekvent-
serne, og derfor maa de Herrer, hvis de vil
være konsekvente, stemme mod ethvert andet Forslag.
Men mest inkonsekvent af alt er dog virkelig det
Alternativ A til Forslag VII, som Mindretallet
har optaget. For det første er der i dette Alter-
nativ to Viter, som aldeles ikke er anvendelige
paa Kvinder; thi de kan hverken være Embeds-
mænd eller Retslighedsmand i Finmarken. Alle-
rede af den Grund skulde det jo synes besynder-
ligt, at man paastaar, at Kvinder, ved at blive
stemmeberettigede efter dette Alternativ, bliver
ligestillede med Mænd i politisk Henseende. Al-
deles ikke, medmindre man da vil gaa til det, som
vistnok kanse ogsaa er tilfældet, at man, naar dette
Forslag er vedtaget, vil sige: „Ja, Stor-
thinget har ved at vedtage dette Forslag ogsaa i
Grunden bundet sig til at gøre Kvinden til
Embedsmand“. Til Retslighedsmand i Fin-
marken tror jeg ikke de vil gøre hende; thi det
er ikke noget stort. Dernæst er det en ligefrem
Inkonsekvens at anbefale eller opstille et hvilket-
somhelst Forslag, hvorved Indtræden i Ægteskab
i visse Tilfælde medfører Tab af Stemmeret for
Kvinden. Er det da saa, at dette, at indtræde i Ægte-
skab, virkelig skal stilles i Klasse med Forbrydelse efter
Grundlovens § 53? Tab af Stemmeret kan ellers
kun se ifølge denne Paragraf, men hvis man
vedtager dette Forslag, tabes Stemmeret altsaa
ved Indtræden i Ægteskab — eller, om man for-
udsætter, at den ene Part dør før den anden,
hvilket jo almindelig er Tilfældet, ser der en
Suspension af Stemmeret, saa at altsaa Ind-

træden i Ægteskab er at stille i Klasse med
Fallit. Det synes besynderligt, at D^r H^r. Men-
neskerettighedernes Haandhævere vil gaa hen og
gøre noget saadant. Efter hvad jeg har udtalt,
kan jeg ikke andet end stemme mod det foreliggende
Forslag og anbefale alle andre at gøre det.
De øvrige Forslag, saaledes Forslag VI, kan der
efter Mindretallets Mening paa ingen Maade
være Tale om af formelle Grunde, og Forslag
VII Alternativ A er det mest meningsløse, som
vel kan tænkes.

Ullmann: Naar man skal gaa til en Af-
gørelse af denne Sag, er det bedst paa Forhaand
at gøre sig selv opmærksom paa, at det, som det
her dreier sig om, er den Ting: hvorvidt skal
vi nu give Stemmeret til vor Moder, til vore
Søstre, til vor Hustru? Thi selv om det ikke
netop i direkte Forstand bliver til den, som vi
har til Moder, dem, som vi har til Søstre, den,
vi har til Moder, dem, som vi har til Søstre, den,
vi har til Hustru, — det er dog alligevel overfor
Mennesker, der staar ligestillet med dem, vi her
skal træffe en Afgørelse, ja det er maaste endog
lige direkte dem, som staar i dette Forhold til os,
det her gjælder. Jeg vil bede de ærede Repre-
senter ved en videre Debat om denne Ting at
lægge sig den Sag paa Hjerte, at de, som det
her gjælder om, er dem, som de er knyttet til ved
de allernærmeste Baand, det er dem, hvem de har
mødt saaledes i Livet, at de ligeoverfor dem
bøier sig i den dybeste Ærbødighed, hvori Men-
nesker kan bøie sig for Mennesker. Kanse, der-
som de ærede Herrer tænkte sig Sagen saaledes
personlig ind paa Livet, at vi saa fik mindre at
høre om allehaande abstrakte Theorier og alle-
haande Udtalelser om Kvinden og hvad vi skal
tillade og indrømme Kvinden, vi Mænd. Kanse
vi saa gik lige løs paa Sagen og spurgte ud af
den Erfaring, som vi selv har i vore allernærmeste
Hjem: er det rigtigt, er det rimeligt, er det over-
ensstemmende med almindelig sund Menneskesands
og al ærlig Menneskefølelse, at vi her tager det
Stridt, som foreslaaes? Dersom vi bare vilde
stille Sagen saaledes, saa kanse vi kunde undlade
at komme ind paa, hvad Flertallet kræver som
først og fremst nødvendigt i denne Sag, komme
ind paa en principiel Afgørelse af, hvorvidt det
i det hele skal være berettiget at give Kvinder
Stemmeret. Jeg skal ikke foreløbig indlade mig
paa nogen saadan principiel Debat; jeg skal gaa
ud fra det, som Flertallet finder, at man ikke kan
gaa ud fra, de almindelige praktiske Forhold,
hvori vi staar i Livet; kanse vi ved Hjælp af
dem kunde komme til at naa med større Fylde
og Klarhed til Afgørelse af dette saakaldte prin-
cipielle Spørgsmaal. Jeg lægger da min Debat
udelukkende paa Grundlovsbestemmelsen, saaledes
som den nu er, — Lit. a: de, som er eller har
været Embedsmænd. Nu, dette gjælder ganske
vist ikke for Diebliffet Kvinder; dersom man
skulde tro Komiteens ærede Ordfører, maa dette

Litera endogsaa føre til, at det er saa omtrent umuligt i formel Henseende at stemme for Kvinders Stemmeret, fordi Kvinder ikke er Embedsmænd. Ja, jeg skal give den ærede Repræsentant to Udveie for det der; den ene Udvei det er den, at enten bliver ingen Kvinde stemmeberettiget paa Grundlag af Embedsmandsstillingen, eller ogsaa gjør vi ogsaa Embedsmandsstillingen aaben i sin Tid for Kvinder, og de bliver stemmeberettigede paa det Grundlag. Hvad enten det ene eller det andet bliver Tilfældet, er der fra dette Litera intetsomhelst at hente til, at man skulde ville nægte Kvinder Stemmeret. Gaar man ud fra, at Kvinder i sin Tid bliver Embedsmænd, og det kan vi ikke nægte dem — det er bare meningsløs Tale at ville sige, naar man har ført dem lige hen paa Grændsen, lige hen til Embedsørgen, at det skal kunne gaa an i Længden at nægte dem at indtage den Stilling, Embedsørgen fører til — gaar man, siger jeg, ud fra, at Kvinder i sin Tid vil blive Embedsmænd, saa er det det simple Spørgsmaal: kan man saa med nogensomhelst Mening nægte Kvinder, der er i Embedsmandsstilling, at være stemmeberettigede? Men selv om man aldeles bortser fra dette Punkt, saa gaar jeg videre i § 50 og spørger da: Kvinder, som paa Landet eier eller har leiet matrikuleret Jord, og da særskilt alle de mange Gaardmandsøer, som sidder rundt omkring i Landet, og som indtager i social Henseende aldeles den samme Stilling som en Mand, der sidder paa en Gaard, hvorfor skal man nægte dem Stemmeret? Hvad Rimelighed er der i ligeoverfor Bygdens som ligeoverfor Statens Styr og Stel at sige, at disse jordeiende Kvinder skal intet Ord have med i Laget? Dette har da Flertallet heller ikke indladt sig paa at besvare. Jeg springer ligedan som den ærede Ordfører for Komiteen over Rettighedsmænd i Finmarken, idet jeg dog vil sige, at der kan vel ingen Ting være i Veien for, at Kvinder ogsaa kunde gøres til Rettighedsmænd; det vilde da f. Ex. føre til, at de, som ansættes som Præster der oppe, faar flere Indtægter, og det kan der ingen Skade være ved. Men enten de bliver eller ikke bliver Rettighedsmænd, kan det ikke bruges til nogensomhelst formel Indvending ligeoverfor dette, idet naar de ikke er Rettighedsmænd, faar de heller ikke Stemmeret paa Grundlag af at være Rettighedsmænd. Og saa kommer jeg til det at være Kjøbstadsborger eller det at eie Gaard og Grund i en Kjøbstad. Hvorfor skal det Forhold eksistere, at der ved Siden af hinanden kan bo to Kjøbmænd; den ene kan f. Ex. hede Vilhelmine Hansen, og den anden kan hede Vilhelmine Hansen; de handler med de selv samme Ting, de kan staa i ligedan Forretningsforhold, have ligedan Forretningsdygtighed, de kan tjene det samme, de kan ellers ogsaa have den samme medborgerlige Agtelse, og hvorfor skal saa Kjøbmand Vilhelm Hansen have Stem-

meret og Kjøbmand Vilhelmine Hansen ikke have Stemmeret? Hvad er det ud af principielle Grunde, hvad er det ud af alle Slags indbildte moralske og lignende Krav, som skal gjøre, at den ene skal have Stemmeret mere end den anden? Er det virkelig for at bevare gamle Madame Vilhelmine Hansens kvindelige Dyd og Ærbarhed, at hun ikke skal have denne Ret ligeoverfor Kjøbmand Vilhelm Hansen? Det samme gjælder selvfølgelig dem, som er Grundeiere. Endelig kommer vi tilsidst til de Kr. 500,00 eller Kr. 800,00, og der aabner sig for os et meget vidt Felt. Der sidder paa selv samme Skole en Lærer og en Lærerinde eller paa selv samme Kontor en Mand og en Kvinde som Kontorbetjent, paa samme Telegrafkontor en Telegrafist og en Telegrafistinde, paa samme Postkontor en mandlig og en kvindelig Postbetjent, kort sagt, der vil rundt omkring i Landet sidde Kvinder, kanste ikke med samme Indtægt netop, af den Grund, at hidtil har i Samfundet Lønnen været bestemt udelukkende af Mænd til Mændenes Fordel, men dog saaledes, at Lærerinden, den kvindelige Postbetjent osv. har Grundlaget for Stemmeret, har disse Kr. 500,00 eller Kr. 800,00, som behøves. Jeg spørger: med hvad Ret udestænges saa Lærerinden, Postbetjentinden, og hvad de ellers kan være? De gjør det samme Arbejde, de er stillet under de samme sociale Betingelser, sidder med den efter Loven nødvendige Indtægt; der er intetsomhelst andet, som stiller hende fra den anden, som har Stemmeret, end at hun er skabt som Kvinde, og han er skabt som Mand. Saa gaar man hen og siger: af principielle Grunde, for at bevare den kvindelige, jeg ved ikke hvad, er det, at hun skal ikke saa Lov til at have denne Ret; det vil komme til at krænke, saare og ødelægge hende og Samfundet dette, at hun møder og afgiver sin Stemme, hun ligesaavel som den, med hvem hun i alle Maader er ligestillet. Ja, vil man sige, det er ikke bare Stemmeret, her spørges om, det er ogsaa Valgbarhed, og tænk, hvad det vil sige, at drage Kvinderne bort fra deres Gjerning og ind i det offentlige Liv! Tænk, om man f. Ex. skulde se den Ting, at Kvinder — kanste endogsaa gifte Kvinder — blev valgt ind i Storthinget! Ja, lad os nu tage den Sag ganske roligt! Naar man hører paa denne Sag i sin Almindelighed, saa bliver det fremstillet omtrent, som om det, der nu skulde staa for Døren, var at i samme Dieblis, som Stemmeret og Valgbarhed var aabnet for Kvinderne, vilde de alle — Husfruer og Mødre — strømme afsted til Valgtribunen og fremstille sig som Storthingskandidater, og medens de saa farer afsted til sine politiske Møder, ligger de smaa derhjemme i Buggen og spræller med alle fire i Beiret, og den ulukkkelige Ægtemand holder paa en Stund at vugge og prøver at faa dem til Ro; da saa ikke det lykkes, farer han afsted for at hente Ronen fra Valgtribunen hjem for at tage

sig af alle disse smaa. Jeg tror ikke, det gaar til paa den Maade. I det aller uheldigste Tilfælde faar man vel gaa ud fra, at af de her tilstede-værende 114 vil ialfsald ikke mere end Halvdelen komme til at blive Kvinder, det vil sige, det højeste, vi kan rektificere, er altsaa 57. Deraf faar vi vel antage, at Halvdelen i det mindste er over den Alder, at de har smaa liggende og sprælle derhjemme. Lad os gaa ud fra, at ialfsald 28 er sikre i saa Maade, og at bare de andre 28 kan der være Tale om. Jeg antager saa, at af disse 28 er ialfsald Halvdelen ugifte eller saaledes stillet, at de enten ingen Barn har eller ialfsald ikke Barn, som trænger til Omsorg, — og saa spørger jeg: hvad bliver der saa igjen? I det højeste 14, som reiser fra Hjemmet, fra Mand og Barn! Herregud, om nu 14 Kvinder reiser hjemmefra, saa er det nu ikke saa forfærdeligt, da! Jeg tænker mig, at hvis disse 14 virkelig er saadanne, at de har Lyft til at reise hjemmefra, saa er det sandelig ligesaa godt at lade dem reise; thi jeg tror ikke, de passer synderlig godt hjemme hos Mand og Barn. Kort sagt — jeg tror ikke, vi behøver at indlade os paa den Slags Ting, af den simple og klare Grund, at det selvfølgelig vil være endnu mere Tilfælde med Kvinder end med Mænd, at de Kvinder, som bindes af stærke Baand til noget helt andet end det offentlige Liv, vil mindre end nogen anden søge ind i det offentlige Liv. Er det allerede Tilfælde med Mændene, hvor det gjælder deres Forretninger — kanste dog ogsaa i enkelte Tilfælde deres Hjemtjærlighed og lignende — saa vil det naturligvis i tilfald højere Grad være Tilfælde med Kvinderne, saa stærke Baand, som de bindes med til Hjemmet. Der kan vel ikke være nogen, som for Alvor vil sige, at de fra sin Erfaringskreds og fra sine Bekjendtskaber er vidende om, at i det Dieblit, Kvinderne faar Stemmeret, saa vil Mødre med Smaaabørn, Mødre, som er bundne til Hjemmet, Mødre, hvis højeste Livsgjerning og Livsinteresser ligger paa de Kanter, ivre for at komme ind i det offentlige Liv! I det hele taget, man taler bestandig, naar man debatterer disse Ting, om Kvinden under ét; man tager sig et enkelt Tilfælde; man tænker sig en Kvinde, som staar i det offentlige Liv, og saa debatterer man ud fra det enkelte Tilfælde, som om det var noget, som gjaldt hele Kvindeslægten, — som om hver eneste Kvinde i Landet vilde rende afsted og arbejde for at komme ind i det offentlige Liv. Det er ligesaa meningsløst, som det vilde være meningsløst at tale om Manden i dette Tilfælde. Hvorfor taler man ikke om Mandens Forhold i disse Sager, naar der tales om Mandens Stemmeret? Kan man ikke stille op akkurat de samme Strømme-billeder, naar det gjælder Mandens Stemmeret? Hvorfor siger man ikke, at Manden, hvis han faar Stemmeret, vil forsømme sine Forretninger, sin Hustru og sine Børn, sætte hele sin økonomiske

Existens paa Spil og reise hjemmefra bare for det offentlige Livs Styld, — og forsømme alt, hvad der paaligger ham? Hvorfor kommer man ikke med de Argumenter? De fører aldeles det samme Sted hen som de samme Argumenter ligeoverfor Spørgsmaalet om Kvindens Stemmeret, — d. v. s. de fører til Båndsbæst begge Slags Argumenter. Det er dette, som er det simple, klare Forhold i denne Sag, at paa Grundlag af de nuværende Stemmeretsbetingelser — for ikke at gaa videre, men det samme kan anvendes med Hensyn til videre gaaende — spørger vi simpelt hen: hvorfor maa ikke de samme Vilkaar gjælde for Kvinder som for Mænd? Ja, saa svarer man: jo, det er det principielle, — akkurat det samme, som om man vilde sige ligeoverfor Mændene, at de maatte ikke have Stemmeret af principielle Grunde. Det principielle skal da, efter hvad Flertallet i Komiteen fortæller os, være, at Kvindesagsbevægelsen, som munder ud i Stemmeret for Kvinder, hviler paa en saadan overordentlig urimelig og urigtig Grund; den hviler paa en absurd, fra Livet løsrevne Theori om en forudsat Lighed mellem Mand og Kvinde. Ja, nu er det saa rart, at Kvindesagsbevægelsen hviler netop paa det modsatte. Den hviler netop paa en forudsat og bestemt udpræget Opsatning af, at Kvinden har en særskilt Opgave i Livet, en særskilt Samfundsopgave, en særskilt Virke-kreds, særskilte Evner, som skal komme med. Det er ganske vist, at Kvindesagens Forkjæmpere har erklæret fra Stuart Mills Dage af og nedover, at dette, som de Herrer af Kvindesagens Bekjæmpere bestandig har fremhævet om Kvindens Natur og om Kvindens Væsen, om Kvindens Dit og om Kvindens Dat, det gjælder ikke, fordi man har aldeles ikke nogen Anledning til at se, hvorledes Kvindernes Natur vilde helt og fuldt udvikle sig, naar de kom under de samme Betingelser, hvorunder Mændenes Natur har faaet Leilighed til at udvikle sig. Det er det rigtige, og det holder vi fast ved; men paa den anden Side, saa siger vi, at allerede af det, som vi nu ser, af det, som vi ved, af det, som Udviklingen har ført med sig, kan det klart og greit begribes, at der er en betydelig Forskjel mellem Mænd og Kvinder, og det er paa denne Forskjel, vi lægger den største Hovedvægt, og deraf vi tager det stærkeste Argument for, at netop den kvindelige Side af Samfundet maa faa Lov til at komme ind i Samfundets Rettigheder for der at udføre sit Arbejde. Naar derfor Flertallet fortæller os, at den formodede Lighed endogsaa gaar ud paa at ville udslette en oprindelig sat Forskjel i psykologisk og fysiologisk Henseende, en Forskjel, der er saa stor, at ingen Udvikling eller Degeneration har formaaet at udviske den, saa siger jeg: det kan dog vel ikke være Flertallets ramme Alvor, at Kvindesagens Forkjæmpere mener, at Kvindesagen selv i sin endelige Seir skulde kunne

frembringe en fysiologisk Lighed mellem Mænd og Kvinder; vi faar dog vel ialfald holde os til det psykologiske; og hvad nu det psykologiske angaar, saa er det, som jeg sagde, saalangt fra Tanken, at vi der vil udvise Forskjellen, at — som ogsaa Minoriteten i Komiteen med rette har fremhævet — det, der har vakt vor Interesse for at faa Kvinderne med i Stemmeretten, det er netop de bestemte praktiske Krav, der for Dieblisset er oppe i Samfundet, og hvorom vi tror, at de skal kunne lettere imødekomes, dersom Kvinderne faar Del i det offentlige Liv. Der er blevet sagt, at der er noget, som er bragt ind i Verden ved den store verdensbevægende Begivenhed for 18 à 1900 Aar siden, og denne store Nybegyndelse i Verden det var, at man fik endelig ind i Verden Følelsen af det, som havde været saa lidet fremholdt før i Verden, Følelsen af Barmhjertighed. I det gamle hedenske Samfund kjendte man mange Slags Dyder, men de var i ganske væsentlig Forstand mandlige Dyder; dette er bleven paavist med Styrke og stor historisk Sandhed af den berømte engelske Forfatter Lecky i hans Bærk „Moralens Historie“. Hvad der er kommen ind med Kristendommen, det er Følelsen af Barmhjertighed med dem, som lider, og det er dette, som er voget og voget i en saadan Grad, at man nu rundt omkring i de civiliserede Samfund reiser sig og spørger: hvorledes skal vi faa denne Følelse fuldt tilfredsstillet? Og der er det, at den samme Lecky peger paa, at denne Følelse er i særskilt Grad en kvindelig Følelse. Ikke saaledes, at den ikke skulde kunne findes ogsaa hos Mænd, men den findes i høiere udpræget Grad, klarere, mere gjennemtænkt maaste, hos Kvinderne, og det er derfor, han haaber paa, at der med Kvindernes Deltagelse i det offentlige Liv skal komme ind i Samfundet en større Følelse af Barmhjertighed. Det er dette, som Mindretallet i Komiteen har pegt paa, naar det har nævnt de to Sager, Fredssagen og Løsningen af Fattigsspørgsmaalet, som det, det væsentlig haaber skal blive befordret gennem Kvindens Deltagelse i det offentlige Liv. Derfor er det slet ikke Ligheden, vi beraaber os paa; men det er netop denne Forskjel, som der eksisterer, denne Forskjel, som gjør, at vi ikke bare ser i Kvindens Stemmeret en Retsfærdighedshandling — det gjør vi ogsaa — men ser i den noget, som er til Nytte for Samfundet. Vi ser i den den Fordel, som Samfundet vilde faa derigjennem, at det ensidige mandlige, som hidtil har raadet i Samfundet, bliver afløst af en Paavirkning udover Samfundet ogsaa fra Kvindens Side. Og da nytter det ikke at komme og vise os hen til, at Kvinden over Indflydelse — som det heder saa nydelig — i „det skjulte“. Na nei saamænd, om Kvinden over nogen Indflydelse i „det skjulte“! Over hun Indflydelse i disse Sager, som her er Tale om, saa over hun den i Kraft af, at hun ved noget, vil noget og forstaar

noget. Kvinder, som bare bliver henvist til at have alene med den snevreste Hjemmets Kredss at gjøre, kan ikke øve nogen Indflydelse der, hvor det gjælder disse større Sager. Der, hvor de i det hele taget kan noget, vil noget og ved noget, over de Indflydelse, men da over de den ikke paa den Maade, som de har Ret til at øve den paa; thi den Maade er den selv samme, hvorpaa vi Mænd over Indflydelse. Den eneste Maade, hvorpaa man tilgavns kan øve Indflydelse i sit Fædreland, det er ved at kjæmpe med Stemmeledens Vaaben, det er ved at give sin Mening med i alle Fædrelandets Gjøremaal; der er det, det moderne Samfund taler om, at et Menneske kan virke noget, og det nytter ikke længer at henvise Kvindens Virksomhed til „det skjulte“, ligesaa lidt som det længer nytter at smøre Kvinderne af med en Smule Fæsttale den 17de Mai eller sætte hende op paa et Galleri, medens Mændene sidder nede og spiser Steg og drikker Champagne. Og ligesaa sikkert som det er, at man i den sidste Menneskealder med Kjempestrid har voget i Forstaaelsen af, at det gaar ikke an at stænge Kvinderne ude paa disse mere primitive Maader, hvorpaa vore Fædre stængte dem ude, saaledes gaar den Følelse med ubønhørlig Magt fremover, at det gaar ikke an at stænge dem ude fra det, som ikke bare er Mandens Ret, men som er en Menneskeret. Det er derfor ogsaa saa, at Flertallets Instilling vidner om, hvor svag i Grunden deres Position er, som nu kjæmper mod Kvindens Stemmeret. Dersom et saadant Forslag havde kommet frem bare for 10 Aar siden, saa skulde vi have seet et ganske anderledes kraftigt Indlæg end det, som de Herrer har leveret; da skulde vi seet, at de havde begyndt med Paradis og Syndesalbet og ført frem baade Peter og Paulus, og saa skulde vi have hørt, at det var saa langt fra, at de vilde indrømme, som Flertallet gjør, Kvinderne al mulig Oplysning og Kvinderne al mulig Delagtighed i det at kunne erhverve sig Stillinger i Samfundet, at de vilde have præket Pauli Ord for os i en saadan Grad, at vi nok skulde have faaet erfare, at Kvinderne maatte ikke have Lov til at gaa udenfor den ganske snevre Hjemmets Kredss. Men bare i de sidste 10—20 Aar er dette forsvundet, og nu staar Flertallet selv, de gode Højremænd, som danner dette Flertal, paa Grændsen til alle mulige Indrømmelser af høieste Slags, det vil sige, de indrømmer lige fra Begyndelsen af gennem alle de Mellemtrin, som nu er gennemstredne, netop til den Grændse, som der her spørges om — bare did, ganske vist ikke længer; men allerede dette, at hvad der er blevet Kjendsgjerninger, eller hvad der holder paa at blive Kjendsgjerninger med Hensyn til Kvindernes Frigjørelse og Kvindernes Ligeberet-tigelse i Landet, at det bliver indrømmet med saadan Beredvillighed fra Flertallets Side, se det

vibner om, at naar nogen Tid er gaaet hen, bliver de norske konservative affurat ligesaa rimelige i den Ting, som f. Ex. mange af de engelske konservative allerede er blevne, saaledes som det jo er en bekendt Sag, at den engelske Førsteminister Lord Salisbury er en bestemt Tilhænger af Kvindernes Stemmeret. Det lærte han engang i et Valgfæsttog, da der dannede sig en stærkt konservativ Ring af Kvinder, som vilde hjælpe ham, og som ogsaa for en stor Del gjorde, at det lykkedes ham at seire, og jeg er vis paa, at saasnart de Herrer paa den konservative Side mærker, at det er ikke saa galt at have Kvinderne med for den konservative Sags Skyld, vil ogsaa de blive meget medgjørliche. De er blevne meget medgjørliche allerede i mange Ting, og de bliver nok til syvende og sidst ogsaa med paa dette, om de end naturligvis maa have nogen Tid, før de kan komme ud over de saakaldte principielle Indvendinger. I det hele taget det Ræsonnement, som føres med Hensyn til Kvinderne, det kan jo virkelig ogsaa føres om saa meget andet. Jeg har bare saadan for Moro Skyld tilladt mig at anvende en Del af det Ræsonnement, som Flertallet fører om Kvinderne, paa Præsterne. Det er det, som staar Side 5, anden Spalte og begynder med „Heller ikke skal man nægte“. Jeg har istedetfor Kvinderne der tilladt mig at indsætte Præsterne og at foretage en liden Smule Forandring ellers. Saa skal man høre, hvorledes det lyder: „Heller ikke skal man nægte, at der er flere sociale Spørgsmaal, f. Ex. Skole- og Fattigvæsen, der frembyder Sider for den præstelige Dygtighed og Medhjælp; men naar man vil drage Præsten ind i det politiske Liv som aktiv Deltager, er man efter Flertallets Mening ifærd med at overskride Grænsen for den rette Fordeling mellem de andre Samfundsborgere og Præsterne af Samfundsarbeidet; derved vilde Præsten utvivlsomt drages bort fra det Kald og den Gjerning, hvortil han af Forsynet er henvist“. — Jeg har tilladt mig at sætte „af Forsynet“ istedetfor „naturligen“. Jeg tror, der er ligesaa god Mening i dette som i det, Flertallet har skrevet. Ja, jeg siger, der er ligesaa liden Mening i det ene som i det andet. Men man kan for den Sags Skyld gjøre alle mulige Anvendelser; der er ingen Vanstuelighed i at finde ud noget saadant. Vi saa her forleden Dag i et af vore Blade, at man havde taget en anden Del af Flertallets Indstilling og bare sat Mænd ind istedetfor Kvinder og omvendt, idet man tænkte sig ind i Amazonestaten, hvor alene Kvinderne havde Stemmeret, og hvis vi sætter os paa det Standpunkt, forsikrer jeg, at det er den allerbedste Mening i fra Kvindens Side i Amazonestaten at udtale dette, som Flertallet har gjort. Det er ét og det samme. Det hele reducerer sig simpeltthen til dette, at der sidder en Del, som har Magten, og de finder, at de, der er udenfor, bør ikke have Magten, fordi de er vant til gjen-

nem Aarhundreder, gennem Aartusinder at se paa dem som de, der ikke kan deltage i dette. Efterhaanden trænger Kjendsgjerningerne sig frem; med større og større Magt gjør de gjældende, at disse før udestængte kan bevæge sig paa det Felt og det Felt, de kan overtage den Ting og den Ting, og saa bøier man sig og giver sig; men man holder de sidste og stærkeste Stanser saa længe som muligt. Men det ene er ikke forskjelligt fra det andet. Der er ingen principiel Forskjel i det, at man indrømmer Kvinderne Stemmeret, og i det, at man indrømmer dem at tage Embedsørgen, eller i det, at man indrømmede dem i sin Tid at blive Telegrafistinder, eller det, at man indrømmede dem i sin Tid at saa lige Arv og Del med sine Brødre. Der er ikke den mindste principielle Forskjel. Det er bare simpeltthen Trin opover paa den samme Stige. Det er Grader indenfor den samme Udvikling. Og om end Kampen føres forskjellig, og Ordene, som bruges lyder anderledes paa det ene Sted end paa det andet, — det er alligevel den selvsamme Tanke, der ligger til Grund paa begge Steder baade i Modstanden og i Tilslutningen, og derfor er det, at Kvindernes Stemmeret i sin Tid vil komme til at seire trods al den Modstand, som reiser sig mod den. Den vil seire ud af Livet, ud af Kravene, saaledes som Livet fører dem frem, ud af den samlede Bevidsthed hos Menneskene om, at man baade har Brug for Kvinderne, og at Kvindernes Deltagelse i det offentlige Liv er noget, som er en simpel naturlig Udvikling af Kulturen fremover fra det laveste Kulturtrin og indtil det Standpunkt, vi staar paa nu, saa at det er affurat i Vinie med den hele snurrette Udvikling, som det altsammen har taget fra den Tid, Kvinden ikke var andet end et Lastdyr, og indtil disse Dage, da ethvert Menneske, som vil gjøre Fordring paa at have en Smule Dannelse, indrømmer den Ting fuldt ud, at Kvinden har aldeles den samme Ret til at være Menneske og til at skaffe sig menneskelig Oplysning, som vi Mænd har. Det er ikke andet end et Trin med i det hele, og derfor vil det i sin Tid komme. Jeg vil da stemme for det Alternativ VII A, som hviler paa de nuværende Stemmeretsbetingelser, idet jeg gennem denne Stemmegivning, som jeg altsaa anser for den egentlig afgjørende i denne Sag, vil stemme for Principet om, at Kvinderne skal komme med, ligesaa vel som Mændene, naar de har de samme Betingelser. Jeg vil forøvrigt ogsaa, saasnart der bliver Anledning dertil, stemme for almindelig Stemmeret for dem ligesaa vel som for Mænd.

Præsidenten: Det var Præsidentens Hensigt at saa denne Sags Behandling tilendebragt i dette Møde, selv om man skulde komme ud over den reglementsmæssige Tid; men der er liden Udfigt til, at saa kan ske, uden at dette Aftensmøde vilde komme til at trække altfor længe ud.

Der er ogsaa fleet mange Henvendelser underhaanden til Præsidenten om, at man nu skulde slutte Forhandlingerne, og Præsidenten maa erkjende, at naar Thinget har været i Virksomhed fra Kl. 10 i Formiddag bare med Middagsfritiden, kan der være Grund til ikke at holde paa for længe ud over Aftenen. Præsidenten maa dog, forinden han giver Ordet til nogen Taler, henvende sig til Lagthingets Præsident med Spørgsmaal om, hvorvidt Lagthinget imorgen vil vige for Storthinget; det vilde vistnok være ønskeligt, at Lagthinget kunde faa udføre sine Forretninger; men enhver vil indse, hvor ubelejlighet det vilde være at slutte midt i denne Debat, og saa lade Sagen udstaa til kanske paa Mandag. Jeg tillader mig derfor at forespørge om dette hos Lagthingets Præsident.

Lange: Som Præsidenten bekjendt, blev Lagthingets Møde berammet i Paavente af, at Forhandlingerne i Storthinget kunde afsluttes idag; men naar det ikke bliver Tilfælde, anser jeg det for en Selsølg, at Lagthinget imorgen vedtager at udsætte sit Møde til iovermorgen, og der kan, saavidt jeg kan skjønne, intet være i Veien for, at saa sker.

Præsidenten: Saa tillader Præsidenten sig at henstille til den næste indtegnede Taler Hr. Herzberg, om han ønsker at faa Ordet i dette Møde. Der er kun et Par Minutter igjen, før den reglementsmæssige Tid er forløben.

Herzberg: Det henstiller jeg ganske til Præsidenten.

Præsidenten: Da tror Præsidenten, at det kanske er rettest, at Forhandlingerne nu stanser. Jeg tillader mig derfor at stille det Forslag, at denne Sags videre Behandling udstaar til imorgen Formiddag, efterat Lagthingets Forhandling er afsluttet.

Vo t e r i n g :

Præsidentens Forslag bifaldtes enstemmig.

R e f e r a t :

Repræsentanten Astrup oversender Andragende fra Deltagere i et Jernbanemøde paa Molde om Bevilgning til en næiere Undersøgelse af Molde—Opdalslinien.

Enst.: Tilstilles Jernbanekomiteen.

Mødet hævet Kl. 7,53.

Møde den 6te Juni.

Præsident: S. Nielsen.

D a g s o r d e n :

Fortset Behandling af den paa Kart for 4de Juni opførte

S a g N r. 5 :

Indstilling fra Konstitutionskomiteen ang.:
I. Forslag fra Ullmann, Thomsen m. fl. til Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 og II. Forslag fra Ullmann, Thomsen m. fl. til Forandring i Grundlovens § 50. (Indst. S. XIV).

Herzberg: Jeg har en levende Fornemmelse af, at det ikke her i denne Forsamling er Stedet til at komme med en akademisk Ekurs angaaende Kvindeemancipationen. Jeg agter heller ikke at forsøge Repræsentanten fra Bratsberg Hr. Ullmann i den spredte Føgtning, som han aabnede her igaar. Jeg skal kun tillade mig at udtale min Anerkjendelse af, at han var saa spøgfuld; thi jeg kan medgive ham, at der virkelig er adskilligt i denne Sag, som vi her debatterer, som kan indbyde til Spøg. Komite-minoriteten gaar, som den siger, ud fra den enkle, uimodsigelige Sandhed, som efter dens Mening hidtil dog altfor lidet har trængt igjennem, at Kvinden ligesaa vel som Manden er og bør ansees for et Menneske osv. Det synes efter dette, som om Minoriteten sigter dem, som ikke kommer til samme Konklusion som den selv, for ikke fuldt at have erkjendt denne enkle og uimodsigelige Sandhed. Jeg hører til dem, som ikke anser det heldigt, at der tildeles Kvinder politisk Stemmeret. Men jeg mener dog, hvad Ridderlighed overfor Kvinden angaar, ikke at staa tilbage hverken for den ærede Komite-minoritet og heller ikke for Repræsentanten fra Bratsberg, som igaar i saa stærke og varme Ord hævdede Kvindens politiske Ligestilling med Manden. Ja, jeg mener mig endogsaa at være i Besiddelse af en større Ridderlighed end disse Herrer, fordi jeg vil spare vore Kvinder fra en af Livets haardeste Konflikter. Ogsaa jeg erkjender fuldt ud, at Kvinden er et Menneske, eller som Minoriteten i velvalgte Ord udtrykker det, „at hun er et selvstændigt, tænkende og villende Væsen med Rettigheder og Pligter og personligt Ansvar“. Jeg erkjender dette; men heraf følger efter min Mening ingenlunde, at hun derfor skulde have Krav paa politisk Stemmeret. I det hele taget forekommer det mig, at Mindretallet blander sammen to Ting,

6 Juni — ang. Stemmeret for Kvinder.

som maa holdes ud fra hinanden. Det, som man i vore Dage kalder Kvindeemancipation eller Kvindesagen, har nemlig 2 Sider. Den ene Side er den, som jeg vil kalde for den økonomist-sociale. Vore Dages Arbeidsforhold har bevirket, at der navnlig blandt Kvinderne er et stort Antal, som er blevet arbejdsløse, idet der er blevet et Overflud af Arbeidskraft ligeoverfor det Arbejde, som er forhaanden. Det er dog ikke saa meget de Kvinder, som er henviste til det grovere legemlige Arbejde, som dette gjælder. Saaledes f. Ex. udover Landsbyggen, hvor de fleste Kvinder faar fuld Anvendelse for sin Tid og sine Arbeidskræfter i Huset og Hjemmet, der er dette sociale Onde af meget mindre Betydning, og det samme kan ogsaa siges for en stor Del af gjælde den kvindelige Arbejderklasse i Byerne. Det er i et ganske andet Lag i Samfundet, at denne økonomiske og sociale Nødtilstand findes. Det er blandt alle dem, hvis Traditioner og Opdragelse har gjort, at de ikke vel er stillede for det grovere legemlige Arbejde. Antallet af ubestjæftede Kvinder i disse Samfundslag er, som alle Landes Statistik udviser, i stadigt Stigende. Navnlig er det Tilfældet i de store Byer eller i det hele taget overalt, hvor man er kommen længst bort fra de simple og naturlige Forhold. Der er saaledes ogsaa hos os, navnlig her i Kristiania, et ganske overordentlig stort Antal Kvinder, hvem det ikke har lykket at faa en Bestjæftigelse, hvorved de er i Stand til selv at erhverve sit Livsophold. Det Krav, som altid har været opstillet til Sønnerne, at de, naar de er komne ud over sine Læreaar, skal forsørge sig selv, bliver nu mere og mere reist ogsaa for Kvindernes Bedkommende. Det er jo saa, at vore Dages økonomiske Forhold er af den Natur, at Familiefædrene ikke økonomisk orker at lade de voksne Døtre være hjemme, men maa kræve, at de selv forsørger sig. Det er den Omstændighed, som har reist denne Side, den økonomist-sociale, af Kvindebevægelsen, og det er denne Side, som jeg vil regne for fuldt berettiget, paa samme Tid som jeg fastholder, at den ikke maa blandes sammen med den Side, som jeg vil kalde den radikale. Man kan beklage, at der er saa mange Kvinder, rigt udrustede med Arbeidskraft og Arbeidslyst, som ikke kan finde en passende Bestjæftigelse eller passende Anvendelse for disse sine Egenskaber. Den naturligeste Anvendelse af dem er i Huset og Hjemmet, men vore Dages Samfundsforhold er nu engang blevne saadanne, at ikke alle der kan finde, hvad jeg, som sagt, vil kalde for den naturligeste Anvendelse for sin Arbeidskraft. Og derfor bør Bestræbelserne utvivlsomt gaa ud paa at gøre, hvad man kan, for at raade Bod paa, hvad jeg vil kalde et af vor Tids allerstørste so-

cialt Onde. Det blev af den ærede Repræsentant fra Bratsberg igaar nævnt, at der intet bør være i Veien for, at Kvinder kan anvendes paa alle de Livets Omraader, som Manden hidindtil har indehavt; han nævnte i denne Forbindelse Embedsstanden. Ja, for mit personlige Bedkommende vil jeg sige, at der findes de Embeder, som jeg ikke vilde nære nogen Betænkelighed ved at overdrage til Kvinder, f. Ex. alle de, hvor hun ikke sættes i den strenge og haarde Rapport til Virkeligheden og alle dens Konflikter, f. Ex. i Postvæsenet eller ved de offentlige Kontorer. Men der findes ogsaa Bestillinger, ligeoverfor hvilke man — jeg appellerer til den sunde Fornuft — siger: nei, i dem vil vi nødig se Kvinder. Jeg tror saaledes f. Ex. ikke, at det vilde være noget opbyggeligt Syn at se en Kvinde paa Prædikestolen. Heller ikke tror jeg, at der er mange, som vilde finde det at svare til det Ideal, man nu fra gammel Tid har havt af Kvindeligheden — tænste det er et forældet Ideal, men der er nu ialfald mange, som holder paa det endnu — at se hende f. Ex. som Søofficer eller som Ritmester eller Kaptein ved Linie eller Landværn, og endnu mindre f. Ex. som Matroser, som Søfolk og som Politikonstabler. Der er her utvivlsomt en Grændse. Det er ikke saa ganske let at sige netop, hvor Grændsen findes; men der findes en Grændse, og denne Grændse er det, som opdrages af det, som jeg og alle de gammeldagse kalder for Kvindelighed. Jeg har heller slet intet mod, at Kvinden i højere Grad end hidtil anvendes f. Ex. i Skolens og i Fattigvæsenets Tjeneste. Jeg tror, at her er et Felt for hendes Gaver og Begavelse. Dog vil jeg udtrykkelig forbeholde mig, at det hovedsagelig da skal være den Side af denne Virksomhed, som besatter sig med Opsynet, at gaa omkring i Huse og Familierne og der virke for Skolens og Fattigpleiens Sag. Jeg skal end videre gaa saa langt, at jeg vil udtale Ønskeligheden af, at der ogsaa mere end hidtil maatte gives Kvinden Udgang til med sin Stemmegivning at indvirke f. Ex. paa Ordningen af vor Gudstjeneste. Jeg tror, det vilde være meget heldigt med Hensyn til liturgiske Spørgsmaal og andre, om man ogsaa vilde lade vore Kvinder, som jo er de, der fornemmelig med trofast Kjærlighed holder ved vor Kirke — om man ogsaa lod dem faa Udgang til at indvirke paa dette. Men der er en anden Side af Kvindebevægelsen, som er reist af en Verdens- og Livsanskuelse, som er vidt forstjellig fra den, fra hvilken den Bevægelse, jeg sidst omtalte, er udgaaet — en Bevægelse, som gaar ud fra en Livsanskuelse, der er grundet paa Theorierne om almindelige og naturlige Menneſterettigheder, og som navnlig har Stuart Mill som sin berømte

Talsmand. Det er fra denne Side, at Kravet paa politisk Stemmeret for Kvinder er reist, og jeg tror, at det vilde være ganske nyttigt, om man stillede sig for Die, hvad det egentlig er, som denne radikale Bevægelse bærer i sit Skjød; det kunde da ganske hende, at mange, baade Kvinder og Mænd, som slutter sig hertil, vilde komme til at tage Afstand fra den, naar de har seet, i hvilket Følge de i saa Tilfælde indordner sig. Jeg skal blot i nogle faa Træk nævne det karakteristiske ved den Bevægelse. Den grunder sig først og fremst paa, at Mand og Kvinde ikke alene er sideordnede — thi det forstaar sig, det er de; ikke blot i rent menneskelig Henseende, men i kristelig Henseende staar Mand og Kvinde fuldstændig lige — men den gaar ud paa, at de ogsaa er lige i Anlæg, i Evner og i Udrustning, og paa Grund af den Lighed kræves der for Kvinden den samme Udgang til alle kommunale og offentlige Stillinger, som hidtil har været aabne for Mænd, f. Ex. Ansættelse som kommunale og offentlige Bestillings- og Embedsmænd, i Retsvæsenets Tjeneste, i Forsvarsvæsenets, i Kirkens, og i første Linie kommunal og statsborgerlig Stemmeret og Valgbarhed, ogsaa til Nationalforsamlingerne. Dette er den ene Side. I Forbindelse hermed staar ogsaa Kravet paa Egetestaments Forandring fra, hvad det nu er, en livsvarig, uopløselig Forbindelse, over hvilken de alvorssfulde Ord staar: indtil Døden skiller Eder ad — til en Forbindelse alene efter Overenskomst, uden at denne Forbindelse behøver som Mellemmand ved dens Stiftelse hverken borgerlige eller kirkelige Embedsmænd — en Forbindelse, som naarsomhelst kan løses af den ene eller begge Parter — Frihed til at indgaa nye Forbindelser, uden at der derfor falder nogen Skygge paa nogen af Parterne. I Forbindelse hermed staar ogsaa denne Betragtning af Hjemmene; thi med disse Samskudsforhold, som den radikale Bevægelse stiller i Udsigt, bliver Hjemmene overflødige. Man kan opdrage sine Børn selv, om man ønsker, hvis ikke, skal Samskudet sørge for, at der er Pleiestiftelser og Opdragelsesanstalter, hvor man kan sende sine Børn hen. Hjemmene vil erstattes, og mere end erstattes ved alsteds Foranstaltninger, f. Ex. fælles Spiselokaler, fælles Baskerier, fælles Lokaler til Forskyltelse og Underholdning. Jeg har nævnt dette for at vise, hvad det er for Tanker, som er i indre organisk Forbindelse med vore Dages radikale Bevægelse, som har reist det stærke Krav om Kvindens kommunale og politiske Stemmeret. Man indvender her og siger: men Samskudet, det vedkommer dog i dybeste Forstand ogsaa Kvinden, ogsaa hun har sine stærke Interesser af, hvorledes Samskudet arter sig, hun maa derfor ikke udelukkes fra ogsaa der at varetage sine Interesser. Stuart Mill siger, at Kvinden har Krav paa Stemmeret i sit eget Kjønns Interesse; hvilken lovlig Bestyt-

telse, siger han, kan Kvinderne vente, naar Lovene gives af Mændene, deres Herrer? Stemmeret og Valgbarhed, siger man, det er jo almindelige Mennekerettigheder, hvorfor da udelukke Kvinden fra, hvad der er hendes ubestridelige Ret? Men, Hr. Præsident, Stemmeret kan ikke indre-gistreres blandt de almindelige Mennekerettigheder, saaledes som f. Ex. Sikkerhed for Person eller Sikkerhed for Eiendom eller Ret til borgerlig og kristelig Ophylsning. Jeg skal ikke indlade mig videre paa denne Side af Sagen, den er ved en foregaaende Leilighed vidtløftig omhandlet her i denne Forsamling, jeg skal blot markere, at Stemmeret har Samskudets Løve for Die, og i Overdragelsen af denne Rettighed er Samskudet bundet af Hensynet til sin egen Bestaaen og til sin egen Velfærd. Intet Individ har derfor som saadant Krav paa Delagtighed i det, man talder for Stemmeret, og saaledes heller ikke Kvinden. Man kan spørge: men Samskudet da, kræver da ikke Samskudet som saadant denne Stemmeret? Der er dog, siger man, Kvinder, som ligesaa godt, ja bedre end mangen Mand har Skjøn paa, Indsigt i Samskudets Interesser; er dette saa, hvorfor da udelukke hende fra en Besatning, som hun ofte har en saa aabenbar Udrustning for? Det vilde utvivlsomt i mange Henseender være noksaa ønskeligt, at Kvinden fik Indflydelse paa Samskudets vigtigste Spørgsmaal. Jeg skal nævne, at der gives de Interesser i Samskudet, som f. Ex. de moralske Interesser, som utvivlsomt vilde hævedes meget varmt og meget stærkt af Kvinderne. Det blev af den ærede Repræsentant fra Bratsberg igaar nævnt, at han kan ikke forstaa, at vi Høiromænd har saameget imod dette, fordi efter hans Mening vilde Kvinderne, dersom de fik Stemmeret, tilføre Høire en ganske stor Styrke. Nu ja, det kan gjerne være; men naar jeg nu alligevel ikke er med paa at ønske dette, maa det vise min store Upartiskhed i dette Spørgsmaal. Sagen er nemlig den, at hvis man vil meddele Kvinden Stemmeret, saa vil dette saa langt fra være i Samskudets Interesse, at det efter min bedste Overbevisning vil være et stort Tab og en stor Skade just for Samskudet som saadant; thi her vil jeg pege paa den store Lov, som gaar igjennem det menneskelige Samskud, den Lov, hvorpaa hele Samskudet hviler, og det er Loven om Arbeidsfordelingen. Er det saa, at de enkelte Individer har sin særegne Udrustning, sin særegne Evne og sin særegne Lyst, saa peger dette hen paa, at ogsaa hver enkelt skal have sit Kald i Livet. Det er jo netop derpaa, Samskudet hviler, at hver enkelt har sin Gjerning, sit Kald, som han arbejder og virker for, og det er netop ud fra Harmonien af alle de forskelligeartede Individualiteter, at Samskudets Vel som saadant fremgaar. Har nu den enkelte af Naturen faaet et særligt Anlæg og paa Grund deraf et særligt Kald, skulde saa dette ikke gjælde,

naar Tolen er om en saa gennemgribende naturlig Forskjel som den mellem Mand og Kvinde? Alle kan jo ikke gjøre alt, hver maa have sit. Netop derved, at Kvinden har faaet sit Kald og sin Gjerning i Verden, som hun har særlig Udrustning og Begavelse for, netop derfor er det, at vi Mænd kan ofre os udelukkende for den Side af Livsgjerningen, som vi fremfor hende har en naturlig Udrustning for. At bytte om disse Arbejder, det vilde være at omstyrte en Ordning, som baade Naturen og Historien har stadfæstet, og som vi derfor kan betegne som en guddommelig Anordning. At bytte om dette, vilde være det samme som at fremkalde en Forvirring, som vilde begynde med at nedbryde Hjemmene og ende med at opløse Samfundet. Det vilde være at drage Kvinden bort fra det Kald, som Kristendommen ikke mindre end Naturen og Historien har anvist hende, drage hende bort fra en Sfære, hvor hun ikke let kunde erstattes; det vilde være at drage hende over i de offentlige Kampe og Konflikter, hvor hendes Deltagelse vil bringe hende i Situationer, om hvilke jeg maa sige, at jeg ved ikke, om jeg skal betegne dem mest som pinlige eller som latterlige. Den ærede Repræsentant fra Bratsberg søgte igaar at bortmane nogle Skræmmebilleder, som man opstiller mod Kvindens Stemmeret. Han sagde, at det dog ikke er saa farligt, det vilde dog, høiest taget, ikke blive mere end 56 à 57 Kvinder i Nationalforsamlingen. Ja, hvoraf ved den ærede Repræsentant det? Dersom man ikke til den Tid faar Forholdstalsvalg, vil det lettelig kunne hænde sig, at det ikke bare bliver de 56—57, men at hele Nationalforsamlingen kommer til at bestaa af Kvinder; thi det er en bekendt Sag, at Kvinderne i ethvert Samfund er i Majoritet, og hos os gjælder den samme Regel. Han søgte fremdeles at bortmane Skræmmebilledet ved at sige, at det er Overdrivelse dette, hvad Følgen vil blive. Jeg er slet ikke saa sikker paa, at det ikke kan drage mangehaande farlige og ubehagelige Følger efter sig. Den ærede Repræsentant fra Bratsberg var saa venlig for nogle Uger siden i en Debat at indbyde mig til at besøge ham paa hans private Skole for at se, hvordan det der gaar til. Nu ja, jeg skal ikke have noget mod at modtage en saadan Indbydelse, men jeg vil betænke mig paa at efterkomme den, dersom Kvinders Stemmeret bliver vedtaget her; thi det kunde da hænde sig, at naar jeg kom der, var Manden alene hjemme, og Konen var i denne Sal. Jeg vilde da ialfald for Forsigtigheds Skyld forsyne mig med en god Ristestrappe; thi det kunde hænde, at den Rolle, Husfaderen kom til at spille, var „Mandens, som skulde stalle hjemme“, og som man tilsidst fandt staaende paa Hovedet i Grødgryden. — Efter det Forslag, som her er paa Tale, heber det, og med fuld Ret, kan det let hænde sig, at naar en Kvinde indtræder i Regering, vil hun paa Grund af selve dette

Faktum miste sin Stemmeret. Hr. Ullmann sagde, at vi skulde være praktiske. Ja, det maa være mig tilladt ogsaa at være praktisk, og da vil jeg sige, at det kan saamen blive vanskeligt nok for en Mand at faa Kone; thi det kunde hænde sig, at Kvinderne vilde sige: ja, mine Herrer, jeg har al Agtelse for Dere, men — min Stemmeret har jeg kjærere. Et saadant Svar vilde vistnok de 4500 Kvinder, som jeg her holder i min Haand, give paa et saadant Spørgsmaal. Endvidere er der en anden praktisk Ulempe, som man her kunde udsætte sig for, og det er den, at de ugifte ældre Kvinder og Enker, som havde bevaret sin Stemmeret, vilde have Medlidenshed med sine uheldige gifte Søstre, tage Revanche over de gifte Mænd saaledes, at de ikke gav nogen af dem sin Stemme. Følgen kunde blive den, at denne Forsamling kom til at bestaa af ugifte Kvinder over en vis Alder og af Enker samt af Enkemænd og Ungkarle. Jeg tror ikke, at en saadan Sammensætning just vilde være saa heldig for Nationalforsamlingen — ialfald vilde det være en meget ensidig Sammensætning. — Dersom Kvinden ikke over nogen direkte, umiddelbar Indflydelse paa de offentlige Anliggender, des større er den indirekte, den middelbare Indflydelse. Hun staar i saa nære Forbindelse med os, det daglige Liv giver saa mangfoldige Anledninger til gjensidig Paavirkning, at jeg ikke tvivler paa, at det vil blive, som det altid har været i Verden, at Kvinden paa denne Maade vil kunne øve den allerstørste Indflydelse paa Samfundet gennem os Mænd. Det er, som Digteren siger: „der staar Kvinder bag“. Ja, det hænder maaste oftere, end vi Mænd har Anelse om, at der staar Kvinder bag. Naar der spørges: hvorfra har denne eller hin Mand sin politiske Afskuelse — jeg tænker man ofte kunde faa det Svar: ja, derom faar Du spørge hans Kone. — Jeg skal ikke opholde Thinget længere; jeg skal blot slutte med at sige, at mit Standpunkt er dette, at det er Mandens Opgave at repræsentere, hans og ikke Kvindernes; det er Mandens Opgave at bære Byrderne, at bære de største og de sværeste Byrder og at spare Kvinderne for disse; thi disse Byrder vil vi ikke lægge over paa Kvinderne. Da vilde vi komme til at vende op og ned paa Samfundet, da vilde vi komme til at berøve Kvinden hendes ædleste og dyrebareste Magt.

Giesland: Der var mangt og meget i den sidste ærede Talers Foredrag, som kunde give mig Anledning til at svare. Men da det nærmest var henvendt til en anden Repræsentant, og da jeg ogsaa har en bestemt Følelse af, at han bedre end jeg vil kunne give Hr. Herzhberg Svar som fortjent, vil jeg spare mig for i det enkelte at imødegaa ham, uden forsaavidt som det kan falde sig i Sammenhæng med, hvad jeg ellers har at sige, navnlig ligeoverfor Komiteens Ordfører, Hr. Hval. Jeg vil da begynde med en almindelig

Bemærkning som Resumé saa at sige af de Indtryk, jeg fik af det „ikke akademiske“ Foredrag, som dog syntes mig at være temmelig akademisk, nemlig den, som blev afgivet af Rigsdagsmand Borg i 1884 under Forhandlingerne om Kvinders Stemmeret i andet Kammer i Sverige, at Mennesket er et sent Begreb i Historien, men Kvinden er et endnu senere — det er Erik Gustaf Geijers Ord den første Del, hans eget den anden. Jeg tror, det fortjener at lægges Mærke til. Begrebet Menneske maatte først danne sig, førend man alvorlig kunde beskæftige sig med Kvinden engang. Og det rette Kvindebegreb kan dog ikke vi Mænd alene danne, Kvinderne faar dog virkelig have et Ord med i den Sag. Naar der derfor tales om Kvindeligheden, og man med dette Stikord søger at afvæbne os, naar det gjælder Tidens Tanker og Kvindens vel berettigede Krav paa Rettigheder i Samfundet, saa taler vi Mænd, tror jeg, som den blinde om Farverne; thi hvad er det andet, dette Stikord, end et Begreb, som Manden har dannet, et Fængsel, hvori han vil putte Kvinden ind og holde hende fangen som sin Slavinde, som Stuart Mill med Grund har sagt, og som sket er til den Dag idag. Det er nok saa karakteristisk at lægge Mærke til, som det ogsaa er fremhævet i Minoritetens Indstilling, at Kvindebevægelsen, den organiserede Kvindebevægelse, den reiser sig umiddelbart efter Negeremancipationen. Det er saa at sige ved en Beaandelse fra denne store Menneskelighedens Sag, at Kvinderne først har lært sine Menneskerettigheder at kjende og selv har reist sig til Kamp for sin Frihed. Det er dog nu i det 19de Aarhundrede den individuelle Friheds Tid, alle Særrettigheder affattes alt mere og mere, og Menneskets Ret erkendes, saa hvad enten man nu vil eller ikke, saa maa man dog faktisk erkende Menneskerettighederne. Og det er karakteristisk nok for Flertallet, hvad jeg vil tillade mig at henlede Opmærksomheden paa, at det er bedre end sine Principer. Det er jo saa med os Mennesker, at vi pleier at være daarligere end vore Principer, men naar det gjælder Kvindesagen, skal man lægge Mærke til, at en hel Del Mænd er bedre end sine Principer. Men herved slaar de sig faktisk selv ihjel, de gaar saa langt i Indrømmelser, at det er dem umuligt at stanse. Og hvorfor? Naturligvis fordi Tidens mægtige Strøm, Kulturudviklingen, drager dem med sig; de har ikke alene en Følelse, men paa mange Punkter ogsaa en Erkjendelse af det berettigede i Kravene; men saa — saa skal vi stanse, kun ikke det og kun ikke det. Vi maa vogte os vel, siger Repræsentanten fra Kristiania, for den radikale Verdens- og Livsanskuelse. Vel, det er jeg med paa, og uden i Detalj at gaa ind paa hans Foredrag, saa vil jeg dog sige, at hvis jeg ikke som Kristen kunde finde det forsvareligt at gaa med paa de Krav, som Kvindebevægelsen stiller, ja, saa kunde jeg heller ikke gaa med.

Men forbi om enkelte Mænd, som ikke betjender sig til Kristentroen, er enige med os, er enige med de mangfoldige kristelige Mænd og Kvinder, som er Tilhængere af Kvindesagen, derfor lader jeg mig sandelig ikke stræmme bort fra at slutte mig til en Sag, som jeg anser for i og for sig god. Hr. Hval søgte at paavise, at der nu saavel i Amerika som England var indtraadt en Reaktion; men det forekommer mig, at han var mindre heldig i at levere Beviser. Han søgte at trække Ulah frem, formodentlig for at kaste et Støt af Latterliggjørelse over Kvindebevægelsen i Amerika. Men han nævnte ikke et saa fremtrædende Samsund som Washington, hvor Kvinder i længere Tid har haft fulde Rettigheder, har haft politisk Stemmeret. Det er sandt, Ulah staar som et Fænomen; men det var kun en kort Tid, at Kvinderne der havde politisk Stemmeret, og den blev ved Kongresbeslutning frataget dem igjen, fordi man frygtede for, at de vilde benytte sin Stemmeret til at opretholde Slaveriet. Ogsaa i Washington blev den politiske Stemmeret frataget Kvinderne igjen, men ikke paa Grund af Misbrug. Ivertimod, der er de bedste Bidnesbyrd om, at de der som i Whoming havde brugt sin Stemmeret saaledes, at man kun havde godt at sige om Kvindernes politiske Stemmeret. Men det var, efter Sigende, paa Grund af en Formfeil, at Retten blev dem frataget af Kongressen. Men det Samsund, som man dog først og fremst bør sætte sig ved, naar man skal tale om Erfaring, er dog sandelig Whoming, og jeg maa tillade mig her at anføre endel Udtalelser, og det af ganske upartiske Folk, nemlig Territoriets Guvernør, som vel at mærke er en Mand, som er ganske uafhængig af den lokale Befolkning, idet han ansættes af Autoriteterne. Han siger efter 3 Aars Forløb: „Det er kun Rejsfærdighed at sige, at Kvinderne, idet de for første Gang har deltaget i Udøvelse af disse nye Borgerpligter, har vist ligesaa megen Takt, godt Omdømme og sund Sands som Mændene. Det vilde maasse være at trække videre Slutninger, end de foreliggende Kjendsgjerninger berettigede til, om jeg paastod, at den her paa et mindre Omraade gjorde Erfaring allerede skulde levere et uomstødeligt Bevis for Kvindernes Dygtighed til altid og under alle Omstændigheder at deltage i Statsstyrelsen. Men der kan ialfald herfra udtrækkes en Formodning, som er til deres Fordel, og som berettiger dem til at kræve, at Loven skal blive staaende i Kraft, saalænge den har saa gode Resultater, som de foreliggende, at opvise“. Den lovgivende Forsamling, som fremdeles ikke var synderlig stemt for Kvindestemmeretten, bødte sig for denne Udtalelse, og Loven blev gjentagen. I 1882, altsaa efter en lang Tids Forløb, efter 12 Aars Forløb, siger Guvernøren: „Under Herredømmet af denne Lovbestemmelse har vi haft bedre Love, bedre Statsstjenere, og vore

Samfundstilstande har forbedret sig hurtigere end andensteds. Vi har derimod ikke seet noget til de Ulykker, som blev spaaet os, saasom Tab af kvindelig Finsølelse og Forstyrrelse af vor husholdnings Fred. Den store Flerhed af vore Kvinder, og de bedste af dem, har modtaget Stemmeretten som en Velgjerning og udøvet den som en Pligt mod Fædrelandet. Med et Ord sagt: efter 12 Aars lykkelige Erfaring er Kvindestemmeretten saa dybt og varigt rodfæstet i alles Sind og Hjærter, at ingen reiser sig for at protestere mod den eller vækker Spørgsmaal om den. Dette paalægger os kun saa meget mere at vaage over og fuldkommengjøre vor Samfundsordning saaledes, at Staten Wyoming kan tjene som en Ledestjerne i den store Frihedsbevægelse". Og lige saa rosende, ligesaa fordelagtige for Kvindens Stemmeret i Wyoming lyder Udtalelserne fra aller nyeste Dato. Jeg har liggende for mig et Hefte af "Fortnightly Review", et bekjendt engelsk Tidsskrift, som jeg tillader mig at henvise til. Der siges det i en Artikel af en temmelig bekjendt Forfatter, Mr. Plunkett, bl. a., at "de kvindelige Vælgere udgjør omtrent $\frac{1}{3}$; deriblandt benytter omtrent 80 pCt. Privilegiet; de gifte Kvinder stemmer oftere end de ugifte". Om kvindelige Stemmeberettigede heder det, at de oftere sletter Fjoll af Partiflisterne, at de ikke er aggressive, at de mere stemmer af Overbevisning end Mændene, at de i sin Stemmegivning mere viser moraliske Tendenser, at de er mindre bestikkelige end Mændene, og at det i det hele maa ansees for modvirkende den politiske Korruption at saa Kvinderne med som stemmeberettigede. Med Hensyn til Egtelshab og Familie har den politiske Stemmeret ingen Indflydelse haft. I Regelen stemmer Hustruen og Manden lige, men i det modsatte Tilfælde bliver der ingen Strid. Aldrig, heder det, var et Experiment forsøgt under uheldigere Omstændigheder, men ingen af de onde Spaadomme, som løb fra Begyndelsen, er gaaet i Opfyldelse. Og hvad nu angaar dette Territoriums Indbyggerantal, saa var det oprindeligt ikke større end 5 000, men vi ved, at det gaar med Kamppestrid frem i Amerika, og med Hensyn til Repræsentanten fra Kristianias Frygt for, at Kvinderne ikke, naar de fik politisk Stemmeret, skulde ville gifte sig, saa thder ikke Beretningen fra Wyoming om den hurtige Væxt, som dette Territorium har haft, paa, at der er nogen Fare i saa Henseende; thi dette Territorium, som i 1868 havde 5 000 Indbyggere, har nu efter Guvernørens Beretning omtrent 100 000. Saa stærkt er det gaaet fremad. Endelig skal jeg henvise til, hvad der ogsaa er anført i Mindretallets Indstilling, som det bedste Bevis paa den Aerkjendelse, som Kvindens Stemmeret har tilkjempet sig i Amerika, at Territoriet Wyomings Opførelse som Stat uden nogen Forandring i dets særlige Lovgivning, altsaa med Kvindestemmeret,

er gaaet igjennem i Repræsentanternes Hus. Hvorledes det vil gaa i Senatet, er nu det, vi venter paa. Men gaar det ogsaa der igjennem, vil der være Udgang for den nye Stat til at sende kvindelige Senatorer til den amerikanske Kongres. Uden forøvrigt at gaa nærmere ind paa Kvindestemmerettens Stilling og Kvindefagets Stilling i det hele taget i Amerika skal jeg dog, før jeg slutter, gjøre opmærksom paa, at det er mangt og meget der, som modvirker Reformbevægelsen. Der er den Mængde af Ir-lændere, som har liden Oplysning, og hvis Kvinder er dygtig bigotte, der er Tyskerne med sine hjemlige Begreber om Kvindelighed, og der er Negre og Kinesere og en hel Del andre Indvandrere, som staar paa et saare lavt Kulturtrin. Sagen er kommen længst, det er ganske vist, i England. Og det skal ikke lykkes nogen at godtgjøre, at der er nogensomhelst nærværdig Reaktion mod Kvindens Stemmeret i dette Kvindefagets allerførste Land og det Land, som dog for os Nordmænd fremfor noget andet Land, ved Siden af Amerika da, har staaet og fremdeles staar som Mønsterlandet. Komiteens Ordfører anførte som Bevis paa, at der var indtraadt en Reaktion, at der var fremkommet en Adresse fra 100 fremtrædende Kvinder i England mod Kvindestemmeretten. Ja, jeg kjender til det, det var endda 104. Men jeg kjender ogsaa til, at disse 104 var Hustruer af fremtrædende Modstandere af Kvindefagen, thi den har naturligvis ogsaa sine Modstandere, denne Sag, baade blandt Mænd og Kvinder, ellers havde man ikke behøvet at kjæmpe i saa lang Tid. Men det varede ikke længe, efterat denne Adresse fra de 100 var fremkommen — det glemte Komiteens Ordfører at gjøre opmærksom paa, jeg kan ikke tro andet, end at han kjender det — det varede ikke længe, før der fremkom en Adresse fra 2 000 Kvinder, og den lyder saa: "Undertegnede udtrykker herved sin Sympathi for Forslaget om politisk Stemmeret for Kvinder, en Reform, som de søler sig overbevist om, vil være heldig baade for de angjældende Individuer og Staten". Denne Erklæring er, som sagt, undertegnet af 2 000 Kvinder. Navnene var inddelt i Grupper. Da mange af de Hundrede var Hustruer til indflydelsesrige Mænd, sætter de to Tusen ogsaa en Gruppe for Mænds Hustruer, og man finder baade Erkebispen af Yorks og Erkebispen af Canterbury's Hustruer som Støtte for den truede Moral, som omtales i Protesten. Saa kommer der en almindelig Liste og derpaa følgende Grupper: 3) Kvinder med borgerlige Tillidshverv, Fattigforstandere, Medlemmer af Skolekommissioner m. m. 4) Pionerer paa Kvindefagets Omraade, Universitetslærere og Studerende, Bestyrere for Kvindescolleger. 5) Læger og Sygepleiere. 6) Arbeidere i sociale og filantropiske Bevægelser. 7) Forfattere og Journalister. 8) Kunstnere og Musikere.

9) Jordbesiddere. 10) Kvinder ansatte i Forretninger og Arbeidervinder. Der er mange interessante Ting i den Adresse; blandt andet vil jeg fæste Opmærksomheden ved, at de fleste Banebrydere notorisk var med paa fremdeles at yde Sagen sin Tilslutning. Det samme er Tilfældet i Amerika; der er mange Kvinder, der, som Elisabeth Stanton, Susan Anthony og flere, er graant i den gode Sags Tjeneste, og det er saa langt fra, at de har opgivet sit Standpunkt, at de er fast overbevist om, at Sagen er rigtig, og at den gaar ufsanselig frem til Seir. Det blev anført allerede igaar, at der er fremtrædende konservative Mænd og deriblandt Lord Salisbury, som stiller sig paa Kvindens Side med Hensyn til Stemmeret. Jeg vil navnlig ligeoverfor Repræsentanten fra Kristiania Hr. Hertzberg idag tillade mig at nævne ogsaa en anden Mand, en stor kirkelig Autoritet, nemlig Erkebiskopen af Canterbury. Han har ydet Kvindesagen sin fulde Tilslutning; han siger, at ikke et eneste Skridt, som hidtil er taget til Fremme for Kvindesagen, har ledet til noget ondt eller uheldigt; hendes Værdighed har stadig været med hendes Magt til at gjøre godt; ingen Skade er forvoldt, ingen Forængelse og Udsteielse kan paapeges som en Følge af disse Bestræbelser. Det staar i en engelsk Bog, som jeg har her i min Haand; den hedder Christ and his times af Edw. Benson (Erkebiskop af Canterbury). Jeg vil ved Siden deraf henvise til en Kvindesagsstatistik, som er nok saa talende, og som viser, at man sandelig er kommen dygtig langt ind paa det af Repræsentanten fra Kristiania Hr. Hertzberg anførte radikale Program. Den findes i „Nylænde“ 1ste Hefte, 1888. Jeg skal, inden jeg slutter om England, endnu anføre, at jeg har liggende her en trykt Fortegnelse over 365 Underhusmedlemmer, som offentlig har erklæret sig for Kvindens Stemmeret. Det er, som sagt, en trykt Fortegnelse, som altsaa er Gjenstand for offentlig Kritik i England, og som derfor i denne Forbindelse maa kunne paaberaabes som et Slags offentligt Dokument. Jeg maa dernæst ligeoverfor Hr. Ordføreren ytre min store Forundring over den Maade, hvorpaa han læser Kulturhistorien, den Maade, hvorpaa han søger at affvække, hvad der i Mindretallets Indstilling er anført om de Love, som vi Tid efter anden har faaet ogsaa her tillands, som gaar ud paa at skaffe Kvinden mere Frihed og større Selvstændighed. Jeg har gaaet ud fra det som en soleklar og uimodsigelig Ting, at disse Fremstrid, disse forbedrede Raar er en Følge af denne store, veltgjørende Kulturbevægelse, som vistnok er udsprungen i Amerika og England, men som dog ogsaa har udbredt sig til os som til alle andre civiliserede Lande. Det er da vist ikke Hr. Ordføreren ubekendt, at vi har haft Kvinder, vi ogsaa, den hele Tid, som baade har kjendt og fulgt Bevægelsen og sluttet sig til den, om vi ikke har haft

noget organiseret Kvindesagsarbejde før fra 1884 af. Jeg skal bare nævne Camilla Collett. Jeg tænker, Hr. Ordføreren for lang Tid tilbage, ligesaa vel som jeg, har læst hendes „Amtmandens Døtre“, og ikke alene læst den, men glædet sig ved den saa vel som jeg. Na nei, det gaar nok ikke saa til i det 19de Aarhundrede, at det ene Land gaar sin Vej uafhængig af det andet, at de store Bevægelser, som er oppe i de store Kultursamfund, ingen Indflydelse over, og det er vel en temmelig bekjendt Sag for os alle, at der fremkommer ikke det mindste Lovforslag, uden at vi gaar til Udlandet og specielt til de store Kulturstater, fremfor alt til England og Amerika, og nøie undersøger, hvordan Tilstanden der er, og søger at holde Skridt med Udviklingen, saa det kan jeg neppe tro kan være Hr. Ordføreren virkelige Mening at benægte, at her ikke er en ganske bestemt Sammenhæng. Jeg skal forøvrigt ingenlunde strides hverken med Ordføreren i Komiteen eller nogen anden om Ord. Naar han igaar med en Snev af — jeg ved ikke hvad — istedetfor at kalde det en Samfundsbevægelse, en Kulturbevægelse, kaldte Bevægelsen en Kulturfæmpe, saa kan jeg gjerne derpaa gaa ind. Det er ganske vist, de faar føle det, de Kvinder, som har været at udtale sig for og kæmpe for sin Ret, at det er en Kamp; de faar føle det baade andetsteds og her tillands ogsaa, og det vidner kun om Sagens reformatoriske Art, baade at de selv kan holde ud i Kampen, og at Mændene i den Udstrækning, som Tilfældet er, stiller sig ved deres Side; der skal sandelig gode Grunde til for en Mand at gjøre det; thi jeg tænker nok, at baade Menneskenes naturlige Tilboielighed til at holde paa den Magt, man har, og Vanen og Traditionerne holder saa stærkt tilbage, at dersom nogen Mand slutter sig til Bevægelsen, saa gjør han det sandelig, fordi han er fuldt og fast overbevist om, at Sagen er god, at den er gavnlig for Kvinderne og for det hele Samfund, og at han derfor gjør en god Gjerning ved at støtte den. Men naar det nu dernæst i Flertallets Indstilling saa at sige doceres som noget, der snart sagt maa ansees som uimodsigeligt, at denne Kamp skal holdes gaende, — da kan jeg ikke være med længere. Det er dog aabenbart, at det er kun nødvendigt, at Kvinderne indlader sig paa Kamp, — at de intet heller ønsker, end at Kampen maatte ophøre, og at de kunde faa Lov til at stille sig ved Mændenes Side og være med med de Gæver og Kræfter, de har, at virke til Samfundets Gavn baade paa det ene og det andet Sted. Jeg synes, det er i høj Grad karakteristisk og holdningsløst dette, at man kun kan se Kvindens Deltagelse i det politiske Liv under Synspunktet af en fortsat Kamp mod Manden, og jeg henviser i saa Maade til Mindretallets Smødegaaelse. Det politiske Liv har ellers hidindtil — det er ganske vist — altfor meget artet sig bare som en

Kamp og ofte som en uhyggelig Kamp; men det er da ved Siden deraf ogsaa et Arbejde, og jeg ved ikke andet, end at vi, som er med her i det Arbejde, som er os forelagt, ogsaa faar føle, at det er et Arbejde, og om det end kan gaa haardt under Skoldene til mangen Gang, saa gaar det da ofte ogsaa ganske fredelig baade i Komiteerne og i Thingsalen, og jeg har det bestemte Haab, at om Kvinden kommer med, saa vil hun, som det er sagt i Mindretallets Indstilling, modvirke det uhyggelige i den Maade, hvorpaa Kampen nu ofte føres, ligesom jeg ogsaa tror, hun vil levere et saadant Bidrag til selve den saglige Behandling, at vi vil staa os paa at faa hende med.

Lange: Jeg er ikke stillet til at deltage i Debatten, og jeg behøver det heller ikke; thi jeg kan i alt væsentligt henholde mig til de af mine Meningsfæller, som hidtil har haft Ordet i Sagen, og desuden mener jeg, at Flertallets Indstilling og de 2 Forsvarere af denne Indstilling, som hidtil har ladet sig høre, de besørger saa deilig Sagens Fremgang. Jeg har ved Læsning af Flertallets Indstilling, af Præmisserne til den, og ved at paahøre Debatten fra dens Forsvareres Side levende faaet Indtryk af Sandheden af det gamle Ord: „intet er saa galt, at det jo er godt for noget“. Jeg ved ikke, hvad der skulde kunne fremme Sagen kraftigere end den Maade, hvorpaa den af Modstanderne er taget. Der gaar en rød Traad gennem det hele; Modstanderne er nu — man sige, hvad man vil — Modstanderne er det gamle Høire, og der gaar en rød Traad gennem det hele, dette Forsøg paa at fremskille det som en absolut uundgaaelig Ting, at hvis Kvinderne faar Stemmeret, saa er derved Krig erklæret mellem Mænd og Kvinder; Kvinderne vil komme til at gaa tilgrunde. Det er et besynderligt Udtryk dette: „Skal Kvinderne udrustes til at varetage sine Interesser ligeoverfor Mændene og varetage disse specielt ved sin Deltagelse i det offentlige Liv, kan det neppe være tvivlsomt, at de uden Mændenes Medvirkning vil udsættes for at trykkes ned“ osv. Her er det jo tydelig sagt, at Flertallet vil ikke være med paa at arbejde med Kvinderne, men mod. Men det skal da ikke lykkes at give det Udseende af, at dette er en almindelig Mening. Nei, dette er det gamle Høires Mening. Kvinderne vil ikke komme til at arbejde med Mændene, men med den store Fylkning af Benstre mænd i dette Land, og jeg nærer ingen Tvivl om, at den Maade, hvorpaa Sagen nu er taget fra Høires Side, vil i høj Grad komme til at ildne Kvinderne selv i Kampen for at opnaa sine Rettigheder, og den vil kraftigere og stærkere og hurtigere, end det ellers vilde være Tilfældet, samle Benstre om denne Sag som dets første Program. Jeg haaber, at Modstanderne vil komme til at opleve det. Det har ikke været mig muligt at gennemlæse denne Indstilling og høre paa de Herrer Komiteens

Ordfører og Hr. Hertzberg — jeg maa nu forresten i Parenthes bemærke, at Hr. Hertzberg selv idag har betegnet sig og sine Meningsfæller som gammelbagse, ja, deri ligger meget forklaret; men de gammelbagse Meninger, de staar for Fald — jeg vil sige, jeg har ikke kunnet frigjøre mig for, under Læsningen af denne Indstilling og ved at paahøre Debatten, at tænke paa den Strid, som for nogle Aar siden var oppe om Magtfordelingen — Præsidenten erindrer det og vi erindrer det alle sammen — om Magtfordelingen mellem Kongemagten og Folkemagten. Dengang blev denne Kamp fra Høires Side ogsaa ført paa Basis af, at disse to Magter var mod hinanden fiendtlighedsindede Magter. Men den Maade at kæmpe paa har gavnet Kongemagten? Jeg tror det ikke; thi er der fiendtligt Forhold der, saa vil naturligvis Krig ikke kunne undgaaes, og hvor Magten egentlig er, det tvivler vel ingen paa. Det er ligedan her. Her stiller det gamle Høire det op som en Kamp om Magten. De vover ikke at tage Kvinderne med. De frygter for sin Magtstilling. Men det vil her gaa paa samme Maade, ingen tvivler om, hvor Magten er. Høire har sagt ganske tydelig: Vi indlader os ikke paa nogen som helst Udvidelse af Stemmeretten uden tvingende Nødvendighed. Alt dette gør — det er mit Haab — at vi staar Sagens Løsning meget nærmere, end vi stod den, før Sagen nu kom fore iaar. Den vil komme igjen, og den vil næste Gang vinde langt større — det er min Overbevisning — Tilslutning, end den hidtil har vundet. Jeg antager, at paa de Folkemøder, som nu vil finde Sted omkring i Landet foran de kommende Valg, vil denne Indstilling og f. Ex. Hr. Hertzbergs Tale blive oplæst, og det vil gøre en meget kraftig Virkning. Jeg forlangte forresten Ordet egentlig for, som en af Forslagsstillerne, at udtale, at jeg ikke egentlig kan skjønne, hvorledes der kan reises Tvivl om, hvorvidt der er Afgang til at votere over disse Spørgsmaal paa Grund af Afgjørelsen af de tidligere afgjorte Stemmeretsforslag. Jeg mener, at der ikke alene er Afgang til det, men det er nødvendigt, der maa voteres over dem; thi det er meget videregaaende Forslag end de, der er afgjorte. De Stemmeretsspørgsmaal, som sidste Gang fik sin Afgjørelse, var Spørgsmaal om Udvidelse af Stemmeretten for Mænd. Nu foreligger Spørgsmaalet om Udvidelse af Stemmeretten for Mænd og Meddelelse af Stemmeret til Kvinder. Der er jo intet i Veien for, at endel af dem, der stemte mod Udvidelse af Stemmeretten alene for Mænd, kan have gjort dette for at faa Anledning til at stemme for disse videregaaende Forslag. Jeg mener derfor, at enhver, der ønsker denne Reform, ikke maa undlade at give den sin Stemme paa Grund af — hvad der før har været talt om her — Afgjørelsen af de tidligere Spørgsmaal. Hvis nogen af de

Forslag, som gaar ud paa almindelig Stemmeret for Mænd og Kvinder, kunde vinde kvalificeret Flertal her i Stortinget, vilde det være Grundlov, trods den Afgjørelse, som de tidligere Spørgsmaal har faaet. Nu, jeg ved meget godt, at der ikke er Tale om noget saadant Resultat, saadan som dette Storting er sammensat.

Hench: Naar man henseer til den Afgjørelse, som de Forslag til Stemmerettens Udvidelse, der tidligere er blevne behandlede, har fundet i denne Session, er der vel ingen Mand her i Salen, som for Alvor tænker, at iaar Forslaget om Stemmerettens Udvidelse til Kvinder skulde have nogen- somhelst Udsigt til at opnaa den grundlovmæssige Majoritet. Det er jo nemlig noget, vi dog alle maatte kunne være enige om, at dette Forslag til Stemmerettens Udvidelse gaar langt videre og har ganske anderledes indgribende Følger for hele vort Folks politiske, sociale og religiøse Liv end noget af de andre Stemmeretsforslag, som allerede er blevne forfaste. Under disse Omstændigheder havde jeg tænkt mig, at de Herrer, som har bragt dette Forslag ind, vilde have nøiet sig med uden Debat at lade det gaa til Votering for at konstatere, hvor mange der her i Salen var, som vilde følge dem. Jeg havde tænkt, at man af Hensyn til Stortingets kostbare Tid skulde have været befriet fra en — jeg kunde være fristet til at kalde den akademisk — Debat, i den Forstand nemlig, at den ingen anden Betydning har end netop den at udrede de forskellige Meninger ligeoverfor hinanden, medens man alligevel ved, hvad Voteringens Udfald vil blive. Dette er imidlertid ikke skeet. Stortinget har fundet for godt at anvende en Dags Tid til et Vidnemøde i Kvindesagen, og naar saa er skeet, da maa ogsaa jeg bede om Lov til at faa udtale den Anskuelse, som en Mand nærer, der konsekvent nægter den saakaldte Kvindeemancipations Berettigelse helt igjennem. Det er mig kjært at faa Anledning dertil, fordi man stadig fra Emancipationens Tilhængere faar høre dette, at vi, som er Modstandere af denne Bevægelse, og desto mere, jo mere konsekvente vi er — at vi kun fører vor Modstand paa Grundlag af Mandfolkeagtighedens Ringegat for Kvinden og dens brutale Lyst til at herske over de svage. Jeg vilde gjerne søge, om det var muligt, at faa dem, der staar paa det fra mit modsatte Standpunkt, til at forstaa, at naar de, der staar saaledes som jeg, taler og handler, som vi gjør, da gjør vi det ud af en dybt rodfæstet Overbevisning om, at enhver Kvindens Deltagelse i det offentlige Liv, og da navnlig hendes Deltagelse i det politiske Liv, er Signalet, saa langt fra til hendes Frigjørelse, at det tværtimod er Signalet til hendes Fornedrelse, til Hjemmets Forstyrrelse, Familielivets succesfulde Oplysning

og et deraf uundgaelig følgende Sædernes Forsald. Saaledes staar Sagen for mig. Men før jeg gaar nærmere ind paa at vise dette, maa det være mig tilladt med nogle Ord at berøre, hvad der for mig er den dybeste og inderste Grund til at erklære mig mod alt, hvad der sigter til at flette Kvinden Del i Herredømmet paa ethvert af det offentlige Livs Omraader. Jeg havde ikke tænkt at berøre denne Sagens dybeste Side, dens religiøse Side, fordi jeg ved, at her er ikke Stedet til at holde Prædikener eller bibelske Forklaringer; men den Maade, hvorpaa den ærede Repræsentant fra Bratsberg igaar haanligen udtalte, at for 10 Aar siden vilde man vel have faaet høre tale om baade Paradis og Johannes og Paulus i denne Forbindelse — dette altsaa, at han talte, som om det var et nu tilbagelagt Standpunkt, at Emancipationens Modstandere paaberaabte sig Skriftens Lære om Kvindens Forhold til det offentlige Liv, bringer mig til at nedlægge en bestemt Protest. Den ærede Repræsentant skal, uden at jeg derover stammer mig i allermindste Maade, faa høre det af min Mund idag i Norges Storting, som han vilde have faaet høre det for 10 Aar siden, at min dybeste Grund til at stemme mod dette Forslag og alle dermed ligeartede er en religiøs, den Grund nemlig, at jeg er overbevist om, at den hellige Skrift, som for mig staar som den ufeilbare Regel og Rettesnor for den enkeltes som for Samfundets Liv, i sin Lære om Kvindens Forhold til Manden fra sit første Blad til det sidste slaar dette fast, at Kvinden skal være undtagen fra Offentligheden og Livet i den. Den ærede Repræsentant kan være sikker paa, at der selv i denne Sal er mange, der med mig vilde aflægge den Betjendelse, at om det endog var os saa uforklarligt som Treenighedens Mysticism, hvorfor Kvinden ikke skal deltage i det offentlige Liv og ikke bør have Stemmeret, — er det alligevel for os aldeles tilstrækkeligt til at ville frakjende hende enhver dominerende Stilling, dette, at der staar skrevet: „Det er hende ikke tilstedet at herske over Manden, men at være i Stillehed“. Om jeg ikke forstod et eneste Ord af denne Sag, jeg vilde staa paa den Grund alligevel. Som sagt, jeg skal ikke gaa videre ind paa dette. Det var kun den ærede Repræsentant fra Bratsbergs Udtalelser, som nødte mig til at nedlægge en Protest. Idet jeg saa gaar over til den almindelige Debat, vil jeg først gjøre opmærksom paa dette, at vore Modstandere vistnok med os synes at være enige i, at der er en Forskjel ved Siden af Ligheden mellem Kvinde og Mand, men dog, om jeg ikke tager feil, har en vis Tilbøielighed til at ville tillægge os den Mening, at vi sætter denne Forskjel deri, at Kvinden i visse Henseender skulde være ringere end Manden;

6 Juni — ang. Stemmeret for Kvinder.

de taler, som om de antager, at vor Mening er den, at Kvinden vistnok er et Menneske, men dog egentlig kun et halvt Menneske; de antager, som det synes, at vi saa omtrent deler den Opfatning, der, om jeg mindes ret, har fundet sit Udtryk i vore gamle Love derved, at en Kvindes Bidnesbryd kun skulde tages for halvt godt i Forhold til en Mand. Men dette være langt fra os at mene. Man gjør os fuldstændig Uret, naar man mener noget saadant. Vi agter hende paa engang fuldt jevnbyrdig med Manden og dog forskjellig fra ham, og som jeg snart skal vise, vi tillægger hende den høieste Betydning for det menneskelige Samfundsliv. Ja vi siger, det menneskelige Samfundsliv kunde ikke tænkes at bestaa, dersom ikke Kvinden med hendes eiendommelige Evner og Begavelse var til. Det er her som med Forskjellen mellem Mandens og Kvindens Legeme. Det vilde jo være aldeles taabeligt, om nogen vilde falde paa at diskutere om, hvilket Menneskelegeme der var det fuldkomneste, der mest udtrykte Menneskets Idé, enten Kvindens Legeme eller Mandens. De er jo hver paa sin Maade, men sandelig ogsaa hver paa sin Maade lige fuldkomne. Saaledes siger vi ogsaa om Kvindens og Mandens Aand og Sjæl: de er lige fuldkomne og dog ligesaa forskellige, som Mandens Legeme er fra Kvindens. Det er vort Standpunkt. Og hvis man saa vil spørge os: „Hvori sætter I da denne Forskjel, denne sjælelige Forskjel“, nu ja, saa kan jeg virkelig tildels svare med de Ord, som Minoriteten har skrevet i sin Indstilling, og som efter min Mening er de bedste Ord, som findes i hele Indstillingen, nemlig det, at hun ved „sin finere Intuition, sin stærkere Medfølelse og sit større Taalmod“ udmærker sig fremfor Manden. Jeg vil sige, idet jeg nærmere forklarer dette: Kvinden har en Evne til at se det store i det smaa, til med Takt at finde, hvad der kan og hvad der ikke kan gøres i et hvert givet Øjeblik, til med et eneste Greb at se ind i selve Tingens Kjerne; hun har en Følelses Følnhed og en Stemningernes Righed og en Hengivenhedens Evne, som Manden som saadan mangler. At der kan gives abnorme Kvinder og abnorme Mænd, taler jeg selvfølgelig ikke om. Men idet vi tillægger hende denne Eiendommelighed, tillægger vi hende ogsaa en Forret, som er saa stor, at hvis hun selv skjønner, hvad der ligger deri, — hvis hun ikke selv er forblindet af denne demokratiste, moderne Tids Emancipationslyst, vil hun indse, at de Mænd, som tillægger hende denne Evne, skatter hende ganske anderledes end de Mænd, som i Hviden vurderer hende saa høit som sig selv. Vi tillægger hende nemlig og hende alene Evnen til at kunne skabe et Hjem. Sandelig, naar vi tillægger hende denne Evne,

forfordeler vi hende ikke; vi gjør hende ikke Uret; thi det er det største i denne Verden. Det er ikke i det Offentlige, at Menneskelivet ret faar udfolde sig efter sit indre Værd og Betydning; det intense, inderlige, personlige Liv føres indenfor Hjemmet. Saa længe Hjemmene er gode, saa længe Livet der flyder sundt, rent og friskt, saa længe kan der være meget daarligt baade i Stat og Kirke, — der er Haab for det Folk. Men lad Livet i Hjemmene være fordærvet, lad Familien være opløst, saa vil snart den Stat gaa til Grunde, om den end var saa mægtig som den romerske Keiserstat, som netop giver Exempel paa en saadan Kolos, som er indvortes raadben, fordi der ikke er Hjem længer. Dersom Hjemmene er gaaet til Grunde, saa sker det samme som med Trichinen. Trichinerne baner sig Vej ind til de inderste og fineste Kar, de overstjæler Traadene; Legemet ser endnu ganske sundt ud, men — man ved ikke, hvorfra det kommer — pludselig bryder Feberen ud med al sin Glendighed, og Mennesket synker sammen i Døden, og naar man obducerer det, ser man, at det er de fine, indre Kar, som er overstaaret. Det er Billedet paa et Folk, som ikke længer har funde og gode Hjem. Men funde og gode Hjem kan aldrig Mandfolk skabe i Verden; det kan alene Kvinden gøre. Det er hendes uendelige Betydning for Samfundslivet. Man tænke sig f. Ex., at der var et Hus, som bestod af Fader og Sønner og bare mandlige Tjenere, ikke saa meget som en gammel Barnepige engang, — det kan nok hælde, at de Børn var vel disciplinerede, men sandelig om de vilde vide, hvad et Hjem var! En Mand, han kan ikke engang ret sige, hvad et Hjem egentlig er. Vi kan sige, at det er det Sted, hvor vi kjender, at det for os er godt at være; det er det Sted, hvor Glæden bliver dobbelt og Sorgen halv; det er det Sted, hvor jeg ved, at jeg altid finder Forstaaelse; men hvorledes det gaar til, at det sker, det kan jeg ikke sige. Men Kvinden kan ikke alene sige det, men hun kan gøre det, hun kan skabe det. Kvinden er de tusind Hjemms Betsignelse; den, som tager hende bort fra Hjemmene, berøver de tusind Hjem deres Betsignelse, og dette at være det, det er hendes eget Livs Betsignelse. Den Kvinde, som er noget i sit Hjem, hun og hun alene har et fyldigt Liv. Jeg mener, man har Brug for alle hendes Evner — det er en flammelig Bøgn, naar man siger, at vi i vore Hjem kun har Brug for en Hustru, som kan stoppe Strømper og lave Mad, det være langtfra; for den Sags Skyld kan hun gjerne være ligesaa lærd som Dronning Kristina af Sverige eller Professorinde Kowalewski; Kvinden har Brug for alle sine Evner indenfor Hjemmets Døre; jo større Begavelse hun har og jo mere udviklet

hun er, desto bedre. Men det er ganske sandt, at Hjemmene ogsaa har den Fordel, at der kan selv de ringe begavede finde sin Plads, fordi der gives ingen Kvinde, som ikke har Evne til, hvis ikke Emancipationen eller, jeg kunde fristes til at sige, andre Paster har gjort hende uduelig til at løse Kvindens Opgave — der findes ingen Kvinde, som ikke har Sands for og Evne til at udfylde en Plads i sit Hjem. Altsaa, vi tildeler Kvinden den høieste Betydning for Samfundet og Samfundslivet, idet vi tillægger hende en grundlæggende Gjerning i Hjemmet, det, som maa til først og fremst i alle Samfund. Men saa paastaar vi, at den Gjerning vil hun ikke kunne gøre, hvis de offentlige Interesser fylder hende saaledes, som de maa fylde den, der aktivt vil deltage i det politiske Liv, eller jeg for min Del gaar videre, jeg siger: i det offentlige Liv i det hele. Her kan først og fremst vi Mænd paaberaabe os vor egen Erfaring. Jeg tænker, at enhver af os, som har et Embede eller paa anden Maade har offentlige Gjøremaal, og som har Hus og Familie, vi føler det som noget paa én Gang ondt og selvbebreidende, at vi formaar kun altfor lidt at være det for vort Hjem, som vi dog som Mænd og Fædre skulde være. Det er ikke alene det, at vi har liden Tid til at være inde i Familien; det fik endda være; men selv naar vi er der, saa er vort Hoved og mange Gange ogsaa vort Hjerte saa fuldt af vor Gjerning og de Tanker og Ting, som den omfatter, at om vi end er i Hjemmet, er vi dog som de, der ikke var i Hjemmet. Vi kender det som noget sørgeligt; men for os, som er skabt for det offentlige Liv, er det ofte uundgaaeligt. Men skal det samme være Tilfældet med vore Hustruer, vore Døtre og vore Søstre, da skønner jeg ikke mere, hvor det bliver af Hjemmet; man kan ikke have sit Hjerte paa to Steder; man kan ikke paa én Gang sætte sit Livs Formaal i at bygge Hjemmet i Privatlivets Stilhed og i at tjene sit Fædreland ude i det offentlige Liv; man kan have den Forstaelse naturligvis, at man opfylder sine fædrelandste Pligter, over sin Fædrelandskjærlighed bedst ved Hjemmets Gjerning, det er en anden Sag. Der gives ikke den menneskelige Interesse, som et Hjem og dets Gjerning ikke kan omfatte. Derfor kan Kvinden, om end paa anden Maade end Manden, fuldt saa godt som han tage Del i alt, hvad der bevæger Sindene i Kirke og Stat. Men dersom Kvinden mener ikke at kunne nøie sig hermed, hvis hun indbilder sig, at hun for at kunne øve sin Gjerning, maa styrte sig ind i det offentlige Livs Forvirring, maa da ikke Hjemmet gaa tilgrunde? Hjemmets Pligter bliver da for dette Slags Kvinder en Byrde, og herfor har vi desværre altfor let for at finde Bevis; thi tal med emanciperede Kvinder, læs deres Skrifter og se, om ikke dette kommer igjen bestandig, at de, der taler som jeg,

vil have, at hun skal være Mandens Træstvinde, hun skal bare være ude i Kjøkkenet og lave Mad og stoppe Strømper; jeg ved ikke, hvor mange Gange jeg har hørt Blaastrømperne sige dette Slags Ting. Disse stakkels Kvinder — jeg siger det i fuldeste Alvor — disse stakkels Kvinder, hvor store de er bleve i Verden, de har glemt sin egen Opgave, Hjemmets Opgave, og de vidner om det derved, at de bilder sig ind, at det at være huslig, at være Hjemmets Betsignelse, det er ikke noget andet, end enhver Kof eller Stræder kan gøre dem efter. Det er for mig et Bevis paa Emancipationens Fordærvelighed, at disse Kvinder taler med Foragt om den eneste Opgave, som de er ene om i Verden, og som ingen Mand kan hjælpe dem med; nei, de maa absolut være med at løse Mandens Opgaver, skjønt det er deres hele Natur imod. I denne Forbindelse kommer jeg til at tænke paa det, hvormed Repræsentanten fra Bratsberg forbausede mig allermest igaar; det var et Ord, som viste mig mere end noget andet, hvor forunderligt det dog er, at to Mennesker formaar at se saa grændseløst forskjelligt paa den samme Sag; han sagde nemlig, ja han begyndte endog sit Fordrag med det som noget, der sandsynligvis skulde bære det helt igjennem, at han vilde lægge os indtrængende paa Hjerte, at her var Tale om vore Mødre, vore Hustruer, vore Søstre og vore Døtre; han mente altsaa, at naar vi tænkte paa vore kjære, paa dem, der stod os nærmest, saa skulde denne Sags Ret blive os allermest indlysende. Paa mig virkede dette, da det saaledes blev trængt mig ind paa Livet, paa en saadan Maade, at jeg følte det som en Gysen, en Rædsel. Havde jeg Uret? Mine Herrer Repræsentanter — Hr. Ullmann lagde os bl. a. paa Hjerte, at vi skulde tænke paa vor Moder. Nu vel, mine Herrer, tænker paa dette, at det havde været Ederes Moder, som i Kraft af Stemmeret og Valgret havde deltaget her i Stortinget igaar i Debatten om Konsulaternes Afsløning. Tænker Eder den ærværdige med sin stakkels Fistelsestemme udbrede sig med al den Fier og Fanatisme, som let griber Kvinden, om hvorvidt det var rimeligt at beholde Konsulaterne i Wien og Rom! Er jeg den eneste, som vilde have flyet i Rædsel fra Salen, hvis man tænker sig sin Moder i en saadan Situation? Eller noget, som kanste er mindre slaaende, men kanste mere sandsynligt: Altsaa de har faaet Valgret, vor kjære Hustru, vore Døtre: nu, der er Valgdag her i Kristiania; det gælder at komme til Urnen i rette Tid og afgive sin Stemme. Vi sidder og spiser, der kommer Telefonbud, at det er gaaet fortere med Stemmegivningen, end man fra først af havde tænkt sig, vi maa skynde os at komme, Navnene paa H. opraabes nu; vi reiser os fra Bordet og griber efter Stemmesedlerne, jeg tager „Morgenbladet"s, min Datter „Dagbladet"s og min Hustru en Mellemting, og

saa løber vi allesammen afsted omkap for at komme først til Valgurnen. Jeg lægger Eder paa Hjerte at tænke paa Eders Kjære, som Repræsentanten fra Bratsberg gjorde. Nei, lad os dog ikke glemme, at saa længe Verden har staaet, har det været saa, og er indtil denne Dag, at Sløret har været et Klædebon, som har hørt Kvinden, men aldrig Manden til, og at den, som sønderriver Kvindens Slør, gjør en fræk Gjering. Selve Sproget oprører sig mod Kvindemancipationens Tanke. Hr. Ullmann talte flere Gange igaar om Kjøbmand Wilhelmine Hansen, Manden Wilhelmine Hansen! Maa jeg, Hr. Præsident, saa Lov til at præsentere Dem Manden Wilhelmine Hansen? Er det ikke et Monstrum? Og dog læser vi allerede hver eneste Dag om Wilhelmine Hansen, Formand, og idag fordrer man af os, at vi skal frembringe Wilhelmine Hansen som Storthingsmand. Men selve Ordet „offentlig“ — ja hvor fint og ironisk Sproget ofte er — der er ikke noget iveien for, at vi kan sige om alle os, at vi er offentlige Mænd; men vi ved jo, at vilde vi bringe Ordet offentlig i Forbindelse med en Kvindes Navn, vilde det være den største Bestjæmelse. Drager man Kvinden ind i Offentligheden, drager man hende ikke blot bort fra Hjemmet, som man undergraver, men man drager hende bort fra sig selv, man hindrer hende fra at komme til sig selv. Hun kan ikke gjøre Mandens Gjering; just det, som er hendes Størhed, just det, som er hendes særegne Begavelse, det, hvormed Vorherre har forsynet hende, for at hun skulde gjøre den grundlæggende Samfundsgjering, at bygge Hjemmet — just disse Evner vil være hende imod i det offentlige Liv. Hendes Jølelivs Styrke, hendes Tilbøielighed til Sympathier og Antipathier, hendes Evne til at gjøre det smaa stort, selv det, som er det største hos hende, hendes Evne til at hengive sig helt til en Sag, vil skabe den mest fanatiske Politiker i et Dieblit af hende. Hun vil mere hensynsløst end nogen Mand forfølge sin Sag, hun vil storme fremad paa den Bane, som er hende anvist. Hvis man tænker sig et Samfund, styret af Kvinder, vil det være et Samfund, som bevæger sig uafslutelig i de voldsomste Søer. Hun kan ikke gjøre Mandens Gjering, men dersom hun vil ud i Offentligheden, saa foragter hun sin egen Gjering, saa vil hun ikke være Kvinde. Hun kan ikke gjøre Mandens Gjering, og hun vil ikke gjøre Kvindens Gjering, hvad bliver hun da? Hun bliver et vanstabt Misfoster, hun bliver et Neutrum, saaledes som det er Syn for Sagen for den, der vil have Vane til at se med. Men ve det Samfund, som ikke længer bestaar af Maskuliner og Femininer, men af Maskuliner og Neutra. Ja, dette er ikke blot et tomt Billede. Hr. Ullmann spottede igaar over det, at der i Pluralitets Indstilling var fremkommet en Ytring om, at Kvindemancipationen kunde forandre

Kvindens Fysiologi. Men jeg vil minde Hr. Ullmann om, at i Emancipationens forjættede Land, Amerika, gives der Læger, som for ramme Alvor paaftaar, at der, hvor Kvinderne gennem et Par Slægtled har været emanciperede og gjort Mandens Gjering, der fremkommer der en steril Kvindetype, som i mange Henseender varierer fra den ordinære Kvindetype. Jeg lader det staa ved sit Værd; men at der gives Læger, som har sagt det, er sikkert, saa Hr. Ullmann skal ikke saa sikkert vise det væk. Saa sagde Hr. Ullmann, at det kunde ikke være saa farligt, om Kvinderne fik Stemmeret, fordi det vilde blive saa saa, som blev valgt ind her i Storthinget, han nævnte bare 14 i dette Dieblit. Jeg maa sige, at det er mig fuldstændig ligegyldigt, om ingen blev valgt ind i Storthinget paa 10 Aar; det er sandelig ikke det, det kommer an paa; men en saadan Revolution, som man her vil forberede i alle sociale Forhold, vil, om dens Virkninger ikke spores i Diebliffet, nok spores alligevel. Lad være, at ingen Kvinder vil blive valgt ind i Storthinget, at forholdsvis meget saa vil benytte sin Stemmeret. Alle skal dog have Udgang til det. Alle vilde de dog fødes med den Bevidsthed, at de ligesaa vel som Manden var kaldte til Deltagelse i det offentlige Liv. Alle vil de være sat paa en naturstridig Basis ved selve Fødselen. Samfundet havde sat dem der. Det er for mig Hovedsagen. Det er mig ganske ligegyldigt, om i Diebliffet nogle eller alle benytter sig af Retten. Det vilde forresten snart blive nødvendigt, at de gjorde det. Fra Begyndelsen af vil det sandsynligvis næsten kun være radikale Kvinder, som vil benytte sig af Stemmeretten. Jeg har vanskeligt for at tænke mig, at ægte konservative Kvinder vil gjøre det. Men naar de radikale Kvinder paa den Maade, som jeg tror Hr. Lange antyder, mægtig hjælp frem Radikalismens Sag blandt os, saa vil vistnok ogsaa mange konservative Mænd, der i denne Sag ikke indtager et saa bestemt Standpunkt som jeg — jeg vilde visstelig aldrig gjøre det — føle sig drevne til at opmuntre sin Hustru og de Kvinder, som de har Indflydelse paa, til ligeledes at benytte sin Stemmeret for at veie op disse, og da kommer man i den Fristelse, hvori jeg mener Lord Salisbury er falden, naar han, for at faa en øieblikkelig Hjælp af Kvinderne, mener, at det kunde være en konservativ Tanke, at de skulde have Stemmeret. Det er mig aldeles ubegribeligt, at man kan tænke sig, at en saadan social Revolutions Virkninger lader sig overskue i et Dieblit. Her kunde være overmaade meget mere at sige; men jeg tør ikke opholde Forsamlingen længer. Jeg vil sammenfatte min Mening i et Udtryk, som jeg er vis paa, at Hr. Ullmann vil forstaa. Jeg vil til det yderste modsætte mig ethvert Forslag om Kvindernes Stemmeret, fordi jeg vil gjøre mit for, at Kvinden ikke skal forvandles til en Ting, for at vi ikke istedetfor

Kvinder skal faa Fruentimmer. Mod dette Maal har vi forlængst efter min Mening begyndt at vandre. Jeg maa give Hr. Ullmann fuldkommen Ret i det, at den Bevægelse, som nu har faaet sit sidste Udslag i Fordringen om Kvindens politiske Stemmeret, er begyndt for lange Tider siden, og jeg er ingenlunde enig med dem, der af utilstiftede Hensyn mener at kunne forsvare til en vis Grad Kvindens Emancipation. For mig er dette en saa stor Sag, for mig strider dette, at lade Kvinden deltage i det offentlige Liv, saaledes mod Guds Staberanordning, at intetsomhelst Bihensyn, intetsomhelst Nyttehensyn vil kunne gjøre, at jeg vil gaa med paa det. Jeg mener, at de, som har gjort det, nu faar høste, hvad de har faaet. Jeg tror ikke, at man, efterat saa mange Dæmninger er borttagne og saa mange Indrømmelser er gjort, i Længden vil kunne hindre Floden. Men om jeg end mener, Syndfloden vil komme, kan dog dette ikke hindre mig fra at ønske, at den ialfald ikke kommer i vore Dage.

Begjælsen: Det blev igaar af Hr. Ullmann udtalt, at hvis man kunde faa høre her i Salen den Opfatning af Kvindesagen, som allerede nu maatte betegnes som 10 Aar gammel, saa vilde man ikke have fundet den Villighed, som Komiteens Flertal har vist til at gjøre Indrømmelser og indtage en vigende Holdning i denne Sag. Der gjøres Indrømmelser Stridt for Stridt, og det stilles ikke alene op som en Mulighed, men endog som en Sandsynlighed, at det Stridt, som her er foreslaaet, vil blive naaet. Men nu har vi her idag i den sidste Talers Foredrag faaet høre, hvad han selv betegnede som et Vidnesbyrd, hvori toges Afstand ligesaa meget fra de Herrer, med hvem den ærede Repræsentant vil staa Side om Side i Voteringen, som fra dem, der slutter sig til Mindretallets Opfatning. Jeg tænker, at det er gaaet flere som mig, at vi er taknemmelige for, at dette Vidnesbyrd er kommet frem. Det er altid godt at faa en levende og paalidelig Sikkerhed for, hvilke Opfatninger der endnu er gjældende blandt os, og Biskop Heuchs Foredrag har da vist os, at de Opfatninger, som vi var tilbøjelige til at tro var døde og magtesløse, endnu virkelig er levende, — om der er nogen Magt i dem, det lader det til, at den ærede Repræsentant selv har sine Tvivl om, idet han i sine Slutningsord sagde, at Syndfloden maatte komme, han indskrænkede sig til at ønske, at han ikke selv maatte drukne i den. Jeg kan ikke være enig med den ærede Repræsentant i den Beflagelse, hvormed han begyndte sit Foredrag. Han sagde, at man her burde have indskrænket sig til simpelt hen at votere i Sagen, for det hjalp saa ikke noget at snakke alligevel. Det er ganske vist, det hjælper visseleis ikke til at faa et Resultat idag. Men jeg gad vide, om Hr. Heuchs Foredrag dog ikke skulde have virket noget ogsaa i Diebliffet. Fra mit Standpunkt maa jeg ialfald sige om det

Foredrag, at er der noget, som skulde være stillet til at frembringe den modsatte Virkning af den, som den ærede Taler ønskede, saa maatte det være det Foredrag, og jeg gad vide, om der ikke skulde kunne komme Vidnesbyrd frem i Forsamlingen om, at saa er Tilfælde ogsaa med andre. Jeg skal ikke gaa ind paa det hele Foredrag, trods at der var saa meget, som kunde friste til Udtalelser. Det er egentlig kun en eneste Ting, som jeg vil heste mig ved, og det er, hvad den ærede Taler betegnede som den dybeste Grund til at nægte Kvinderne „Del i Herredømmet“, som han udtrykte sig. Naar Talerens Standpunkt er det, at han nægter konsekvent Kvindeemancipationens Berettigelse, at han tager sin Stilling ud af Overbevisningen om, at Kvindens Deltagelse i det offentlige Liv er Signalet til hendes Fornedrelse, Hjemmets Forstyrrelse og Sædernes Forsald, saa kan jeg ogsaa forstaa, at for ham og hans Opfatning er den dybeste Grund en religiøs. Jeg vil her stille mig i Modsetning til den ærede Repræsentant med Hensyn til, hvad den religiøse Følelse tilsiger. Jeg vil ikke indsnævre mine Grunde til at være alene religiøse, men jeg siger, at skulde jeg betegne dem paa den Maade, som tiltalte min Samvittighed og mit Hjerte mest, saa maatte jeg sige, at det er den dybeste religiøse Følelse hos mig, som driver mig til at votere for det Forslag, som Minoriteten har stillet, og for de Foranstaltninger, som gaar i samme Retning, til Kvindernes Frigjørelse. Hr. Biskop Heuch betegnede sit religiøse Standpunkt i denne Sag som den hellige Strifts; i sin Bære om Kvindens Forhold hævder denne, at Kvinden skal være undtaget fra Offentligheden og Livet i den. „Det er hende ikke tilstedet at herste over Manden, men kun at være i Stilhed“. Ved Biskopens Udtalelse er vi komne ind paa et Kardinalpunkt, som tidt og ofte har været fremholdt, og som har været for saa mange den sidste Tilflugt, naar de har villet søge at hindre Udbredelsen af det, som med Livets Styrke og med Udviklingens Gvne har mere og mere banet sig Vej til Sindene. Det er jo ikke den første Gang i Menneskeslægstens Historie, at naar der kommer stærke Strømninger, som stiller Krav, til hvilke der slutter sig flere og flere, saa der mere og mere bliver en Stemning, en Opinion for dem, et saa stærkt Pres, at man ikke kan modsætte sig dem paa anden Maade, saa har Modstanderne søgt det sidste Bolværk i de religiøse Grunde. Hr. Heuch gif ikke nærmere ind paa, hvad det var i den hellige Strifts Bære, som slog fast, at Kvinderne maa ikke virke i Offentligheden, men at de skal være i Stilhed. Men forsaavidt som han sigter til de tidt anførte og ofte frembragne Udtalelser fra de første kristne Tiders Mænd, som vi har skriftlige Efterladenskaber fra, saa vil jeg sige, at vi engang maa begynde ogsaa her i Landet at hævde, at ikke alt, som Paulus eller

Petrus eller nogen anden af de hellige Stribenter har skrevet ud af sin Følelse, sin Overbevisning, sin Tids Opfatning, er evig og gyldig Sandhed. Det er det ikke. Ikke alene vilde man, dersom man vilde slaa fast alle Punkter f. Ex. i Paulus's Egit eller i alle Henseender holde sig til Paulus's Samfundsopfatning, støde paa uoverkommelige Vanskeligheder baade med Hensyn til Hovedbedækning og ikke Hovedbedækning, Offertjød og ikke Offertjød og mange saadanne Ting, som ikke længere har nogen som helst Betydning; men man vilde komme til den Opfatning, at Kristendommen i sin Stilling til Livet, i sin Maade at sætte sig i Forhold til Livet paa, i den Maade, hvorpaa den udnytter alle de mangfoldige Livskræfter, er noget stereotypet og uforanderligt, at den er en Maskine, som dreier Balsen idag akkurat paa samme Maade, som den blev dreiet paa for mange, mange Hundrede Aar siden. Man vilde nægte den Livsbewægelse, som er den største blandt alle efter min Formening, Evnen til at passe til alle Tider, man vilde nægte den det, som Kristendommens Stifter har sagt til sin Menighed er dens største Opgave i Verden, at bringe til den fjerneste Fremtid hans velsignede Gjerning, der er med dem alle Dage indtil Verdens Ende. Vigesaalidt som det gaar an i vore Dage, hvad der jo er forsøgt paa fra theologisk Side, at forsvare Slaveriet, fordi der var Slaver paa Paulus's Tid, og fordi han mente, at en Træl ikke burde bryde Forholdet, men reise hjem til sin Husbond, saaledes gaar det heller ikke an f. Ex. at tage det Ord om, at Kvinder skal tie i Forsamlingen, og gjøre det gjældende paa den Maade, at de ikke skal have Lov til at være udenfor de Rum, hvor der virkes i Stilhed. Man kan længe nok sige, at dette er en religiøs Sandhed, „her ligger min religiøse Overbevisning“ — Livet bryr sig ikke det mindste om det, Kvinderne tier ikke længere i Forsamlingen, de gjør det ikke! Hvis Hr. Biskop Heuch havde faaet raade, saa vilde de maatte gjøre det, men det er nu heldigvis ikke den religiøse Følelse, som Hr. Biskop Heuch gav Udtryk for, som skal raade, men det er den religiøse Følelse, den Samvittighedens Følelse, den Kjærlighedens og Retfærdighedens Følelse, som griber flere og flere, og som har til Særkende, at den lukker flere og flere Døre op i vort Samfund, saa at Biskop Heuch selv ser, at der allerede nu er en hel Del Døre aabnede, ligesom ogsaa han er nødt til at erkjende, at der er en Bevægelse oppe, som vil aabne flere og flere Døre ned gennem Tiden. Vil Biskop Heuch sige ud fra sit theologiske Standpunkt, at det Arbejde, hvorved man har hjulpet Hundreder, ja Tusinder af Kvinder til bedre Vilkaar, hvorved man har kunnet lette Byrderne for dem, hvorved man har ført dem ud af en Tilværelse, hvorunder de var henvist til enten at blive bryllomme gamle Tanter eller til at være Mødre,

som ingen anden Opgave skulde have uden det at føde og opfostre Børn, og bragt dem i Stilling, hvori de efter eget Valg kan hjælpe sig selv, være til Gavn for sig selv og være til Nytte for hele Samfundet, — vil Hr. Biskop Heuch fra sit Standpunkt sige, at dette er et antikristeligt Arbejde? Jeg skulde ønske, at det: „ja ganske vist“, som jeg nu hørte blev hvistet her ved min Side, blev sagt høit i denne Sal. Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa nogen Bibelfortolkning; jeg kan være enig i, at hvad det idag gjælder, er, som Hr. Heuch tidligere har sagt, at aflægge et Vidnesbyrd og ikke at debattere for at faa flere eller færre Stemmer. Men jeg vil gjentage, at den religiøse Følelse hos os, Følelsen af, hvad vi skylder alle Mennesker, vor Retfærdighedsfæls og vor Menneskekjærlighed, det er ikke noget, som kan indsnævers og indstrumpes, men den maa gribe alle Gjenstande, der byder sig frem, og omfatte alle Mennesker og alle menneskelige Anliggender. Ud af denne Følelse, som jeg gjerne skal betegne som religiøs, er det, at jeg vil være med at stemme for denne Sag. Jeg har sagt, at jeg vil overlade til andre at gaa ind paa det meste af, hvad Hr. Biskop Heuch har udtalt; det var ogsaa rettet mod en tidligere Talers Foredrag og knyttet til hans Bemærkninger, saa jeg overlader den Ting til ham. Jeg vil bare sige, at endstjønt jeg respekterer det Vidnesbyrd, som Hr. Biskop Heuch gav, fordi det altid er godt, at en Mand taler ud fra Løveren, saa at intet skjules, saa man kan kjende Standpunkterne, saa maa jeg sige, at det forekommer mig at være en besynderlig Opfatning, han havde, naar han i de stærkeste Ord skildrede Kvindernes Betingelser, skildrede deres Takt, deres finere Intuition, stærke Følelse, deres større Taalmod og deres Evne til ved disse Egenstaber at grundlægge et Hjem, medens han ikke samtidig vil erkjende, at der er andre Felter end Hjemmets, hvor disse Egenstaber trænges, og glemmer, at ikke alle Kvinder er stikede til og kan faa Anledning til at grundlægge et Hjem. Dernæst forekommer det mig, at han skildrede saa stærkt disse Egenstaber hos Kvinderne, at der sandelig næsten ikke blev Rum for Manden; der skal dog to til at danne et Hjem. Jeg tænker, at det lidet nytter at disputere om, hvem der kan udtale sig smukkeste om Hjemmene; vi faar vel sige, at ligesom baade Mandens og Kvindens Bestræbelser, naar de faar Afgang til det, bør gaa ud paa sammen at bygge det lille Hjem og sammen at udvilde de eendommelige Egenstaber, de har, til det fælles bedste, saaledes staar baade Mand og Kvinde ligeoverfor det store fælles Hjem, Samfundet. Og den Opfatning mener jeg vil gjøre sig mere og mere gjældende, at Samfundet er ikke noget væsentlig forskjelligt fra Hjemmet; Samfundet er Samlingen af alle Hjem. Er der noget, som er vor Tids Opgave, saa er det, at det, som skal

være og har været i saa mange velsignede Hjem ned gennem Tiderne de styrende, bevægende og lyssende Kræfter, at det kan komme til at virke længere og længere udover, saa en større og større Virketreds, brede sig ud og saavidt mulig danne af det hele Samfund et Hjem. Dertil trænges baade Mandens og Kvindens Evner og Egenskaber. Vi har ikke benægtet, at der er Forskjel mellem Mand og Kvinde; det er netop deres forskellige Betingelser, som er til Gavn for Hjemmet, kan gjøre det rigtig godt, helt og sundt, og som tillige samlede skal virke til, at Samfundslivet kan mere og mere blive hjemligt. Saa er der en Ting, som tidt og ofte er fremholdt, men som jeg dog vil saa Lov til at nævne igjen: det er ikke ganske billigt ligeoverfor Kvinderne, at vi, naar vi taler om deres Afgang til Rettigheder i Samfundet, ser bare ud fra Mændenes Standpunkt; vi saar da forsøge paa at tænke velvilligt om de Kvinder, som begjærer Stemmeret, vi saar da ialfald prøve paa at forstaa, at den samme Følelse, som hos os dikterer Lysten til at være med i det offentlige Liv, maa dog ogsaa tænkes at kunne være tilstede hos Kvinder. Det gaar ikke an at sige, at vi har Syn for Sagen for, at de Kvinder, som begjærer Stemmeret, har sveget det kvindelige og er Neutra, som jeg tror, den ærede Repræsentant udtalte sig. Der sidder jo i Gallerierne her baade ovenpaa og nedenunder mange Kvinder, som virkelig begjærer Stemmeret, og som gjør det udaf en alvorlig Opfatning af Sagen, som har tænkt over den, og som mener, at de derved skal kunne gjøre Samfundet en Tjeneste, paa samme Tid, som de selv vil voxe i eget Værd og egen Betydning derved. Jeg tænker, at hvis Hr. Biskop Heuch faar overleve Syndfloden, hvis der bliver en Top, hvorpaa han kan bjerpe sig, saa vil han se, at de Kvinder, som har faaet Stemmeret, vil nok vedblive at være Kvinder paa alle de Omraader og i alle de Retninger, hvor Kvinden har sin særlige Opgave. Jeg skal ikke gaa videre ind paa dette. Jeg vil bare slutte med at sige, at jeg har saa meget tilovers for Hr. Heuch, at jeg ikke vilde ønske ham en saa sørgelig Afgang, som han spaaede sig selv og dem, der delte Livssyn med ham. Skulde jeg ønske ham noget, som der kanste er lidt ondskabsfuldt i, saa vilde jeg ønske, at han maatte opleve den Dag, da han drog afsted med „Morgenbladet"s Stemmeseddel og hans Datter med „Dagbladet"s. Dernæst skal jeg saa Lov til at gaa lidt ind paa, hvad Hr. Herzhberg anførte i sit Foredrag idag. Hr. Herzhberg indtager et andet Standpunkt end Hr. Heuch. Han har sine Anskuelser om denne Sag i den bedste Orden. Det er noget, som vi, der har studeret, ved lidt om, at det er saa forfærdelig beroligende, naar man kan sige om en Sag, at den har to Sider; først sætter vi op den ene, og saa sætter vi op den anden, og naar vi saa anerkender den ene Side af Sagen, saa faar vi en desto stærkere Position

til at vende os mod den anden Side af samme Sag. „Den Sag har to Sider,“ sagde Hr. Herzhberg; den økonomist-socialt er den første, og den var den ærede Repræsentant i høi Grad enig i at anerkende som berettiget. Han vilde gjerne, at Kvinderne skulde faa mere og mere Afgang til Poster og Stillinger, hvor de kunde livnære sig, og hvor de kunde gavne Samfundet. Rigtignok havde han meget vanskeligt for at trække Grændserne op, og det var rimeligt nok; thi han tager den Ting paa en forfærdet Maade. Hr. Herzhberg sagde: Kvinderne skal faa Afgang til de og de Stillinger; men vi Mænd skal bestemme hvilke. Saaledes gaar man ikke frem ligeoverfor Mænd; endog den største Tulpat af en Gut faar Lov til selv at bestemme, hvad han vil blive, og i hvilken Retning han vil uddanne sig; men om Kvinderne skal Mændene paa Forhaand sige: selv de høiest begavede Kvinder maa vi bestemme om, det og det kan de ikke faa Lov til at indlade sig paa. Jeg tænker, der ingen Fare er ved, at man gaar frem paa naturlig Vis og siger, at Kvinderne skal faa Afgang til alle de Stillinger, som Mændene indeligger. Det, som Hr. Heuch og ogsaa Hr. Herzhberg lægger saadan Vægt paa, er, at det eendommelige hos Kvinderne, deres særegne Evner og Gaver skal være det normerende, det bestemmende; deri er jeg enig; men ikke i, at en diktorisk Grændse skal trækkes op af os; ialfald vil jeg ikke være med paa at trække den Grændse, Hr. Herzhberg trak op. Naar han f. Ex. lod til at vente et stærkt Bisfald til Udtalelsen om, at man ikke kunde tænke sig en Kvinde paa Præfektstolen, saa vil jeg sige, at jeg meget godt kan tænke mig det, og at jeg ønsker, at de maa faa Afgang til den; jeg tror, at om der kom kristne Kvinder paa Præfektstolen, vilde de passe den meget bedre end mange af os Mænd. Saa meget underligere er det fra Hr. Herzhbergs Standpunkt, at han ikke ønsker den Ting; thi han sagde, at Kvinderne med trofast Kjærlighed holder fast ved vor Kirke. Ja, hvis de er de bedste Tilhængere af den kristne Kirke, saa passer de ogsaa bedst der, hvor der skal vidnes om den kristne Kirke og hvad den vil. Men som sagt, et langt Stykke paa Veien er jeg enig med Hr. Herzhberg, der er kommen ind paa det Skraaplan, som Hr. Heuch sparker mod og ikke vil være med paa, men som Hr. Heuch dog nok kommer ind paa. Den anden Side af Kvindesagen var, at den er en Bevægelse ud fra den Livsanskuelse, som er grundlagt paa Theorien om Menneskerettighederne, og som slaar ud i Kravet om politisk Stemmeret for Kvinder, og det modsætter Hr. Herzhberg sig. Det forundrer mig rigtignok; thi han gjør en overordentlig stærk Indrømmelse til Kvindernes Betydning for Samfundslivet, naar han fortæller i sit Foredrag siger, at Kvinderne vil bedre hævde de moralske Interesser i Samfundet. Naar

vi nu ved den Ting og allesammen derom er enige, hvad Mening vi nu end har, at det virkelige bør være de moraliske Interesser, som skal lig høiest og være de styrende og ledende, hvorfor skal man da ikke tage med dem, som Hr. Hertzberg mener bedst hævder de moraliske Interesser i Samfundet? Saa forkyndte han os — og jeg var meget spændt paa at høre det — hvad den store Lov var, som gaar igjennem Samfundet; det var Loven om Arbeidets Fordeling. Ja det er ganske sandt; men man ved jo det, at naar man skal give en Undervisningsplan i en Skole f. Ex., saa laves der en Timetabel. Her spørges der nu om, hvem det er, som skal lave denne Timetabel for Arbeidets Fordeling. Hr. Hertzberg siger, at Mændene alene skal gøre det, og Mændene alene kan gøre det; de skal give Fordelingsplanen og tildele Kvinderne, hvad der først og fremst maa betegnes som deres Kald i Livet. Det er — sagde han — en guddommelig Anordning; men naar vi kommer did, tænker jeg, vi faar sætte Punktum. Da kan der ikke diskuteres længere. Jeg tænker nu om denne saakaldte guddommelige Anordning, at den vil vise sig at være givet af en meget daarlig Gud, til hvem man ikke vilde kunne holde sig. Hr. Hertzberg betegnede Kvindernes Opgave, idet han citerede de Ord: „der staar Kvinder bag.“ Men jeg tror, Hr. Hertzberg opfatter disse Ord paa en urigtig Maade. Efter Hr. Hertzbergs Ræsonnement og Hr. Heuch's ogsaa betyder de Ord: „der staar Kvinder bag“ ikke den Ting, at Kvinderne ved sin Deltagelse i Samfundsarbeidet ogsaa skal være med at danne den Mur, som skal beskytte og værne om Folk og Samfund; men de mener, at Kvinderne skal staa bagenfor Mændene — altsaa udenfor. Konsekvensen af de Udtalelser, som vi har hørt her idag, er, at man lader Kvinderne staa bagenfor, de skal blive i Stilhed, de faar ikke komme med. Mændens Opgave er at repræsentere; men Kvinden har ikke nogen positiv Opgave. Saavidt jeg skjønner, har de efter Hr. Hertzberg den Opgave at blive sparet; jeg behøver ikke at henstille til Kvinderne at protestere mod den passive Opgave at være Dfere, som skal spares, bare tages Hensyn til! Jeg er overbevist om, at den Sag, som nu for første Gang for Alvor er reist her i Notionalsamlingen, vil voge sig frem, komme igjen, og jeg mener — saa hurtigt gaar det med Livsudviklingen — at den vil komme til sin Fuldbendelse, før nogen af os tror.

Lavik: Jeg vil begynde med at sige, at det er ingen politisk Sag, som har voldt saa mange Tvivl og saa mange Vanskeligheder hos mig som netop denne. Jeg ser ialfald for en Del, hvilken Betydning og Rækkevidde denne Reform, naar den engang gaar igjennem, vil have for Samfundet, og jeg føler, at der er Ansvar i at være

med at deltage i Behandlingen af den. Naar jeg alligevel her ikke kan lade være bare med at stemme, men ogsaa maa tale, saa er det tilbids for at forklare min Stilling til Sagen og tilbids ogsaa paa Grund af, at der er fremkommet Udtalelser, som gjør, at jeg finder mig opfordret til at sige noget. Hr. Biskop Heuch talte — idet han citerede Stedet, at det ikke er bestemt Kvinden at herske over Mændene, men hun skal blive i Stilhed — om denne Reform som en Reform, der i sit dybeste Væsen staar i Strid med Kristendommen — stik i Strid med Guds Bud. Dersom Hr. Biskop Heuch vil gjøre den Sag gjældende, saa mener jeg, at man allerede forlængst har brudt med det Guds Bud, dersom det skal forstaaes, som af Biskopen udlagt; thi for det første har man allerede benyttet Kvinden i offentlige Stillinger som Lærerindegjerningen og lignende; dernæst har man taget hende ind i det offentlige Styre og Stel, som Skolevæsenet. Men hvad vil Biskopen sige til det, at der er kristelige Lande, som Gang paa Gang har sat en Kvinde i Spidsen for sin Regjering — sat hende op som Dronning, paa det højeste Sted? Og mig bekendt har aldrig Kirken udtalt sig derimod som stridende mod Guds Bud. Dernæst er der en anden Ting, som jeg vil udtale i denne Forbindelse.* Det staar slet ikke saa for mig, at vi ved denne Reform kalder Kvinden til at herske over Mændene, det gjør vi ikke, vi kalder Kvinden til at være Mændens Medarbejder i det politiske Liv, og det er noget forskjelligt fra at herske over Mændene. Dersom det stod sli for mig, at denne Reform var et Brud paa Guds Bud, saa kan jeg erklære ligeoverfor Biskop Heuch, at jeg bøiede mig i lige saa dyb Uerbødighed som Biskopen og ikke stemte for den. Men jeg kan umulig finde, at den er et Brud paa Guds Bud, aller mindst efter den historiske Udvikling, som vi har — en historisk Udvikling, der for en Del ialfald har været paavirket og bestemt netop af Kristendommen, og en historisk Udvikling, som i Kraft af Kristendommen har ført Kvinden fra Trin til Trin ud i Deltagelsen i det menneskelige Livs Arbejde. Saa sagde Biskop Heuch, at ved at stemme for denne Reform vilde vi tage Kvinden bort fra Hjemmene, hvor hun havde saa stor og velsignelsesrig Gjerning — ja, ikke bare fra Hjemmene, men vi vilde tage hende bort fra det menneskelige Liv og gjøre hende til et Neutrum. Jeg tror ikke paa det der — jeg tror aldeles ikke paa det. Hr. Heuch skildrede Livet i Hjemmet paa en for mig yderst tiltalende Maade, den faldt fuldstændig sammen med min egen Opfatning af Kvindens Stilling i Hjemmet — han skildrede Kvindens Betydning for Hjemmet saa herlig og saa stor, at jeg ikke kan gjøre det efter — men jeg vil da i Modsetning til Hr. Heuch sige: den Kvinde, som i Hjemmet — og jeg vil udstrække det videre, til Selskabslivet, til Omgangslivet, til Arbeidet i Skolen osv. — den

Kvinde, som der har vist sig at kunne være til saa stor Betsignelse og kunnet bringe saa meget Gavn — skulde den Kvinde ikke være istand til at bringe noget i det offentlige Liv? Det har vist sig, at Kvinden har været istand til at tilægge sig det fineste og det bedste i Kristendommen, det har vist sig, at hun har forstaaet Familielivet bedre end andre, det har vist sig, at hun med større Held har kunnet opdrage Børn end andre, det har vist sig, at hun med Betsignelse har kunnet deltage i Skolegjerningen, det har vist sig paa hvert et Punkt, hvor hun er bleven sat i Kraft af den Udvikling, som har været paavirket og ledet af Kristendommen, at hun har kunnet bringe umaadelig stor Betsignelse — skal man saa kunne sige: ja, alle andre Steder kan hun bringe det, men naar hun kommer ind i det politiske Liv, saa kan hun ikke længer, da er hun udygtig. Jeg kan ikke drage den Slutning af det, vi tidligere har seet af Kvindens Arbejde og Virksomhed. Jeg maa drage akkurat den modsatte Slutning og sige, at den Kvinde, som evner saa meget ellers, den Kvinde vil evne noget ogsaa i det politiske Liv. Naar jeg har været nødt til at opgjøre mig en bestemt Mening om denne Sag, saaledes at jeg skulde kunne afgive min Stemme, saa har det — ved Siden af, at jeg jo synes, det vilde være — om man ikke vil kalde det retfærdigt — saa ialfald hensynsfuldt ligeoverfor Kvinder, som opfylder Grundlovens Betingelser for Stemmeret, at de ogsaa faar den — ved Siden deraf har det været for mig den ledende Tanke dette: vil Kvinden kunne bringe noget nyt ind i vort politiske Liv, vil hun kunne bringe nye Synsmaader, vil hun kunne bringe ny Dristkraft, vil hun kunne bringe noget, som i det hele taget er til Gavn og Betsignelse, saa at ved at lade hende deltage i det offentlige Liv, kan man vente, at dette offentlige Liv vil blive rigere og mere til Betsignelse for Samfundet? Det har været den ledende Tanke for mig, naar jeg skulde opgjøre mig mit Standpunkt i denne Sag. Der er en Tirade i Komitepluralitetens Indstilling, som har forundret mig i høi Grad. Jeg vil, inden jeg gaar til Besvarelse af det, som jeg opstillede som den for mig ledende Tanke i dette Spørgsmaal, saa Lov til at citere noget af Komitepluralitetens Indstilling: „Den Lære, at Mand og Kvinde, naar Forskjellen i Køn blot undtages, er hinanden fuldstændig lige i Anlæg og Evner, beror efter Flertallets Mening mere paa abstrakte, fra selve Livet løsrivne Theorier end paa Kjendsgjerninger og Erfaring, og det skulde neppe kunne betegnes anderledes end som en Selvmodsigelse, naar man ud af en forudsat Lighed mellem Mand og Kvinde fordrer, at Kvinden, naar hun trods Ligheden med Manden dog faktisk har truffet det korteste

Straa i Tilværelsens og Udviklingens Kamp, nu skal forhjælpes til at træde op mod Mandens angivelige Overgreb og derigjennem hævede sin Stilling som Mandens Konkurrent paa alle Livets Omraader“. Jeg bygger ikke Kvindens Ret til at faa Stemmeret paa det, at hun er lige med Manden i alt undtagen i Køn, og jeg skulde tage meget feil, om det ikke forholder sig saa, at de, som vil give Kvinden Stemmeret, aldeles ikke bygger det paa dette. De bygger det snarere paa det modsatte. Dersom Kvinden skal kunne bringe noget nyt ind i det politiske Liv, noget, som er gavnligt for Samfundet, saa maa hun kunne gøre det netop i Kraft deraf, at hun ikke er lige med Manden i Anlæg og Evner, men at hun er anderledes og forskjellig fra Manden og derfor ser Samfundslivet fra nye Sider og nye Synspunkter. Jeg tilbageviser derfor den Paastand i Komiteindstillingen, at de, som vil give Kvinden politisk Stemmeret, gjør det, fordi de anser hende for lige med Manden. Det ser jo næsten ud, som Pluraliteten skulde mene, at dersom Kvinden var saa lig Manden, at hun i det hele taget kunde arbejde og optræde som Manden, saa skulde hun faa politisk Stemmeret, men fordi hun ikke er det, saa skal hun ikke faa det, som om ikke netop det var Spørgsmaalet at faa Elementer med nye Synsmaader og ny Arbeidskraft. Lige-
dan vil jeg tilbagevise det, som staar her i Komiteens Indstilling, at Kvinden skal faa Stemmeret for at optræde og varetage sine Interesser kontra Manden, i Modsatning til Manden. At hun, naar hun faar politisk Stemmeret, ogsaa vil søge at varetage sine egne Interesser, det er rimeligt; men det er ikke kontra Manden; thi Sagen er netop den, at Mandens Interesser fremmes bedst da, naar ogsaa Kvindens Interesser fremmes paa den bedste Maade, og omvendt. Nei, netop fordi at Kvinden med Hensyn paa Anlæg og Evner er forskjellig fra Manden, mener jeg, at vi trænger hendes Deltagelse i det offentlige Liv. Det har Betydning for Samfundslivets Udvikling. Det blev nævnt igaar og fremhævet, at Kvinden var en mere udpræget Repræsentant for Barmhjertighed. Jeg tror, at det er Tilfælde. Jeg kan sige til, at jeg tror ogsaa, at hun har en mere stærkt udpræget Sandhedssøvelse, Følelse for det rette. Men der er visse Sider af det politiske Liv, hvor jeg tror, at det vilde være svært godt at have Kvindens Ord med i Laget. Hun er kanske ikke saa skarpsindig som Manden, hun er ikke saa juridisk anlagt, det kan være paa mange Punkter af det offentlige Liv, at hun ikke vil eie den Dygtighed som Manden; men lad os tage Arbejdet til Eksempel for Kirken, eller lad os tage Arbejdet for Skolen. Tror nogen, at vor Kirke og vor Skole vilde lide ved, at Kvinden

6 Juni — ang. Stemmeret for Kvinder.

den kom ind i vort Arbejde? Jeg tænker, at det vilde være til stor Fordel. Eller lad os tage Lovgivningsarbejdet paa det fædelige Omraade. Tror man, at det skulde skade at have Kvinden med der? Eller lad os tage Kvindens Arbejde, hvor det gjælder nægtede Børns Stilling i Samfundet. Tror man, det skulde skade at høre Kvinden her? Jeg kunde regne op en hel Del saadanne meget vigtige Ting i det politiske Liv, hvor Kvinden vilde kunne lægge et overordentlig tungt Lod i Bægtkaalen. Det fremhæves atter og atter med en saadan overordentlig stor Styrke, at hvis Kvinden kommer ind i det politiske Liv, saa tager hun Skade. Selv om man indrømmer, at hun muligens kan bringe noget godt ind i dette Liv, — hun vil tage Skade deraf. Ja, mon det, Hr. Præsident? Mon det har vist sig, at Kvinden har taget Skade af, at hun har deltaget i Skolearbejdet? Mon det har vist sig, at Kvinden har taget Skade af at arbejde i det private Foreningsarbejde og været med i Bestyrelserne der? Har hun taget Skade af Arbejde i Literatur og Kunst? Naar vi er kjendte med Kvinder, som arbejder i Skolen, og som arbejder i privat Gjærning ude blandt Menneskene, naar vi er kjendte dermed, kan vi da virkelig staa frem og sige, at hun har taget Skade af det? Vi, som kanste er saa heldige, at vi har Søstre eller Kvinder i vort Omgangsliv, eller kanste vi har Vægtfæller — Husfruer, som har deltaget i private Foreningers Virksomhed og i deres Bestyrelseres Gjærning og i Skolens Virksomhed, kan vi sige, at disse Kvinder har taget Skade af det? Kan vi sige, at vi Mænd er gaaet mere stadesløs ud af vort Arbejde i Skolen, at vi Mænd er gaaet mere stadesløs ud af vort Arbejde i de private Foreninger, at vi er gaaet mere stadesløs ud af vort Arbejde i det hele ude blandt Menneskene end Kvinderne? Jeg tror ikke, vi kan sige det. Jeg tror, at skal vi være ærlige, faar vi staa os paa vort Bryst og sige: Gud hjælpe os! Jeg tror, der er fuldt saa mange Mænd, som har gaaet tilgrunde under sit Arbejde blandt Menneskene, som Kvinder, og flere, mener jeg, hvis vi skal være ærlige. For mig staa det sli, at Sandheden er den — og det er det, som har ført mig til, at jeg maa stemme for denne Reform — at jeg maa stemme for, at Kvinderne faar lige Del med Mændene i dette Punkt — Sandheden staa for mig som den, at Kvinderne vil være det, de har været for Hjemmet, det, de har været for Omgangslivet, og paa samme Tid ogsaa give noget til Samfundslivet. Saa staa det for mig; thi for mig synes det klart, at den, som sætter sig ind i Forholdene og Udviklingen nutil dags, maa erkjende, at der er Evner og Kræfter og Virkelyst og Virkekraft hos Kvinden, som ikke er

udnyttet, at Kvindens Virkelyst og Evner kan anvendes udenfor Hjemmet, uden at det bliver til Skade for Hjemmet, og fordi vi mener, at vi kan beholde Kvinden for Hjemmet og Omgangslivet med fuld Velsignelse og alligevel udnytte hendes Kræfter for Samfundslivet — derfor vil jeg være med paa dette. Stod det for mig saa, at jeg ved at give Kvinden Stemmeret tog hende bort fra Hjemmet, nei min sandten om jeg da gif med paa det; men det staa for mig som en Udvikling af Kvindens Arbejde, saaledes at hun beholder, hvad hun har haft, og udstrækker sin Gjærning videre til Velsignelse for Samfundet, og forholder det sig saa, turde det være, at den, der modsætter sig en saadan Reform, paadrager sig et temmelig stort Ansvar. Man har ikke veget tilbage for at raabe Be her i Salen, man har ikke veget tilbage for at bruge de stærkeste Udtryk, og naar Hr. Biskop Heuch talte, fik jeg en Fornemmelse af, hvilken Betegnelse man vilde sætte paa kristelige Mennesker, som vilde være med paa denne Stemmeret, — jeg fik en Følelse af, hvad der vil skrives og snakkes ud over Landet. Men jeg vil henstille til de Herrer af den modsatte Side, at dersom det forholder sig saa, at Kvinden, paa samme Tid som hun bliver for Hjemmet og Omgangslivet, hvad hun har været, ogsaa bliver for Samfundslivet en Velsignelse, — dersom det forholder sig saa, er det da ikke et Ansvar ved at modsætte sig det? Jeg tror, man kunde lade være at bruge de voldsomme Udtryk og Veraab, man har brugt her i denne Sag.

Berger: Da jeg igaar forlangte Ordet, var det nærmest foranlediget ved de Ytringer, som faldt fra Hr. Ullmann angaaende dette Spørgsmaals religiøse Side, sat i Forbindelse med, hvad der vilde have været Tale om for 10 Aar siden, baade angaaende Syndefaldet, Petrus og Paulus. Efterat jeg idag har paahørt Hr. Biskop Heuch og Hr. Statsraad Herzberg, kunde jeg for den Sags Skyld gjerne have frasagt Ordet; thi jeg har intet at tilføie til, hvad der blev udtalt af de Herrer. Men naar jeg alligevel ikke frasalder Ordet, er det, fordi jeg har troet, efterat der ogsaa fra Bægfolds Side er blevet taget Ordet i denne Sag og nu navnlig sidst af Hr. Davik, at jeg ogsaa turde benytte Anledningen til at sige et Par Ord fra det Standpunkt, som jeg indtager. Jeg skal tillade mig med et Par Ord at berøre Spørgsmaalet om, hvorvidt denne Reform ifølge Grundlovens § 112 virkelig kan siges at foreligge som et Krav, der er bygget paa Erfaringer, og det netop saadanne Erfaringer, som ligger i Retning af at gjøre en saadan Reform absolut nødvendig. Det er ikke nævnt, med hvilken Støtte i denne Grundlovsbestemmelse man har fremsat

Forlaget eller forfægtet det her i denne Sal. Jeg tror, det er et Hensyn, som ikke burde ganske sættes ud af Betragtning. Jeg kan ikke med min Opfatning skjønne, at der kan foreligge nogen anden Erfaring for et saadant Krav end det Andragende, som for ikke længe siden er omdelt her til Storthingsrepræsentanterne, og hvori de 4533 Kvinder i vort Land forlanger at blive stemmeberettigede paa det Grundlag, hvorpaa Mænd nu er stemmeberettigede. Men det er for mig intet Bevis eller ingen Erfaring for, at denne Reform er paafrævet; thi naar man tænker sig et Tal af 4533 i Forhold til Kvindernes Antal i vort Land, saa er jo det en forsvindende Del. Og tager man Hensyn til eller man ved Siden deraf ogsaa tænker paa den Maade, hvorpaa disse Navne er samlet, saa turde der være vanskeligt, om man kunde sige, at de var kommen der af personlig egen Drift og Overbevisning. Jeg har mine Tvivl derom, og det kunde hændes, at der var mange, som, naar de vidste, at deres Navne skulde komme til at staa paa et Dokument i Norges Storting med Begjæring om Stemmeret for Kvinder, for længe siden vilde have slettet sig ud igjen eller aldrig være kommet der. Vilde man i modsat Retning saa en Fortegnelse over de Kvinder i vort Land, som beder sig fritaget for at saa denne Ret, turde det Tal blive endnu større. Jeg skal ikke videre indlade mig paa det, men jeg anser ikke det for noget Bevis for, at Erfaringen taler for en Reform i denne Retning. Forresten vil jeg udtale det samme som Biskop Heuch, — det er slet ikke for mig afgjørende. Det er de principielle Grunde, som af ham stærkt er hævdet, og hvortil jeg ogsaa slutter mig, som er afgjørende for mig i dette Tilfælde, og naar saa er, saa finder jeg mig opfordret til ogsaa lydelig at slutte mig til de Udtalelser, som i den Retning er faldne fra Biskop Heuch. Jeg vil ikke, at Biskop Heuch eller Statsraad Hertzberg skal staa alene uden lydelig Tilslutning fra andre i denne Sal med Hensyn til det Standpunkt. Vel skulde denne Tale om Spørgsmaalets religiøse Side være forsvundet herfra for 10 Aar siden, men jeg er fuldstændig enig i, at man faar taale at høre det taget op igjen, og det forundrer mig at høre Udtryk, som ogsaa senere er faldne, navnlig fra Pastor Wegelsen, da han talte om de „saakaldte“ guddommelige Anordninger. Der ligger altsaa fra Pastor Wegelsens Side ikke større Vægt paa de guddommelige Anordninger, som fra de første Dage af har grundlagt baade Huslivet, Familielivet og Samfundslivet, end det, at man kan kalde dem de „saakaldte“. Det havde jeg dog virkelig ikke troet at saa høre fra den Kant; jeg maa oprigtig tilstaa, jeg havde ikke troet det. Men naar det gaar an at tale saaledes om disse guddommelige Grundsatninger eller disse oprindelige guddommelige Anordninger, hvori Gud har bestemt Forholdet mellem Mand og Kvinde og an-

vist begge to sin Plads i Huslivet som i Samfundet, saa kan jeg ikke undlade at udtale min Frygt for, at den hele Bevægelse, dette Forlangende, dette Arbejde i den Retning, det staar dog i en vis Forbindelse med en Understrøm, som man ligesaa godt kunde lade flyde tydeligt og klart, og ligesaa godt kunde man udtale tydelig og greit, at man ikke længer vil vide af hverken Stabelfeshistorien eller de første Anordninger fra Guds Side som Udgangspunkt, naar man vil tale om de religiøse Grundsatninger for Samfundslivet, — det vilde være grei Tale. Jeg kan ikke horte fra, at dette staar i en vis Forbindelse, og da kan jeg ikke fra mit Standpunkt paa nogensomhelst Maade være med at støtte noget saadant. Jeg blev ikke mindre forbauset over de Ord, hvormed Hr. Davit sluttede sit Foredrag, naar han turde gjøre det til et Ansvar for Modstanderne af det Standpunkt, hvorpaa han staar, ikke at ville være med paa en saadan Reform. Ja, dersom man her skal opgjøre Ansvar, hvor det ligger, faar man ogsaa paa samme Tid gjøre sig klart, overfor hvilke Autoriteter dette Ansvar skal opgjøres. Jeg forstaar meget godt, at Hr. Davit vil have dette Ansvar opgjort ligeoverfor Kvinden som saadan; men jeg mener, at naar der er Tale om Kvindens Stilling i Samfundet og man vil have opgjort Ansvar, ligeoverfor denne Reform med Hensyn til Kvindens Stilling i Samfundet, saa er man mest sikker ved at opgjøre det ligeoverfor det, jeg fastholder som den guddommelige Anordning og det Grundprincip, Gud fra først af har fastsat for Kvindens Stilling i Samfundet. Jeg tror, det er sikrest at opgjøre Ansvar, ligeoverfor den Autoritet, for hvilken engang alle Mænd skal bøje sig, og naar jeg det gjør, er jeg ikke i Tvivl om, at jeg fra mit Synspunkt er paa den rette Side, naar jeg ikke kan stemme for det fremsatte Forslag eller være med paa at rykke Kvinden op i en Stilling, hvortil hun efter min Opfatning ikke er henvist. Skulde man tale om Ansvar ligeoverfor Kvinden selv, tror jeg virkelig, at man vilde gjøre sig skyldig i større Ansvar ved at være med paa en saadan Reform og give Kvinden Stemmeret og rykke hende op i det offentlige og politiske Liv. Jeg tror virkelig, at man gjør Kvinden en større Velgjerning ved at finde en Grændse, over hvilken man ikke kan stride uden at gjøre ilde mod Kvinden selv. Det er tydelig og bestemt fremholdt for af Hr. Hertzberg, — jeg skal ikke gjentage det. Jeg tror, det er en rigtig Betragtning af denne Sag, at det er det at give Kvinderne Udgang til gennem sit Arbejde og sin Virksomhed at udnytte sine Gaver og Begavelse saavidt muligt, — et andet er at trække hende op i det politiske Liv. At her maa være en Grændse, forekommer mig at være klart. Jeg tror derfor at være i fuld Overensstemmelse med den Sandhed, som er over al Sandhed, og

i Overensstemmelse med ogsaa det, som jeg tror, man er sikrest ved, ligeoverfor det som her er nævnt, de guddommelige Anordninger, og i Overensstemmelse med Kvindens eget Liv og hendes Bedste, og jeg tror endelig at være i Overensstemmelse med den overveiende Pluralitet af Kvinder her i Norges Land og med deres Ønsker, naar jeg stemmer imod alle de her foreliggende Forslag.

John Lund: Hr. Statsraad Hertzberg udtalte kort og godt, at det vilde være til Skade for Samfundet, om Kvinden fik være med i det offentlige Liv, om Kvinderne fik Stemmeret. Efter Hr. Hertzbergs Bære, saavidt jeg kan skjønne, er nemlig Samfundet nærmest bare Mændenes Samfund. Mændene tager den Del af Samfundsarbeidet, som de synes passer for dem, og de overlader da videre til Kvinderne, hvad de finder, at disse skal faa Lov til at tage Del i; men om Kvindernes egen Villie og deres eget Ønske spørges der ikke. Saa fik vi høre, at der er liden Interesse hos Kvinderne selv for Reformen. Men er det da alene disse Tusinder, som har henvendt sig nu til Storthinget gennem denne Petition, som der her kan være Spørgsmaal om? Nei, jeg er vis paa, at udover Landet er der mange, som ikke har været med paa Petitionen, dels af Forlegenhed, dels fordi de ikke turde eller ikke dristede sig til det. Det er ganske vist saa, at det ikke er gaaet op for mange Kvinder, taktet være Formynderskabet de lever under, de store Fordele, som Deltagelsen i det offentlige Liv vil medføre for dem. Men det ved vi dog, at deres Tal allerede er mange Tusinder, som vilde ønske at faa Anledning til at dele ogsaa her Mandens Arbejde, og som har en inderlig Overbevisning om, at deres Arbejde vil være til Betsignelse baade for dem — og for Manden ikke mindst. Hr. Biskop Heuch udtalte sig i store Lovord om Kvindens mange Dyder; men bevares! — det var ubelukkende indenfor Hjemmets Døre, hun var henvist til at virke. Jeg mener nu, at de store Egenstaber, Kvinden er udrustet med, hendes større Følelsesliv, hendes mere opofrende, taalmodige Natur, hendes store Hengivenhed, hendes Trofasthed mod Jæder, hendes Takt og Hensynsfuldhed, hendes fine Intelligens osv. — alt dette vil bidrage til, at Kvinderne under lykkeligere, friere Forhold end de, hvorunder de nu er henstat til at virke, vil tage en ganske anden og virksom Del i Samfundsarbeidet end nu. Jeg tror, at dette vil kunne ske, uden at hun derved paa nogen Maade taber noget af sin lovpriste Kvindelighed, og jeg kan ikke forstaa, at Emancipationstanken skal være saa forfærdelig og saa fremmed, som jeg nu har hørt baade af Hr. Hertzberg og Hr. Heuch. Naar man ser hen til andre Lande, hvorledes Emancipationstanken der har udviklet sig til stort Gavn og til Værd for Kvinderne, saa vil man ikke kunne begribe denne Tale. Jeg skal bare nævne to Lande,

England og Amerika, hvis emanciperede Kvinder nys nævntes som affrækkende Exempel. Begge Steder er Kvinderne, som bekendt, begyndt mere eller mindre at deltage i det offentlige Liv. Men jeg vil paastaa, at det er vanskeligt at finde Kvinder her i Landet, som med Hensyn til Kvindelighed og sin Takt, en smuk og værdig Opførsel i Samfundet i det hele taget, kan maale sig med eller ialfald overgaar f. Ex. Amerikas Kvinder i de dannede Cirkler. Man kan høre dem tilbids baade i Forsamlinger og det selskabelige Liv tage Ordet og holde Taler ligesaa gode som Mandens og med ganske vel saa god Virkning mangen Gang som Manden. Emancipationstanken staar der saa høit som noget andet Sted; men dog taber de ikke noget af sin Kvindelighed eller forsummer sin huslige Gjerning. — Jeg skal forresten ikke gaa nærmere ind paa de Fordele, som det ganske vist efter min Formening vilde medføre for Samfundet, om Kvinderne fik Anledning til at deltage mere i det offentlige Arbejde; jeg mener, som sagt, at Fordeleene er mange; men dette bør dog mindst sees som en Forretnings Sag. Der bør ikke spørges om, hvor meget Manden eller Samfundet vil tjene paa, at Kvinderne deltager i det offentlige Arbejde. Det Spørgsmaal, man bør stille som det principielle er: skylder man ikke først og fremst Retfærdighedshensyn, Billighedshensyn overfor Kvinderne at give dem Stemmeret og Afgang til at deltage i det offentlige Arbejde? Historien viser os jo gennem Tiderne, at der er overgaaet Kvinden stor Uret, fordi hun ikke selv har faaet være med at værne om sine Interesser, fordi hun har været afhængig af Mandens Naade og Barmhjertighed, fordi Mændene har været egoistiske nok til først og fremst og bare at tænke paa sig selv, i det hele taget har betragtet Kvinden som et lavere Væsen nærmest bestemt til Pleie og Hygge for Manden, og sig selv som Stabningens Herrer ene og alene. Tilbids gaar dette endnu igjen under mange Forhold, og da jeg hørte Hr. Hertzberg citere en Digter, saa undrede det mig, at han ikke ifølge sit Syn paa denne Sag ogsaa kom med det bejendte Vers om Kvinden, „som skal lave hans Grød og bage hans Brød, som skal lette hans Sind og klappe hans Kind!“ — „Ja, se da skal de ha det saa godt, de to“. Det er nok Grundmoralen endnu i mangt et Hjem, er jeg bange for. Man behøver forresten ikke gaa saa langt ned igennem Tiderne for at paavise al den store Uret, som i Aarenes Løb er overgaaet Kvinderne. Jeg skal bare nævne en eneste Ting, som ikke ligger mere tilbage, end at vistnok mange, ialfald de ældre i Forsamlingen, husker det; det ligger en 30—40 Aar tilbage. Indtil da fandt man det saare naturligt, at Kvinderne ikke skulde arve mere end Haloparten af Mændene. Manden, som var saa heldig stillet i alle Forhold, han skulde

have det dobbelte; men den svage Kvinde, som kun var henvist til enkelte Sygler og kausse og-saa i trange Kaar, naar Manden ikke naadigst tog sig af hende, hun skulde blot have Halvdelen! Det modsatte havde været det rimelige. Nu, det blev da endelig rettet paa. Saa er der saa mange andre Forhold, som viser, hvad Samfundet har syndet mod hende. En Mangel, som nylig er rettet, er saaledes Formuesforholdet mellem Mand og Kvinde i Ægteskabet. Lige indtil 1888 kunde en Kvinde, som havde bragt med sig kausse en liden Formue, eller som maatte selv slide og slæbe for det nødtørftige til sig og sine Ophold, ikke forhindre, at Manden kunde ødelægge alt hendes Arbejde og det, hun i Tilfælde havde bragt med sig, uden at Loven paa nogen Maade kunde ramme ham; nu er da dette rettet paa ved Sær-eie. Man vil kausse spørge: er der da saa meget, som staar tilbage, som Kvinden fremdeles lider under, og som hun endnu kan kræve? Ja, der er meget. Jeg skal ikke gaa i Detalj; men jeg vil tillade mig, foranlediget tilbids ved, hvad jeg har hørt her idag, at illustrere Kvindens Stilling i dette lovpriiste, kristelige Samfund ved et Exempel, som jeg nylig har havt Anledning til at erfare. Der kom til mig en stakkels Kvinde, som klagede sin Nød; hun var bleven forfulgt og efterstræbt af en Mand, som hun først ikke kunde udstaa; men saa længe havde han plaget hende, til hun endelig i et svagt Øieblik havde bukket under, og han havde forført hende; Føl-gen af dette var, at hun skulde sætte et Barn ind i Verden. Hun stod ene i en stor By, hun maatte forlade sin Tjeneste, og hun havde ingen Venner eller Frænder at støtte sig til; hun gik da til denne Mand, forklarede sin Stilling og bad ham hjælpe sig; men han svarede hende: „Nei, jeg skal nu rejse til Amerika, jeg har ingen Forpligtelse paa mig hverken ligeoverfor dig eller ligeoverfor Barnet; du faar ligge, som du har reedet, jeg vil ikke have noget med det“. Jeg kunde ikke holde dette troligt, da hun fortalte mig det; jeg gik til Bedkommende, og da var han saa cynisk, at han uden videre erklærede, at hun havde været saa stolt og fry; nu havde han hævnnet sig, hun fik nu hjælpe sig, som hun kunde, og jeg maatte ikke fortælle ham, at Loven kunde gjøre ham noget. Jeg tog ham da ind for Retten, Politimester og Byfoged assisterede mig bedst muligt og søgte ialfald at øve et moralsk Tryk paa ham; men der var i Lovene, sagde de, des-værre et stort Hul, og der var ellers intet at gjøre, og Manden lod sig ikke imponere, men drog uansægtet sin Bei. Jeg glemmer aldrig, da jeg kom tilbage til den stakkels Kvinde og fortalte hende Udsaldet af min Mission og saa hendes Fortvivlelse, og jeg glemmer aldrig den Bitterhed, hvormed hun sagde: „Ja, det er godt at se, at det er Mændene alene, som har skre-vet Lovene“. Ja, saaledes gaar det for sig i

det kristelige Kongerige Norge Anno 1890. Medens Statens Præster staar hver Søndag paa Prædikestolen og prædiker Kristi ophøiede Lære, Barmhjertighedens og Kjærlighedens Evangelium, om Pligterne mod de smaa og forstødte i Sam-fundet, saa har samtidig Statens Love sørget for, at Kvinden er saaledes beskyttet, som jeg her har fortalt om. Hr. Biskop Heuch talte om, at det vilde vække hans Gjens og Rædsel, dersom Kvin-den fik Stemmeret og kom ind i det offentlige Liv. Jeg vil spørge Hr. Biskopen, om det ikke vækker hans Gjens og Rædsel at høre, at vi skal leve i dette Land under saadanne Forhold, som jeg har fortalt om. Tror man virkelig, at om der havde siddet Kvinder i denne Forsamling, om der af dens 114 Medlemmer havde været nogle saa — jeg tror nu ikke, at det nogeninde vil blive saa forfærdelig mange — en 6, 8, 10 Kvin-der, dygtige og intelligente Kvinder, som havde faaet Lov til at tale sin Stands Sag, — tror man, at ikke dette „Hul“, som saa mange andre Lo-ve lider under, i Forholdet til Kvinden for længe siden vilde være bødte? Derom tænker jeg, man ingen Tvivl behøver at nære. — Komiteens Ordfører, Hr. Pastor Hval, talte om Utah og sagde, at det vel ikke var et Kultursamfund at henvise til. Nu, jeg skal ikke indlade mig nær-mere paa det; men jeg tænker, at Utahs Kvinder vilde betakke sig for at tilhøre et Kultursamfund som vort, hvor man skal opleve saadanne Ting, som jeg nylig fortalte om. Men det er dog ikke alene Utah, hvor Stemmeret for Kvinder har ar-beidet sig frem; der er ogsaa andre Stater, og mere og mere over hele den civiliserede Verden vover Sympathien derfor og ikke mindst f. Ex. i England; vi ser der, hvorledes de første Mænd af begge Partier, baade af det konservative og det liberale Parti, har sluttet sig saa kraftig om denne Sag, at det vel ikke vil vare længe, før man der faar Stemmeret for Kvinder indført; i det hele taget mener jeg, at dette Spørgsmaals Løsning snart sagt vil staa paa alle civiliserede Staters Program. Hvorfor skal da Norge vente, indtil de andre har indført den? Vi ved, at naar denne Bevægelse engang er reist, saa kan den ikke stoppes, men vil arbejde sig frem til Seier. Det vil gaa med denne Sag, som det er gaaet med mange andre store Sandheder, hvorom Digteren saa træffende siger:

„Begynder som en Gusen i Kornet Sommerdag
Og vover til en Drusen gennem Stovenes Tag
Indtil at Havet bærer med Torbenroft den hen
Da intet, intet høres uden den, uden den“.

Ja, saaledes vil det gaa. Sagen vil arbejde sig frem ved sin egen Tyngde trods al Modstand. Hvorfor kan da ikke Norge, som paa saa mange Felter af Kulturens Omraade med stor Være har høvdet sin Plads i den civiliserede Verden, hvor-for kan ikke Norge her være med og gaa i Spidsen

isbedet for at komme hinkende bagefter? „Jeg mente nu ellers, at det Forslag, som her foreligger, var ikke saa farligt, at ikke de fleste skulde kunne gaa med paa det; der er jo ikke Tale om almindelig Stemmeret desværre. Kvinderne blir ikke engang ligestillede med Manden ved dette Forslag, da de gifte Kvinder jo ikke kan saa Stemmeret, medmindre de har Særeie, hvad jeg vistnok beklager, thi naa man ikke kan saa det bedste, faar man tage det næstbedste. Men naar Pluralitetens Ordfører Hr. Pastor Hval fandt at burde udtale sin Indignation, sin Forbause over, at man saaledes vilde behandle de gifte Kvinder — det var at ligestille dem med Forbrydere og Fallerter mente han — saa synes jeg, Hr. Pastoren kunde spare sig sin Indignation; thi med hvem er alle Kvinder stillet i Klasse ifølge den Plads, Hr. Hval og hans Meningsfæller anviser dem? Jo, jeg hørte nylig en Kvinde i et dygtigt Foredrag om denne Sag udtale, at Kvinderne hos os, om de opfylder Stemmeretsbetingelserne saa fuldt som nogen Mand, de har dog ikke mere Ret end Banvittige, Zbioter og Forbrydere, der heller ikke faar Lov at stemme, om de forresten har Betingelserne. Det er den Slags Folt, Hr. Hval og hans Meningsfæller i dette Tilfælde sidestiller Kvinden med. Hvad der her kræves for Kvinden, det er hendes simple, naturlige Ret. Der er ikke Tvivl om, at hvis hun kunde procedere derom, vilde hun vinde med al mulig Glæde. „Jeg vil tilslut udtale, at jeg mener altsaa, det er nu ikke nogen saa særdeles Hvimodighed, man viser Kvinden, naar man stænkter hende Stemmeret; det er kun en liden Afbetaling paa de mange Forhinder, som Nutid og Fortid har gjort sig skyldig imod hende.

Mann: Jeg tror, man maa sige om Hr. Biskop Heuch, at han i det mindste i en enkelt Mening er en uheldig Mand, og den ene Retning, hvori han er en uheldig Mand, det er i dette, at de, som han egentlig skulde stole paa, dem kan han ikke i Længden sætte Tillid til. For endel Aar tilbage var det saa; men nu er det hans Meningsfæller indenfor det samme Parti det gjælder, Folt med de samme Tanker som han, og dog staar de saaledes, at de har forladt det egentlige Standpunkt, det, som jeg uden at begaa nogen Indiskretion, ja endog uden at sige det mindste ubehageligt kan betegne som Biskops Heuchs antediluvianske Standpunkt. Og dog er det selv hos Hr. Heuch ikke frit for, at der er noget, som svigter; thi naar Hr. Heuch skal indlede sine Tanker, siger han, at man maa ikke tro, at han mener i. Ex. det, som i sin Tid var fremme, at en Kvindes Vidnesbyrd blot skulde gjælde halvt saa meget som en Mands. Ja, men der viser jo Hr. Heuch allerede, at hans Standpunkt ikke er rigtig fuldstændt det heller; for Sagen er den, at dengang man begyndte med at opgive en saadan Mening, som at Kvindens Vidnesbyrd kun skulde gjælde halvt saa meget som Mandens, var man

allerede inde paa et Straaplan. Forstjellen mellem Hr. Heuch og dem, han angriber, hans Meningsfæller forresten, det er den, at disse Meningsfæller er kommet et Par Skridt længer foran Hr. Heuch. Det indrømmer jeg, at dersom Hr. Heuch havde levet i Middelalderen og der dengang havde været Forslag om, at Kvindens Stemme skulde gjælde lige meget som Mandens, da havde Biskop Heuch sat sig imod det, og da havde han talt om, at hvis det blev indført, vilde Syndsfloden komme; men i det Dieblis, at han saaledes tør indrømme, at noget, som engang har været et Standpunkt, Menneftene ansaa for at være moralsk rigtigt, ikke er moralsk rigtigt, har han dermed trods al Modstand, trods at han er den egentlige principielle Modstander af Kvindesagen, alligevel givet efter, alligevel indrømmet; thi kan de moralske Standpunkter flytte sig fra Middelalderens Dage indtil nu, saa er det soleklart, at saa bliver de ved at flytte sig, og saa er det soleklart, at saa har Biskop Heuch Uret i det, at det i det hele taget kan gaa an at sætte sig imod en saadan Strømning. Biskop Heuch vilde blandt det andet, hvormed han bekæmpede Kvindesagen, ogsaa gjøre gjældende, at selve Sproget endog i sine fineste Udtryk modsatte sig noget saa unaturligt, og han nævnte da der som et Exempel paa den Ting, hvad Sproget forstaar ved en offentlig Mand, og hvad det samme Sprog forstaar ved en offentlig Kvinde. Det er ikke behageligt at komme ind paa dette, og efter min Mening skulde det af den ærede Repræsentant helst have været usagt, men naar det engang er blevet nævnt, skal den Ting tages ved Hornene, for den er betegnende; den er betegnende for dette Samfund, hvor indtil det aller sidste alene Mændene har haft en saadan Overvægt, at de har kunnet bestemme ogsaa det, som skal blive Sprogbrug; det er betegnende, at man i det hele taget endnu har saadanne Tilfælde i Samfundet, at der gives Tusinder og Titusinder rundt omkring i Samfundet af Kvinder, som sælger sig, af Kvinder, som bliver stemplet med det Navn, Biskop Heuch gav dem. Det er betegnende for det Styre, vi hidtil har ført, og hvormed man maa sige: Gud bedre os for dem, som har ført Styret i dette Land, hvor lidet de endnu er kommet tilbunds selv i de mest strigende, elendige Ting. Saa er det da, vi siger: ja, nu ser vi, hvilken Forstjæl, hvilken unaturlig og umoralsk Forstjæl der er blevet gennem dette ensidige Mandsstyre, vi ser dette deraf, at Mændene kan betegnes med Sprogets ærefulde Udtryk som offentlige Mænd, men Kvinderne — skal de møde denne Betegnelse, saa er det et Udtryk for den dybeste Skændsel. Derfor trænges Kvinderne, for at der engang for Alvor kan tages fat paa dette Forhold, saa at det at være en offentlig Kvinde, som det nu kaldes, bliver en Levning fra Barbariet, bliver en Saga blot, som Efterkommerne taler om med Rædsel og Forfærdelse, og saa at

Sprogbrugen retter sig efter selve Tingen, og det at være en offentlig Kvinde bliver et ligesaa ærefuldt Navn som det nu er at være en offentlig Mand; men det er dette, som de ærede Herrer paa theologisk Side ikke forstaaer. Ellers har jeg egentlig talt ikke nogen særlig Anledning til at gaa ind paa, hvad Hr. Biskop Heuch sagde. Det er bleven udtalt her før, og jeg tænker, det kommer til at blive udtalt ogsaa siden, at saa Foredrag har gjort Kvindesagen det Gavn, som Biskop Heuchs Foredrag. En Ting vil jeg nævne, og det er, hvad han og Hr. Hertzberg talte om som noget, der var selvagt, som enhver vidste, at Kvindesagsbevægelsen stiledte henimod at gjøre Hjemmet overflødig — at opløse Egtetabst var endog saa fra Hr. Hertzbergs Side fremme. Hr. Hertzberg talte med stor Forsædelse om, hvad det skulde blive til, naar man ikke længere havde Hjemmets Liv og Hjemmets Indflydelse, naar der var bleven Fællesskab i alle mulige Ting lige til fælles Basserier. Jeg vil ialfald i Længden forbeholde mig en særskilt Anstalt med Hensyn til det; men at det at have Fællesskab lige fra det allerinderste og allerintimeste og fremover til de ydre Forhold i Livet skulde være, hvad Kvindesagen efterstræbte, det er et Vidnesbyrd om, at de to Herrer Theologer sammenblander ganske forskjellige og heterogene Ting. Der er Retninger, som ser paa Fællesskab i saadanne Ting — baade det, som det i og for sig kan være godt at have Fællesskab i, og det som alvorlige Mennesker vil oprøres over — som ser paa dette som en Fremtid; men det har ikke det mindste med Kvindesagsbevægelsen at gjøre. Det kan være, at disse Mennesker tillige sympatiserer med Kvindesagsbevægelsen; men det kan dog ikke Kvindesagsbevægelsen gjøre noget for. Hvad Kvindesagsbevægelsen vil er jo kun at komme til at øve sin Indflydelse netop i modsat Retning af det, som har været fremme hos de to Repræsentanter; thi naar Hr. Heuch taler, som om det var en given Kjendsgjerning, at i det Dieblit Stemmeretten er gennemført og Kvindesagsbevægelsen har seiret, er Hjemmene derigennem opløst, og han saa fører høie Taler om, at der, hvor Hjemmene gaar tilgrunde, vil det ske det samme som i det romerske Keiserdømme, at hele Staten gaar tilgrunde, — naar Hr. Heuch anfører dette, da spørger jeg: hvorledes forholder det sig med Hjemmene for Dieblittet? Der er mange Hjem, hvor det er bra og velsignet; men jeg vil bede Hr. Biskop Heuch at tænke paa ikke Overklassens Hjem alene, men paa Underklassens; jeg vil bede Hr. Biskop Heuch, som taler saa stærke Ord om Hustruens og Moderens Betydning i Hjemmet, at tænke paa de Tusender og atter Tusender af Hjem i Verden, hvor Hustruen maa gaa ud den tidligste Morgenstund og ikke kommer tilbage før sent paa Kvælden, fordi hun maa kave og stræve for Børnene, som bliver igjen hjemme, og jeg spørger: striger ikke saa-

danne Forhold netop paa det modsatte af det, som Hr. Heuchs Ord gaar ud paa? — at hvad vi trænger til, er Kræfter, som kan reise Hjemmene; thi vi, som hidtil har styret, har ikke forstaaet at gjøre det. Under vort Styre vil det mere og mere — saasandt de har Ret, der paa- staar, at Fattigdommen voxer mere og mere — gjøre sig gjældende det, som ødelægger Hjemmene. Men det er saa let at tænke som Hr. Heuch, naar man sidder hjemme i sin egen varme Dagligstue i sin bløde Sofa, i sine egne gode velsignede Forhold og diskutterer ud fra disse Forhold, og glemmer den Ting, at for hvert et godt Hjem er der kanske 5 eller 10 elendige Hjem, som netop raaber paa denne Reform, hvor netop Stillingen er den, at vi, Forsvarere af Reformen, maa sige: I har Ret, Samfundet gaar tilgrunde, dersom ikke Hjemmene reises; men i det Samfund, som vi nu har, ødelægges Ar efter Ar Tusender af Hjem, hvor ikke Hustruer og Mødre har faaet Lov til at være det, de skulde være. Derfor er det, vi blandt andet kalder Kvinden til Deltagelse i det offentlige Liv, fordi vi skjøner, at her skal der stærkere Vidnesbyrd og stærkere Arbeidskraft til, end vi for Dieblittet raader over, for at rette paa Hjemmenes elendige Forhold. Det er nu et svært Forlangende af Hr. Biskop Heuch, naar han kræver af Kvinderne, at de skal statte dem høiest, der taler om dem som han; det er et svært Forlangende. Nei, Sagen er den, at det Forlangende opnaar ikke Hr. Biskop Heuch af den Grund, at der bliver flere og flere Kvinder, som bliver sig bevidst dette, at de vil netop arbejde, de vil have Anledning til at tage Del i, hvad der nutildags er det stærkeste af alle Midler til at bringe noget godt frem, nemlig Deltagelsen i det offentlige Arbeide. Det nytter ikke med Hr. Biskop Heuch at tale de allernedeligste Ord om Kvinden; det nytter ikke, om han er den allergalanteste Riddermand; det nytter ikke at holde denne gammeldags Tale om „Kvindeligheden“. De bliver færre og færre de Kvinder, som bryr sig om dette. Kvinderne har det saaledes som alle de, der er i Vægt, at de bryr sig ikke om det, fordi de er komne udover dette første Standpunkt. De bryr sig ikke længer om Sukkergodt, og naar Hr. Biskop Heuch staar og uddeler Sukkertoi i Pundervis, vil de ikke have det; thi de har faaet formeget af det. Det de bryr sig om, er kraftig Husmandskost, saa de kan faa Kraft til at deltage i Arbeidet. Dette Standpunkt, som de to Herrer fra Kristiania har udviklet, staar forresten i Sammenheng med hele den norske Landsdannelse: det er Indflydelse fra tysk. Der er 3 Standpunkter ligeoverfor Kvindespørgsmaalet. Det ene er dette, at Kvinden er bestemt væsentligst til at være Madmoder; det er, hvad mest er kommen fra Tyskland; fra de tyske Theologer er det væsentlig, at de norske Theologer har dette sit Standpunkt. Det er

eendommeligt nok forresten, at en af de betydeligste tyske Tænkere, der kan siges at være Udsigt for den tyske Aand, en Mand, som Hr. Biskop Heuch nok forøvrigt vil tage Afstand fra, Schopenhauer, at hans Udtalelser falder aldeles sammen med Hr. Biskop Heuchs — hans yderlig-gaaende Fornægtelse indenfor det religiøse Felt falder aldeles sammen med den største Hyper-ortodoksi indenfor de tyske dannede Theologers Kredse — det viser, at Theologerne ikke er saa forfærdelig høit ophøiet over Tiden og Sæder og Tænkemaader, men at de er adskillig bundne af dem. Det er noksaa betegnende at kunne stille ved Siden af hinanden — jeg skulde have Fornægtelse af at gjøre det — Udtalelser af Schopenhauer og Hr. Biskop Heuch; de skulde komme til at falde saa omtrent aldeles sammen. Saa har man det andet Standpunkt, det man kalder det franske, Galanteristandpunktet. Det er dette, som staar i et tilbedende Forhold til Kvinden; det er det Standpunkt, som indtages selv af en saa betydelig fransk Tænkere som Comte, dette at stille sin Moder, Søster og Datter op som Gudinder og tilbede dem, som Comte gjør. Endelig har man det tredje Standpunkt, det engelske, sunde, praktiske Standpunkt, det som Englands første Tænkere Stuart Mill netop er det største Udtryk for, hvorfor det ogsaa er ham, som er gaaet i Gang med den egentlige Kvindefagsbevægelse, — det som uden Frajer, uden at uddele hverken Sukkertøi eller Stjældsord siger: vi skal være lige, vi skal arbejde sammen med alle mulige Forskjelligheder; vi skal arbejde sammen for at blive helt ud fuldstøbte Mennesker. Dette er i Overensstemmelse med den angelsaxiske Aand, det er et Udslag af hele dette Folks praktiske Tanker, og da vi er saa heldige at være i Slægt med dem der vesterpaa, er det naturligt, at vi hører til de Lande, hvor den engelske Tankegang stærkest er begyndt at slaa ned. Ligeoverfor dette, som ligger dybt rodfæstet i de angelsaxiske og de nordiske Folks Karakter, Udvikling og Bevidsthed, ligeoverfor dette nytter det ikke i Længden en importeret tysk Theologi at komme med saadanne Talemaader som den, at Kvinden ikke skal faa Lov til at være andet end den bly Vilje i Hjemmet. Ligeoverfor Biskop Heuchs Paa-stand om, at Kvindefagen og Stemmeretten skulde føre til Misfostre, kvindelige Misfostre, et Samfund af Maskulina og Neutra, vil jeg gjøre Hr. Biskop Heuch opmærksom paa en ganske simpel Ting, og det er den, at de af os her Tilstedeværende, der er gift med Kvinder, som er ivrige for Kvindefagen, kan paa det bestemteste tilbagevise Biskopens Paa-stand om, at det bliver Misfostre, som kommer frem gennem Kvindefagsbevægelsen. Jeg tør sætte dem op mod nogen hver af dem, som staar paa den anden Side, og jeg tænker, at vi, som selv staar saaledes personlig midt oppe i det, vi ved det vel bedst, vi kan vel give det sikreste

Udsagn om, hvor Kvindefagen fører Kvinden hen, og hvad Betydning det har ikke alene for Kvinderne, men ogsaa for Mændene at staa ved Siden af Kvinder, som har faaet alle sine Evner udviklet til fuld Frihed netop derigennem, at Kvindefagen har reist dette hos dem. Det er derfor i vore Hustruers, i de Kvinders Navn, som staar os nær, og som er grebne af denne Bevægelse, at vi tilbageviser med Bestemthed og med Harm Hr. Biskopens Paa-stand om, at der bliver kvindelige Misfostre ud af Kvindefagsbevægelsen.

Præsidenten: Den reglementsmæssige Tid er paa det nærmeste forløben, og der er ingen Udsigt til, at denne Sag kan faa sin Afslutning i dette Møde, da der endnu er indtegnet 9 Talere. Præsidenten vil derfor foreslaa, at Forhandlingerne stanser nu og fortsættes i Eftermiddag Kl. 5.

Notering.

Præsidentens Forslag bifaldtes enstemmig.

Mødet hævet Kl. 1,50.

Eftermiddagsmøde den 6te Juni.

Præsident: S. Nielsen.

Dagsorden:

Fortsat Behandling af den paa Kartet for 4de Juni gjenstaaende Sag.

Sag Nr. 5:

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende: I. Forslag fra Ullmann, Thomsen m. fl. til Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 og II. Forslag fra Ullmann, Thomsen m. fl. til Forandring i Grundlovens § 50. (Indst. S. XIV).

Jaabæk: Jeg agter at stemme for Mindretallets Indstilling. Jeg finder, at Sagen er af den Betskaffenhed, at man bør gjøre det. Jeg tror, at en saadan Beslutning, som Komiteens Mindretal indstiller paa, er høist paatrævet, Sagen i sig selv fordrer en saadan. Selv er jeg efterhaanden kommet til den Anskuelse. Andre har været tidligere inde paa disse Tanker end jeg, men jeg er kommet til det Resultat i min egen Opfatning, at jeg nu bør gaa med derpaa. Imidlertid er det ogsaa en anden Omstændighed,

som efter min Mening ialfsald virker stærkt i den Retning, at man bør gjøre det. Erfaring har lært, at der er en ihærdig Modstandskraft mod almindelig Stemmeret. Jeg har flere Gange tiligemed andre bragt dette Spørgsmaal frem; men det har hidindtil ikke lyktes. Naar det da bærer saa til, at man tror, man kan faa Hjælp til at faa frem en god Sag, saa kan jo det virke til, at man saa meget heller vil søge at holde Kampen ud. Her er det netop det Tilfælde. Naar Kvinderne ser, at man vil støtte deres Krav, vil de yde megen Hjælp i den Retning, saa man kan have saa meget desto større Haab om, at man kan faa frem, hvad man ønsker. Man kan efter min Mening saa baade god og sikker Hjælp til at faa frem almindelig Stemmeret, naar denne Sag nu er kommet ind. Imidlertid har den ærede Repræsentant fra Kongsberg udviklet dette, saa jeg kunde forsaavidt have frasagt Ordet. Men den Tid, jeg forlangte Ordet, havde han ikke det. Jeg vil derfor ikke udbrede mig videre over Tingen, da jeg henholder mig til, hvad han har ytret om selve Sagen, bedre end jeg kunde gjøre det, og med den Erklæring vil jeg frasagde Ordet.

Hval: Debatten er nu gaaet saa længe, at flere af de Ting, som jeg kunde have havt at sige, allerede er sagt af andre Talere. Men da jeg er Ordfører i denne Sag, finder jeg dog at burde gjøre nogle Bemærkninger, forsaavidt som Komiteendstillingen og navnlig Flertallets Botum er blevet angrebet. Hr. Ullmann hæftede sig ved, at Flertallets Botum ikke havde det theologiske Tilfnit, som det visstelig vilde have havt for 10 Aar siden, og han saa deri, at Flertallets Indstilling har undladt at gaa ind paa theologiske Materier, et stort Fremstridt. Det forholder sig saaledes, at jeg som Ordfører har været af den Anskuelse, at det ikke vilde være heldigt i en Komiteendstilling til en politisk Forsamling at give en theologisk Udredning af det foreliggende Spørgsmaal, endstjønt det, som enhver kan forstaa, vilde ligget nær for mig. Jeg har forsøgt at give en almindelig Fremstilling af Sagen, saaledes som den principielt staar for mig, uden at indlade mig paa den theologiske Side af dette Spørgsmaal. Men naar Hr. Ullmann har draget dette frem paa den Maade, han har gjort, maa jeg bemærke, at mit personlige Standpunkt netop falder sammen med den kristelige Ethik's Principer for Forholdet mellem Mand og Kvinde, saaledes som det af andre Talere er blevet hævdet, og jeg mener mig at være i fuld Overensstemmelse med disse, naar jeg tror, at der bør være fuld Anseelse for Kvinden til at udvikle de Evner og Anlæg, som hun af Naturen har, og jeg bliver da staaende ved dette. Jeg bliver staaende ved dette,

idet jeg mener, at der er en meget betydelig Forskel paa at lade Kvinden faa den Uddannelse og Opdragelse, som stemmer med hendes Evner og Anlæg, og at drage hende ind i den politiske Kamp, som uden Tvivl vil komme til at vedvare og fortsættes, alt eftersom Doktrinerne om Menneskerettighederne fremholdes stærkere og stærkere. Jeg er af den Anskuelse, at Kvindesagen, saaledes som den nu forfægtes saavel i Amerika og England som hos os, paa ingen Maade staar paa den kristelige Ethik's Grundvold, den har sit dogmatiske Grundlag i den evolutionistiske Lære, som Stuart Mill har fremstillet i sin Bog om „Kvindernes Udsættelse“, og sit politiske Grundlag i den franske Revolutions Hovedgrundsatning: Frihed, Lighed og Broderskab. Jeg mener fremdeles, at forsaavidt disse Grundsatninger, sat op mod de kristelige Principer, skulde blive de seirende, vilde det komme til at blive til stor Skade for Samfundets Udvikling. Og hvis denne min Mening er rigtig, er det en nødvendig Konsekvens af en saadan Udvikling, at ogsaa Kvinderne og kanske først og fremst Kvinderne vil komme til at lide derunder. Den Maade, hvorpaa Hr. Ullmann og andre — saaledes Hr. Wegelsen — kommer fra de kristelige Principer eller bringer disse i Overensstemmelse med Kvindesagens Grundsatninger, er meget bekvem; man vil slaa en Streg over alt, hvad der i Skriften taler mod disse Kvindesagens Principer; hvad der staar i Veien, er noget, som hører til Datiden, til Apostlernes private Betragtning i hin Tid; det var vel deres inderste Overbevisning, men hører ikke hjemme i vor Tid. Det er ikke andet end en Modifikation af den samme evolutionistiske Lære, som Stuart Mill har forkyndt. Imod Indstillingens Udtalelser — at Kvindesagens Forsægtene forudsætter en Lighed mellem Mand og Kvinde, og at denne var netop Basis for Kvindesagens Kamp, bemærkede Hr. Ullmann, at Kvindesagens Repræsentanter hævede netop det modsatte. Nei, det gjør de ikke. Vel er det saa, at John Stuart Mill har opstillet den Sætning, som jo stemmer godt med hans positivistiske Retning overhovedet, at ingen kender Kvindenaturen; men han har udtalt mange andre Ting i den samme Bog, blandt andet har han udtalt, at „Kjønnsforskjellen er fuldkommen saa betydningsløs ligeoverfor de statsborgerlige Retigheder som Forskjellen mellem Vært og Gaarfarve.“ Han har ligeledes udtalt følgende: „Istedetfor at lade dem udvikle sig frit har man hidindtil holdt dem i en saa unaturlig Tilstand, at deres Natur nødvendigvis maa være bleven i høi Grad fordreiet og forvundet, og ingen kan med Sikkerhed paastaa, at hvis Kvindenaturen havde faaet Lov at vælge sin Retning lige saa

Efterm. 6 Juni — ang. Stemmeret for Kvinder.

freit som Mandnaturen og man ikke kunstigt havde søgt at give den andre Tilbøieligheder end dem, som det menneskelige Samfunds Betingelser afkræver og som er fælles for begge Køn, at der da vilde være nogen væsentlig Forstjæl eller overhovedet nogen Forstjæl mellem mandlige og kvindelige Egenstaber og Evner. Jeg skal ret strax vise, at selv de mest utvivlsomme blandt de Forstjælle, der nu eksisterer, er saadanne, som meget vel kan være blevne frembragte af Forholdene alene uden nogen Forstjæl i naturlig Begavelse." Jeg ser i denne Udtalelse netop, hvad der er sagt i Indstillingen, at Kvindesagen hviler paa Forudsætningen om, at naar Forstjæl i Køn blot undtages, er der ikke nogen væsentlig Forstjæl paa Mand og Kvinde. Vignende Udtalelser er der faldt saavel i Odelsthinget i 1878 som under Storthingets Behandling i 1884 — som jeg nævnte igaar — af Spørgsmaalet om Fællesundervisning i Middelfsten. I væsentlig Overensstemmelse med, hvad jeg har sagt, udtalte i 1884 f. Ex. en Mand sig, som vel turde ansees som en Autoritet paa dette Omraade, afdøde Stadsskyffus Sparre; han udtalte sig akkurat i i samme Retning. Den Slutning, som Repræsentanten Davit drog af den Tirade, hvori Udtalelsen "forstjælløs Lighed" forekommer, skal jeg ikke opholde mig ved, da det er en ligefrem Selvfølge, at Komitefærtallet ikke kan have ment noget saadant, som han uddrog deraf. Det er ingen Banfelighed at komme bort fra det meningsløse i at anvende de nuværende Stemmeretsregler paa Kvinder, naar man behandler den Sag saaledes, som Hr. Ullmann gjorde. Han stiller op en hel Del Exempler, som passer netop for ham, for den Tendens, som gik gjennem hans Foredrag, — det er meget let at lade ihjel sine Modstandere ved at opstille vilkaarlige Exempler og at faa frem en Konklusion, som passer for ham. Jeg skal ikke opholde mig ved dette; de andre Talere har paatalt det. Hr. Ullmann sagde, Debatten førtes, som om det skulde blive Regel, at Kvinderne deltog i det offentlige Liv. Ja, hvis det ikke blev Regel, saa burde man jo slet ikke faa en Grundlovsbestemmelse for den rene Undtagelses Skyld. Saaledes som jeg ofte har hørt argumentere for Grundlovsforandringer, som peger henimod Demokratiets Udvikling, lader det til, at man altid paaberaber sig Undtagelserne og vil sætte dem i Regelen Sted. Det er ikke Flertallets Princip; det er tværtimod vore Modstanderes. Hr. Ullmann talte om, at den antike Stat kjendte kun mandlige Dyder, men at der ved Kristendommen kom et nyt Moment ind i Udviklingen, som nødvendiggjorde, i sine Konsekvenser, førte til, at Kvinden maatte drages ind i det politiske Liv; det var Følelsen af Barmhjertighed med dem, som

liber. Ja, det er jo det, som netop er Kristendommens store ethiske Grundfætning: Kjærlighed til Gud og Kjærlighed til Næsten. Men vi ser dog svært lidet af dette i den Maade, hvorpaa Kvindesagens Fortjæmpere tager den hele Sag. Er vi, som staar paa den anden Side, saa uvidende, er det saa, at vi ikke har fulgt med vor Tid, er det saa, at vi staar paa et helt forældet Standpunkt, saa maatte det jo være disse Barmhjertighedens Repræsentanters Pligt at under-vise os og tage os paa en anden Maade end ligefrem at hundse og haane os, naar vi tillader os at have en anden Mening end de. Det forholder sig ganske rigtig, saaledes som Hr. Ullmann har sagt, at Lecky har fundet det store i Kristendommen deri, at den er Talsmand for Følelsen af Barmhjertighed med dem, som lider, og det er dette, siger Hr. Ullmann, som har voget. Lecky er en stor Autoritet paa dette Omraade, men han siger blandt andet, hvad Kvinden angaar: "Det er jo eiendommeligt for Kvinderne, at de er tilbøielige til at misstjende dem, som er af anden Mening; de lader sig sjelden lede af Upartisthed og Betænktheds; deres Tænkning er et Slags Følelse, og — endstjønt ædelmodige i Handling — er de det sjelden i sine Domme. De har mindre end Manden Evne til — at erkjende det Gode, som kan findes i en Modstanders System, at skjæle mellem Sag og Person. Mændene har mere Aulag for Retfærdighed, Kvinderne for Raade", — det vil vel sige Raade ligeoverfor dem, som er af samme Mening som de. Dette er en Udtalelse af en Mand, som Hr. Ullmann har paaberabt sig, men som taler noget anderledes og ganske ubarmhjertigt ligeoverfor Kvinden. Jeg mener, at Lecky i sin store Bog har med Hensyn til den psykologiske Forstjæl mellem Mand og Kvinde netop truffet det rette, det mest karakteristiske, det, som gjør hende væsentlig ulikket til Deltagelse i det politiske Liv, — ikke at tale om den store fysiologiske Forstjæl, som Hr. Ullmann gjorde sig morsom over, — en Forstjæl, som dog faktisk eksisterer, men som Kvindesagens Fortjæmpere vil borteliminere ved sine Talemaader. Hvis man, saaledes som Hr. Ullmann i Lighed med hvad "flere Kvinder" har gjort i et af vore Blade, vilde tage noget, som Hr. Ullmann havde skrevet, og sætte en Del forstjællige Ord istedet, saa var det ingen Sag derved at kunne parodiere ham; men derved, at man kan faa sagt en Vittighed paa den Maade, slaar man ingenlunde nogen Sandhed ihjel. Hvad Mindretallets Ordfører paaberabte sig som Bevis for, at Flertallet har taget fejl af Udviklingen i andre Lande, skal jeg ikke opholde mig meget ved. Hvad han udtalte, var blandt andet dette, at Territoriet Wyomings Optagelse i de nordamerikanske Stater er gaaet

igjennem i Repræsentanternes Hus, og at Folgen deraf er sandsynligvis, at Kvinder vil faa Udgang til de forenede Staters Nationalforsamling. Ja, det er jo intet Bevis; det er en Antagelse, og det er ingen Sag at føre Sandsynlighedsbevis for mangt og meget. Hvad den Modprotest angaar, som Hr. Giesland talte om, som er kommet frem i Anledning af de 100 Kvinders Optraad, — ja, saa skal jeg dertil bemærke, at det er ganske rimeligt, at en saadan Protest kommer fra alle de Kvindesagens Fortjæmpere, som i en Række af Aar har agiteret for Gjennemførelse af politisk Stemmeret i England. Det er den naturlige Ting af Verden og tjener ikke som noget Bevis mod, at der i England er en Reaktion tilstede. Jeg skal ikke opholde mig mere ved Hr. Gieslands Bemærkninger. En af Forslagsstillerne, Hr. Lange, truer med, at denne Sag nu skal blive optaget for Alvor, og at saavel den Indstilling, som ligger til Grund for denne Sags Behandling, som de Foredrag, der her er holdte, nok skal blive læst rundt omkring; de skal opstilles som den mørke Baggrund, hvorpaa Agitationen for politisk Stemmeret for Kvinder herefter skal foregaa. Ja, hvis nogen lod sig stræmme af slige Stræmmebilleder fra at handle efter sin Overbevisning, ja, da vilde jeg sige: han er ikke en Mand, han fortjener ikke Navnet af Mand; han er en Kjørling! Han fortjener ikke Navn af Kvinde engang. Jeg tænker, det er bedst, at enhver forsøger paa at beholde sin Overbevisning paa bedste Maade; det er bedst, at Tankerne kommer til, saaledes som Hr. Lange sagde, at tørne mod hinanden. Men derved vil kanske Udviklingen komme til at gaa i en anden Retning, end Mennekerettighedernes Repræsentanter tænker sig. Der er ikke blot i England og Amerika, men over hele Europa indtraadt en Reaktion, som tyder paa, at der nok kan komme noget godt ud af den Gjæring, som finder Sted paa dette Omraade, trods al den Kamplyst, som ytrer sig. Og jeg vil sige, det var vel, om saa var. Det er stadigen i de sidste Aar kommen mere og mere op i Bevidstheden, at den Udvikling, som foregaa i vore sociale Forhold, selv ikke er den bedste, at navnlig Kvinden paa Grund af denne Udvikling er bleven uheldigere stillet. Der gaar gjennem vor Tid og navnlig hos Kvinden et Drag, som tyder paa, at det nu gjælder at emancipere sig fra Hus og Hjem; det vilde blive skjæbnepangert for Kvinderne selv, om Udviklingen kom til at gaa i den Retning. En Arbejderste vil heller være Fyrstikpakterste eller Fabrikarbejderste end Tjenestepige, en Kvinde, som har lært noget, vil langt hellere være Telegrafistinde end Husbestyrerinde, en anden, som har uddannet sig til Opdragerste, vil langt hellere være Lærerinde end Diafoniste eller Bestyrerinde af et Børnehjem. Se, alt dette tyder paa en farlig Emancipation i social Henseende. Derhos er alt, hvad der hører

med til det kvindelige Arbejde, i den senere Tid bleven mere og mere forsmået og ringeagtet. Men der er paa den anden Side kommen en Reaktion, som stifter Hovedet op, der fordres mere og mere, at Kvinden skal lære det kvindelige Stel ved Siden af, at hun faar en intellektuel Uddannelse. Det holder jeg paa. Men der er en meget stor Forskjel paa dette og at ville drage hende ind i det politiske Liv med en Stemmeseddel som et „Vaa-ben“, hvormed hun skal besejre den anden halve Verden. Hr. Giesland fastholder virkelig, hvad der er udtalt i Minoritetsindstillingen, at de Love, som der er nævnt, er en Frugt af den Bevægelse, som begyndte i Amerika. Han har selv sagt i Indstillingen, at den begyndte i 1840 derved, at der valgtes 7 kvindelige Deputerede til Antislaverikongressen; men i 1839 udkom den Haandværkslov, som han har nævnt. Det er en ganske mærkelig Udvikling; en Lov, som udkom i 1839, var altsaa en Frugt af en Bevægelse, som begyndte i 1840! Nei, det forholder sig ikke saa, det er ikke nogen Frugt af den Bevægelse. Først i 1878 begyndte Kvindesagens Principer at ytre sig i det norske Storting, og de har ytre sig paa en saadan Maade, at jeg tror, at det har lagt Hindringer i veien for netop den Uddannelse af Kvinden, som bedst vil tjene baade til hendes eget og til Samfundets Vel; istedetfor Fællesundervisning burde der være oprettet Undervisningsanstalter, der særligen gik ud paa at danne hendes Evner og Anlæg til det Kald, som hun af Naturen eller, for at bruge et andet Udtryk, af Staberens selv er bleven anvist. Jeg skal indskrænke mig til dette.

Giesland: Jeg maa sige, at det er en besynderlig Opfatning af historiske Kjendsgjerninger, den ærede Ordfører lægger for Dagen, en Opfatning, som jeg maa karakterisere som den rent mekaniske. I en saadan stor Kulturbevægelse som Kvindesagen kommer ikke Begivenhederne som ud af en Sæk med en Gang. Der er vel en Begyndelse og Udvikling, som der er et bestemt Endemaal. Naar Hr. Hval i sit sidste Tilsvær talte om at slaa en Streg over visse Ting, vil jeg dertil bemærke, at det er netop det, som vi retter en Anke mod Flertallet for, at det vil slaa en Streg over Historien og Udviklingen. Vi ser den i Sammenhæng, og jeg maa sige for min Part, jeg ser den uden Frygt, forvisset om, at den vil naa sit Maal, forvisset om som Kristen, at det Guds Ord, som jeg tror paa, vil være Saltet og Kraften i Udviklingen og bære den frem. Naar man nu igjen har berørt det religiøse eller theologiske, kan jeg ikke lade være ganske at svare derpaa. Jeg mener, at vi Præster skulde være de første og ivrigste til at være med paa at fremme Frihed og Lighed og Broderskab blandt Menneskene, ikke paa revolutionær Maade, men ad den sunde, rolige Udviklings Vej, og det er netop det, vi vil, i denne Sag ogsaa. Lad

saa være, at Kristendommen, det erkjender jeg, som selve Naturen i Egetestament indrømmer Manden en principal Stilling, tilkjender ham en Førsterang, — dermed er ikke givet, at enhver Mand og alle Mænd skal herske over alle Kvinder, ligesaa lidt som det er givet efter Guds Ord, at Militærdespotiet skal vedblive at have kristelig Sanktion til Dagens Ende. Jeg tror, at Kristendommen er reformativ, og at Kristus i Hovedsagen kun har givet dette store Bud, at vi skal elske hverandre. Kan vi bare tage det med os, tror jeg nok, at vi rolig kan gaa vor Gang. Og jeg frygter ikke for, at vi ogsaa kan tage det med os i denne Sag. Forøvrigt lod Ordføreren mig slippe saa vel fra mine Bemærkninger, at jeg tror at kunne undlade at svare ham. Jeg skal tilføje, at jeg og alle, som staar paa samme Side som jeg, ikke kan have Ansvar for alt, hvad Stuart Mill har sagt, men det vilde føre ud paa Vidderne, om man skulde give sig til at diskutere hans og andres Standpunkter. Mindretallet har fremstillet sit Standpunkt, og det er temmelig forskjelligt fra Stuart Mills. Ligeoverfor Hr. Hench vil jeg, til hvad der forøvrigt er sagt, alene henviser til den Kjendsgjerning, at der vel ikke gives, efter alt, hvad jeg har hørt og kunnet forstaa, et Land i Verden, hvor Hjemmet er saa respekteret og betydningsfuldt som netop i det Land, hvor Kvindesagen har naaet længst, nemlig England, og hvad nu denne Sags Betydning i moralsk Henseende kan have at sige, saa er det en Kjendsgjerning, at i England og Amerika er ialfald den offentlige Prostitution en ukendt Ting, den har aldrig faaet Fodfæste der. Man har forsøgt paa det, men Kvinden har havt en saadan Indflydelse, at det aldrig har lykkedes, og med Hensyn til Kvindens forbedrede Kaar, om Kvindesagen blev gennemført, skal jeg endnu anføre et lidet Faktum, og det er det, at i Whomping er det udtrykkelig Lov, at Kvindearbejde, som kan udføres ligesaa godt af Kvinder som af Mænd, skal betales lige med Mænds Arbejde.

Arctander: Det blev sagt af en af Formiddagens Talere, at denne Sag kunde gaa under Botering uden Debat, idet dette væsentlig blev en akademisk Debat, fordi man var fuldt paa det rene med, hvad Udsagnet vilde blive. Jeg kan ikke dele hans Opfatning. Jeg tror i det hele ikke, at vi ved vor Stemmegivning her, eller ved Motiveringen af den, har Lov til at gaa ud fra, at vor Stemme vil blive spildt. Skulde det være alles Tanke, at det kan være det samme, hvordan jeg stemmer, Udsagnet er givet alligevel, og det da skulde træffe sig saa, at alle Stemmer tilfældigvis faldt i samme Retning, saa vilde jo Udsagnet kunne blive en Overrumpling manges Gang. Jeg tror, det er vor Pligt under den samme Følelse af Ansvar og med det samme Behov for at forklare os at udtale os i en Sag som denne, selv om manges en kan have den

Mening, at der ikke opnaaes noget positivt Resultat den Gang, Sagen er forelagt. Ialsfald har jeg nu den Tro, at vi ikke har Lov til at se Sager her, som er forelagte til Storthingets Afgjørelse og Behandling, an paa den Maade, som den samme ærede Taler, da han sluttede sit veltalende Foredrag med dette: Synsfloden vil komme; men lad den komme efter min Tid. Dette franske Ord: «Après nous le déluge» tror jeg ikke er noget godt Ordsprog. Jeg tror ikke, det er noget, man bør bruge til Motto i en vigtig og alvorlig Sag. Jeg er ikke enig i Flertallets Grundbetragtning af denne Sag og heller ikke i den Betragtning, som er gjort gjældende i Tilslutning dertil af de ærede Repræsentanter paa Kristianiabænken. Jeg er ikke enig i, at dette Forslag her om en Udvidelse af de samfundsberettigedes Tal udover den Grændse, som vi hidtil har været vant til at anse for uoverstigelig, virkelig vil føre til noget Brud i et naturbestemt Forhold. Jeg kan endnu mindre være med paa at betegne det paa den Maade, som Flertallet i Indstillingen har betegnet det, at den vil sigte til at udvise fysiologiske og psykologiske Forskelligheder mellem Kjønne. Er der saadanne Grundforskelligheder — og jeg erkjender, der er et forskjelligt Grundvæsen hos Mand og hos Kvinde — er der saadanne, som er naturbestemte, saa udvistes de visstnok ikke ved menneskelige Foranstaltninger; men det er min Mening, at man gjør Forskellighederne i den Retning, som man her udnytter dem, under Spørgsmaalet om Mandens og Kvindens Stikfethed til at deltage i det offentlige Liv, langt større, end de virkelig er. Medens jeg erkjender, der er en naturbestemt Grundforskjel mellem Mand og Kvinde, erkjender jeg paa samme Tid, at der er mange andre Forskelligheder; men de ligger ikke i Naturen, men er en Frugt af Opdragelsen, og ligesom de er Resultater af Udviklingen, saa kan de forandres ved Ændring i denne. Ved at Udviklingen gives andre Former, føres ind i andre Spor, kommer den til at føre til andre Resultater. Jeg kan saaledes ingenlunde være med paa, hvad Hr. Biskop Hench udtalte som det korte Kontent af hans Opfatning, at vi Mænd er skabte for det offentlige Liv i Modsætning til Kvinderne, hvem han gav deres Rolle udelukkende i Hjemmets Kredse; Kvinderne, sagde han, skaber Hjemmene. Der var en Modsætning underforstaaet paa begge Steder: Manden er skabt for det offentlige Liv, Kvinden altsaa ikke; Kvinden skabte Hjemmet, Manden ikke. Jeg er uenig i begge Dele. Men jeg skal komme tilbage til det siden. Jeg erkjender altsaa, at foruden denne Væsensforskjel, som vel stikker nærmest i Gemyttet og Temperamentet, i det inderste Sjæleliv i det hele, er der mange andre Forskelligheder. Der er Forskelligheder i den aandelige Habitus i Almindelighed, i Interesser og i Tilbøjeligheder.

Men disse Forskjelligheder, mener jeg, er Refultatet af Opdragelse, og de er heller ikke af den Art, at de skulde udelukke Afdelingen til at slippe Kvinden ind i det offentlige Liv. Jeg mener, at det er Menneskenes Bestemmelse gennem Udviklingen, gennem en saa alsidig Udvikling som muligt at føres fremad til størst mulig Fuldkommenhed. Det er min Opfatning af Livets Bestemmelse. Derfor mener jeg, det er utilladeligt, dette, det er i Principet urigtigt, at den ene, den herskende Halvdel af Menneskeslægten skal holde den anden Halvdel udenfor den mægtige Paa-virkning, som Deltagelsen i det myndige og ansvarlige Samfundsarbejde giver til aandelig Udvikling. Jeg mener, dette er Uret; de herskende har ikke Lov til det. Hvor bertil er Anledning, hvor Omstændighederne ellers kan tillade det, bør det høre op. Der bør aabnes Udgang til, at Paa-virkningen kan ske fra alle Sider ogsaa for den kvindelige Halvdel af Menneskeslægten, som den nu sker for Mændene. Thi denne Forskjel, denne ikke lidet isæfaldende Forskjel, som der er — den kan saa temmelig paatagelig, synes jeg, forklæres som netop Resultaterne af den ensidige, ufuldkomne Paa-virkning paa den ene Halvdel, og den mere alsidige og fuldkomne paa den anden. Saaledes er jeg i Principet enig i Fremstribets Sag her, ligesom jeg i Principet var enig, da der her var Spørgsmaal om Stemmerettens Udvidelse til en Allemandsstemmeret. Men medens jeg er det, saa vil jeg ikke lægge Skjul paa, at jeg ogsaa har haft og endnu har i en vis Udstrækning mine Tvivl om Betimeligheden, om Hensigtsmæssigheden for Samfundet i det hele i nu at stride til disse Ting. Der foreligger jo for os her Forslag i forskjelligt Omfang, Forslag om almindelig Stemmeret for Mænd og Kvinder med saa eller ingen Begrænsninger og Forslag om Stemmerettens Udvidelse til de Kvinder, der sidder inde med de samme Betingelser som de Mænd, der nu er indrømmet Stemmeretten. Jeg vil saa Lov til først at tale om mit Forhold til det første, om almindelig Stemmeret for Kvinder. Jeg mener her, som jeg mente, da vi havde Allemandsstemmeret fore, at det er vor Pligt som Samfundets høieste Tillidsmænd at tage Hensyn ved disse fundamentale Spørgsmaals Behandling ikke alene til dem, der begjærer Forandringen, dem der nu staar udenfor, men ligesaa meget eller vel saa meget til det nuværende politiske Samfund, til, hvorvidt de Forandringer, som forlanges, kan ansees stikende til i Diebliffet, for den nærmeste Tid at fremme den sunde Udviklingsgang, som det er os en Hovedpligt at sørge for, den sunde Udviklingsgang, som sker gennem de smaa og sikre, jevne Stridt, af hvilke intet siden behøver at tages tilbage. Jeg har derfor ogsaa villet se paa denne Sag, ligesom jeg saa paa den forrige, som den praktiske Politiker, som den Mand, der ved, at Uretfærdighed

og Misbrug i Verden ikke kan afstafes med et Slag, og at det under de menneskelige Forhold ikke engang er ønskeligt, at der forsøges paa at afstafes saadant med et Slag. Historien lærer os, at saadanne Forsøg altid har ført til Bagslag, til Reaktion. Det er nødvendigt her som ellers at gaa skridtvis frem, hvis man vil eie det, man har vundet. Jeg har tillige bestræbt mig for at lade de personlige Følelser, som for ethvert humant Menneske i denne Sag maa gjøre sig gjældende, saavidt muligt vige tilbage for de praktiske Hensyn, for Spørgsmaalet om Rytten for Samfundet af den foreliggende Sag, Spørgsmaalet om Betimeligheden og Hensigtsmæssigheden af den foreslaaede Fjernelse af de hidtilværende Grændser for den offentlige og ansvarlige Deltagelse i Samfundsarbejdet. Uden at jeg altsaa kan dele den Anskuelse, der fra Højres Side her er gjort gjældende, at Mændene i Samfundslivet skal være de raadende, skal være Herrerne i det offentlige Arbejde, og Kvinderne udelukkende henvises til at virke i det stille, saa mener jeg dog, at det langvarige Forhold, hvorunder Mændene har været Herrerne og Kvinderne de udelukkede, det har medført Virkninger i Retning af afvigende Interesser, Livsanskuelser og aandelig Habitus, som her — ialfald naar Spørgsmaalet foreligger om at gaa til almindelig Stemmeret for Kvinder ved Siden af almindelig Stemmeret for Mænd — maa tages i væsentlig Betragtning. I Virkeligheden har dette Forhold givet Kvinderne i Almindelighed en Tilgift af Egenstaber, som ikke tilhørte Kvindenaturen oprindelig, men som dog nu er bleven en Tilgift hos Kvinderne i Almindelighed, og hvilket det er Spørgsmaal om, hvorvidt de ikke bør opvække Betænkkelighed, naar det forlanges i et frit, selvstyret, fremadstridende Samfund at slippe ind Kvinderne i et afgjørende Antal blandt de raadende i Samfundet. Efter min Mening er et demokratisk Samfunds moraliske Hjørnestein det, at saamange Individuer som muligt selvstændig og uegennyttig handler efter moden, selverhvervet Overbevisning under klart Blik for Udgangspunktet og Følger og med fuld Følelse af de raadendes Ansvar ligeoverfor Nutid og Fremtid. Den store Fare for et selvstyret Samfund er, naar den altid forhaandenværende Procent af bevidste eller ubevidste Retsløber for andre bliver for stor. Naar jeg ligeoverfor det foreliggende Forslag om almindelig Stemmeret ogsaa for Kvinder spørger mig selv om Virkningen heraf i denne Henseende, kan Svaret efter min Mening ikke være tvivlsomt. Det, som i England kaldes »voting cattle«, bevidste og ubevidste Retsløber for andre i det politiske Liv, vilde derved blive forøget i en Grad, som gjør mig det til Pligt at stemme mod et saadant Forslag. Naar jeg det gjør, skriver det sig altsaa ikke fra nogen Underkendelse af Kvindens Natur i og for sig. Det

er ikke et Udtryk for en mandfolkeagtig Overlegenhed i Betragtningen af Kjønne. Efter min Mening har Kvinderne ikke Skylden for, at Udviklingen for deres Vedkommende ikke har fulgt Stridt med Mændenes, og at de Egenstaber, som er mest værdifulde i det offentlige Liv, ikke er kommen til Fremvæxt hos Kvinder som hos Mænd — saadanne Egenstaber som skarp Tænkning, roligt Omdømme, selvstændig, objektiv Opfatning og Syn paa Sag under Bortseende fra Person, Blik for det store med Forbiseende af det smaa, dette er ikke Kvindernes Skyld, det er Mændenes, eller — forat jeg ikke skal fremkaste ufrugtbare Bebrejdelser mod den ene Del af Menneskeslægten — det er den historiske Udviklingsgangs Skyld, den Udviklingsgang, som dog altid, omend undertiden med Tilbageflag, udsat er gaaet fremad mod større Lighed mellem Menneskene, mellem Mændene indbyrdes som mellem Kjønne, i Rettigheder og Pligter og i Arbejds Deling. Som jeg tidligere har udtalt, er jeg mod Sprang ved Fastkættelsen af Hovedvilkårene for Samfundets Virksomhed, jeg er mod, at der gjøres Sprang, saavel naar Forholdet sees historisk, fra hvad der var, til hvad der nu skal blive, som naar man kun betragter det bestaaende og ser det alene kvantitativt an, ser, hvormeget nyt der slipper ind, hvormange nye samfundsberettigede der føies til de gamle. Jeg holder fast ved, hvad jeg udtalte angaaende almindelig Stemmeret, at den Fremgang, man skal være sikker paa at beholde, maa ske i smaa Skridt, Tilførselen af det nye maa ikke ske i større Tal, end at de nye Bestanddele kan fordøies af Samfundet uden nogen Overrumpling. Dette er ogsaa min Mening ligeoverfor dette Spørgsmaal om almindelig Stemmeret for Kvinder. Ligesom jeg fandt det nødvendigt, da der var Spørgsmaal om almindelig Stemmeret for Mænd, at votere imod, maa jeg gøre det her. Men jeg skal desuden erkjende, at jeg endnu igaar var i nogen Tvivl selv ligeoverfor det Forslag, som er optaget af Minoriteten, Forslaget om at slippe Kvinderne ind som stemmeberettigede under de samme Vilkår, paa hvilke nu Mændene er det. Jeg var i nogen Tvivl, om ikke dette muligens ogsaa var et Skridt, som det var for tidligt at tage, om ikke det rette skulde være at fortsætte i den Retning, som man allerede har taget ved Skoleloven gjennem Indrømmelse af Stemmeret og Valgbarhed for Kvinder til Bestyrelse af Skolevæsenets Anliggender, om ikke det rette var at fortsætte paa denne Vej, slippe Kvinderne ind ogsaa i vort Fattigvæsenes Bestyrelse, gøre dem valgbar ogsaa i Kommunen, slippe dem ind efterhvert i den Statens Virksomhed, hvor Kvinder allerede nu særlig passer, f. Ex. i Bestyrelsen og Tilsynet med Fængelsvæsenet og ved Sygevæsenet, og endelig gøre dem valgbar til politiske Tillidsposter, forinden man gjør dem

stemmeberettigede, altsammen for at lempe paa Overgangen i et sikkert forudberegnet Spor. Med Hensyn til Opdragelse og Undervisning af Kvinder i fylldigere Omfang og Former og paa en Maade, der svarer til den for Mænd instituerede, er jo allerede Bruddet fuldstændig gjort med det gamle. De store Lighedstanker vesterfra har slaaet ned blandt vore Kvinder og mange af vore Mænd, vakt Kvindernes Selvvirksomhed og fremmet deres aandelige Udvikling og selvstændige Syn paa Livet, paa en Maade, som for Hundreder, kanske endog Tusinders Vedkommende i vort lille Land har spottet den gammelbagte Theori om Kvindens naturbestemte Underlegenhed. En videre Nabning af Virkefelter for Kvinden tænker jeg mig vilde kunne paastynde denne stærke Bevægelse og endnu snarere stifte os Sikkerhed for, at om man aabnede Stemmeret for Kvinderne, var det for fuldt bevidste, om Medansvarlighed fuldt bevidste Medborgere, hvad jeg for min Part ikke tvivler paa allerede er Tilfældet for mange enkelte. Hvad jeg imidlertid nærer mine Tvivl om i denne Henseende, gjælder den større Del eller ialfald en ikke liden Del af dem. Jeg mente altsaa, at Bevægelsen havde taget saadan Fart nu, at det ikke vilde vare længe, inden den største Part af de udenfor de samfundsberettigedes Kreds staaende vilde blive Samfundsmedlemmer, som havde naaet det samme Niveau, hvor den største Part af Mændene befinder sig, inden hvilken jeg selvfølgelig er paa det rene med, at der ogsaa findes en Mængde u selvstændige. Dette var mit Standpunkt igaar, og jeg vilde altsaa, hvis Voteringen var bleven af igaar, sandsynligvis være kommen til heller ikke at give det Forslag min Stemme. Men jeg har senere tænkt over Sagen yderligere, og jeg har hørt paa Debatten, og jeg har lært af Debatten. Jeg vil nu erklære det, at det er umuligt med den Opfatning, jeg har af denne Sag, for mig at kunne slutte mig til den Fylking, hvor Dr H. Biskop Heuch, Hertzberg og Hval har været Janebærerne; det er en helt anden Livsanskuelse, en anden Opfatning af det hele Forhold, som jeg paa ingen Maade kan dele. Jeg ved vel, at jeg alligevel kunde, hvis Tvivlen endnu havde holdt sig hos mig, stemt for Konklusionen paa mine egne Præmisser; men for det første føler jeg virkelig Trang til paa en iøinefaldende Maade at stille mig ud fra de Herrer, hvis Anskuelse er min saa komplet modsat, hvis Opfatning af Sagen ligger saa fjænt fra min, og for det andet maa jeg erkjende, at mine Tvivl er bleven mindre netop under min Overvejelse af Sagen og efter de Oplysninger og de Indblik i denne, som Debatten har givet. Jeg har i Mellemtiden læst igjennem igjen det Afsnit af Stuart Mills Udvikling af dette Emne, som for mig, tør jeg forsikre, staar lige uanfægtet som en sikker og god Veiledning i denne Sag, efterat jeg har hørt

Fr. Hertzbergs Kassation af den. Jeg har videre søgt at skaffe mig Oplysninger om de praktiske Virkninger af den Stemmeretsindvirkning til Kvinder, som her er Spørgsmaal om efter det af Minoriteten optagne Forslag, og jeg har derved fundet en særdeles stærk Grund for mig til ikke at fastholde mine Tvivl. Der er, efter hvad der er oplyst for mig, og jeg har Grund til at tro fra saa paalidelige Kilder, som der kan skaffes i disse Sager, ikke Udsigt til, at der for nærværende ved det af Minoriteten optagne Forslag vil blive indlemmet mere end 9—10 000 nye kvindelige Stemmeberettigede blandt de, vi nu har, saafremt alle benytter sig af den Afgang, som aabnes dem ved Grundlovsforandringen. Dette sammenholdt med de 186 000, vi har, vil ikke være nogen saadan Procent af nye i Forhold til de gamle, at det i mindste Maade skulde kunne afstrække mig som betegnende noget Brud af den Art, at vi kunde rekrutere nogen Overrumpling eller Omvæltning af det bestaaende. De 10 000 fordelt paa Landets samtlige Stemmeberettigede vil ikke engang sige mere end ca. 5 pCt., saafremt da alle benytter sig af denne Afgang. Dette Tal falder vistnok forstjelligt paa de forstjellige Landsdele, og jeg antager, at det vil vise sig, at den største Procent vil falde her i Hovedstaden. Jeg har hørt sige, at man her skulde kunne paaregne, hvis alle benyttede sig af denne Afgang, 1500 kvindelige Stemmeberettigede; ligeoverfor Hovedstadens 7 000 er dette et langt stærkere Forhold, det erkender jeg; men paa den anden Side er de 1500 nye Stemmeberettigede her ikke af dem, som hos mig har vakt Frygt for, at Antallet af u selvstændige Stemmeberettigede skulde forøges. De fleste af disse, en meget stor Del ialfald af dem, som her vil blive stemmeberettigede, er jo Kvinder, som har en speciel Kaldsuddannelse, Kvinder, som længe har været med i en udbortes Virksomhed, mange af dem som Lærere, Telegrafistinder eller paa anden Maade, saa at de har haft den ydre Livs paavirkning, som i ikke saa liden Mon har bidraget til at give Manden det Præg, som for Tiden gjør ham noget mere skikket for Deltagelse i det offentlige Liv end Kvinden. Jeg gaar ud fra, at af disse nye, kvindelige Stemmeberettigede vil den overveiende Del være ligesaa selvstændige i sin Opfatning og kunne handle ligesaa meget paa egen Haand og under Følelsen af eget Ansvar som de stemmeberettigede Mænd. Det, jeg frygter for — Forøgelsen af the voting cattle — vil, efter hvad jeg har faaet oplyst her, for det heles Bedkommende ikke være af den Betydning, at jeg finder nogen Grund til derfor at holde paa min oprindelige Tanke, at man burde betænke sig noget, skaffe sig et Overgangsled gennem andre Forandringer, inden man gik til denne. Og i dette Stykke maa jeg sige, at jeg er bleven slaaet af det Ræsonnement, som Stuart Mill fører netop paa dette Punkt, netop ligeover-

for en saadan Betænkning. Først nævner han et Sted, hvor han afhandler den meget betydningsfulde Ting, som ogsaa har været fremme under Debatten her, at Kvinderne, ialfald Hustruene og Mødrene, hvis Slægtninge deltager i det offentlige Liv, ikke der er uden Indflydelse, idet de over den gennem sine Slægtninge, at dermed forholder det sig visse sag, at den Indflydelse, som Kvinderne herigennem kan øve paa det offentlige Liv, ganske vist ikke altid vil blive brugt til bedste for almene Grundsætninger, men derimod ofte til Fordel for personlige Interesser eller Familiens verdslige Forfølgelse. Men, siger han senere, „giv Kvinden Ret til at stemme, og den politiske Uvished vil ogsaa paavirke hende“. Da vil det Misbrug af Indflydelse, som nu uden Ansvar og Myndighed øves, gaa over til en retmæssig og ansvarlig Brug af Retten. Han siger videre i samme Afslut, at Kvinden „kan kun opføre sig at virke som en forstyrrende Kraft paa Mandens politiske Samvittighed, naar hun opmuntres til selv at danne sig en Mening og til at vinde en forstandig Opfattelse af de Grunde, der tillige med Samvittigheden bør kunne betvinge de personlige og Familieinteressernes Fristelser. Hendes indirekte Virken kan kun forhindres i at være politisk skadelig, naar den afløses af en direkte“. Deri tror jeg den store, ædle Tænkter har sagt en stor Sandhed, og naar denne Prøve kan gøres her hos os uden større Omstøbning af det bestaaende, uden større Forandringer og uden nogen Rest for, at Forstyrrelse skal indtræde, saa er jeg kommen til det Resultat, at man her ikke har andet at gøre end at gaa ind paa dette. Herunder er jeg, som jeg tidligere har antyd, for en Del Hr. Biskop Heuch takkyldig for, at jeg har maattet arbejde igennem disse Ting paa nyt og tilslut har vundet Bugt med mine Tvivl ligeoverfor de foreliggende Forslag. Jeg gentager dette her for at vise, at det virkelig forholder sig saa mangen Gang, trods hvad man hører sige, at Debatteerne har Virkning paa Sagernes Udfald. Jeg tror ikke, jeg er alene om den Ting, at Hr. Heuchs og Hr. Hertzbergs Foredrag har virket netop i modsat Retning af den, som Talerne har tilsigtet. Jeg nævnte paa ny Biskop Heuchs Foredrag, ogsaa fordi der var et enkelt Punkt der, som ikke de andre Herrer har imødegaaet, forekommer det mig, men som jeg synes fortjener at sees lidt nærmere paa. I det Hr. Biskopen havde udtalt, at vi Mænd er skabt for det offentlige Liv, men Kvinderne skabt for Hjemmene, sagde han i umiddelbar Forbindelse dermed: „Man kan ikke have sit Hjerte paa to Steder; man kan ikke samtidig bygge Hjemmet i privat Stilhed og opfylde sin Pligt i Fædrelandets offentlige Liv“. Dette forekommer mig at være en meget haard Tale. „Man kan ikke have sit Hjerte to Steder; man kan ikke samtidig bygge Hjemmet i privat Stilhed og opfylde

sin Pligt i Fædrelandets offentlige Liv". Da jeg, som har staaet i den Tro, at skulde man rigtig saa opfyldt sin Pligt i Fædrelandets offentlige Liv, maatte man ogsaa have sit Fæste i et godt Hjemliv. Jeg, som har havt den Tro, at Kjærligheden, som jo her betegnes ved Udtrykket Hjerte, er saa beskaffen, at den kan være med baade her og der, at den er ikke med paa den ene Side for derved at blive borte paa den anden. Jeg tror netop, at den, som har Hjertet med i sin Gjerning i det offentlige Liv, vil ogsaa som Regel have Hjertet med i sit Hjemliv. Han vil ikke staa saaledes, som man maatte slutte af Biskopens Tale, at han er en Gæst i Hjemmet, at Hustruen er den eneste, af hvem Hjemmets Liv afhænger, at hun alene skal skabe det, skabe den Fred og Harmoni, den Lykke, uden hvilken man vil savne Kraften og Styrken ogsaa i det offentlige Liv. Til Gjengjæld skal hun, som har sin Domæne der, efter Biskopens Mening, være udelukket fra Mandens Virksomhed. For mig staaer dette som en ægte gammeldags og falsk Tante. Den staaer for mig som en Vignet, en Underkrift under et saadant Hjemmebillede omtrent, som at Far kommer hjem fra Kontoret træt og slidt, og saa sætter de den bedste Lænestol frem for ham, giver ham Slaabroken paa, finder frem hans varmede Tøfler og stopper hans Pibe, og saa skal da Tilværelsen i Hjemmet bestaa i, at Moderen og Børnene skal underholde ham, vifte om ham og tilbede ham paa den ene eller den anden Maade. Denne ensidige Opfatning af Forholdet mellem Mand og Hustru ligeoverfor Hjemmet og den udvortes Gjerning maa jeg sige, jeg havde ikke ventet mig af en Mand som Biskop Heuch. Jeg tror, at skal et Hjem blive, hvad Digteren siger det er, hvad Henrik Ibsen kalder det: „Et Hjem er der, hvor deligt Rum for fem er, om der blandt Fiender end blev trangt for to. Et Hjem er der, hvor alle dine Tanter kan vugge frit som Barn paa Faders Fang, hvor ei din Røst paa Hjertedøren banker, før Svaret lyder i beslægtet Sang", — saa er nok ikke det et Produkt bare af den enes Arbejde og den enes Kjærlighed og Omhu. Der maa nok begge til. Manden kan ikke spare sig med det, at jeg har min Virksomhed, mit Stræv og Arbejde ude, saa skal nok min Hustru sørge for det hjemlige for mig, naar jeg kommer hjem. Jeg vil ogsaa minde Hr. Heuch om en anden Digter, hvorledes han skildrer en Mand, som fører et stort og stærkt Liv ude i Videnskab og i Kamp. Han skildrer det med levende Farver, og saa siger han: „Men stille, han kjendte en eneste Havn, Familielivets Forsoner, hvor lyssmilde Møglær tog ham i Favn — — — snart var han midt i den viltreste Veg — — —". Der er noget i dette, tror jeg. Det er ofte saa, at Digterne er os vel saa gode Fortolkere og Veiledere som de lærde i disse Fag, og jeg tror, de har sagt det sande, naar de fremstiller det saa, at Hjemme-

freden og Hjemmeligheden er Produktet af begges Arbejde og begges Bestræbelser. Det er Harmonien mellem to Samarbejdere i Livet, Samarbejdere i det høieste som i det simple og hverdagslige, det gjælder. Jeg havde ikke opholdt mig saa meget ved dette, saafremt det ikke havde været paa Basis af dette, at Biskopen gjorde Adskillelsen og sagde: der er Kvindens Rige, der hører hun hjemme, medens Manden hører hjemme udenfor, og derfor kan han ikke staffe tilbage sin Del til Hjemmets Liv. Jeg tror, dette er saa rent falsk. Jeg tror, han baade kan og skal. Jeg tror, det er aldeles urigtigt, naar man anser sig fritaget for at tage sin Part i det hjemlige ved Siden af Hustruen, og jeg tror paa den anden Side, at det er ligesaa grundfalsk at sige, at Kvinden taber sin Evne til at være en af de levende, en af de skabende i Hjemmet ved at deltage i det store Liv udenfor Hjemmet. Det har været saa, men dette har stukket i en feilagtig Opfatning og i Samfundsfordomme, det har ikke stukket i Forholdene selv, ikke været nødvendiggjort af dem. Biskopen nævnte en anden Ting som noget, der skulde vise Modstykket til, hvad han mente. Han nævnte det gamle kjendte med at stoppe Strømper, med at sy og lave Mad. Jeg skal ikke opholde mig saa særdeles ved dette, men det bragte mig dog til at tænke paa, at Biskopen, som saa ofte er Tilfældet ved Betragtningen af Kvindesagen baade for og imod, hæfter sig kun ved, hvad der kan anvendes paa de bedre stillede finere og lettere Hjem. I de mere velstaaende Huse og i de finere Hjem kan man selvfølgelig emancipere sig fra alt dette trivielle Arbejde, som man kan saa udført af andre. Det er ikke noget væsentligt — jeg er ganske enig med Biskopen deri — men paa samme Tid, mon det er noget forstyrrende der, hvor det er nødvendigt, at man udfører Arbejdet selv? Jeg tror ikke paa, at vore frifindede Kvinder, som ønsker at deltage i det offentlige Liv, som ønsker at faa Stemmeret, skulde lade haant om at tage sin Del af dette hjemlige Arbejde, naar det behøves, ligesaa vist som jeg vil sige til Hr. Biskopen, at af dette trivielle, dagligdagse Arbejde for de allerfleste af de tusind Hjem, Biskopen talte om, falder en hel Del paa Manden ogsaa. Der falder ikke bare det f. Ex. at hugge Ved; men der falder meget andet i de fleste af vore tarvelige Hjem. Dette er af de uvæsentlige Ting, som ikke kan være bragt ind her, undtagen fordi det har været Stikord, Stikord hos dem, der har villet karrikere Overdrivelserne, men ikke Ord, som har betegnet noget virkelig karakteristisk ved Bevægelsen. Jeg har følt Trang til at give den personlige Erklæring om mit Standpunkt her, jeg har følt Trang til at give den paa den Maade, jeg har gjort det, fordi jeg mener, at der, ved at Sagen i sig selv gennemføres i en Fart, i store Træk og i stort Omfang, er Farer, som man skal være op-

mærksom paa, Farer, som man paa Forhaand bør varskue mod; men paa samme Tid tror jeg med Sikkerhed, at Gjennemførelsen i det Omfang, som det her foreligger, uden Betænkelighed kan gøres hos os den Dag idag. Jeg giver min Stemme til det med fuld Fortrøstning. Om den skulde være den ene, som afgjorde Sagen, skal jeg ikke fortryde paa det.

Hertzberg: Jeg maa i Sandhed meget beklage, at min personlige Deltagelse i denne Debat har havt en saa frastødende Virkning paa Hr. Arctander, at han idag finder sig nødt til at fravige en Mening, som han igaar holdt paa. Nu, dette faar jo blive den ærede Repræsentants egen Sag. Jeg kan derom kun sige, at selv om jeg paa Forhaand havde vidst, at jeg ved mine Ytringer vilde miste Hr. Arctanders Stemme paa den Kant, hvor jeg staar, saa vilde dette ikke have nogen som helst Indflydelse paa mine Udtalelser om denne Sag. Jeg har nærmest bedet om Ordet i Anledning nogle Ytringer af Repræsentanten Hr. Ullmann angaaende det Standpunkt i denne Sag, som de norste Theologer og deriblandt da ogsaa Hr. Biskop Heuch og jeg skulde repræsentere. Hr. Ullmann sagde, at vor Betragtning af Kvinden var hovedsagelig af tykt Extraktion, at den faldt væsentlig eller i flere Stykker, hvad det nu var, sammen med Filosofen Schopenhauers, den bekjendte Repræsentant for den pessimistiske Naturalisme. Jeg er saa heldig at være i Besiddelse af nogle Udtalelser om Kvinden af denne Schopenhauer, og jeg skal tillade mig, da vi er blevene paralleliserede med denne tykke Filosof, at meddele nogle Udtalelser af Schopenhauer. „Kvinden er barnagtig, forstumpet, smaalig, med et Ord: gennem hele Livet et stort Barn; hun tager Skindet for Bæsenet, foretrakker Bagateller for de vigtigste Ting; hun tænker i sit Hjerte, at det er Mandens Bestemmelse at tjene Penge, hendes at sætte dem overstyr; hun er af Naturen uretfærdig. Løven har Klør og Tænder, Ogen Horn til Baaben; Kvinden har Forstillelse; en fuldstændig sandfærdig Kvinde er en Umulighed; af Naturen hader alle Kvinder hverandre. Kvinden er Manden underlegen, fysisk: i Styrke og Skjønhed, sjælelig: i Talent, Skarpsindighed og slående Fantasi; kun i Forstillelse og Anlæg til Intriger er hun Manden overlegen. Ugifte Kvinder er til ingen Nytte, og en gammel Kvinde vækker kun Modbydelighed; hun er udstiftet til at indtage en selvstændig Stilling og bør derfor ikke arve mere end en Livrente, saa meget, at hun kan opholde Livet; thi hendes Vetsindighed og Sløseri vilde sætte Kapitalen overstyr. De gamle Folk, ligesom den Dag idag de asiatiske Folkelag, har anvist Kvinden en Stilling, som langt bedre passer for hende end vi, med vort gammelfranske Ga-

lanteri og vor modbydelige Kvindedyrkelse, hvilken udgjør den højeste Blomst af vor kristelig-germaniske Dumbhed; denne har kun tjent til at gøre hende saa arrogant og hensynsløs, at man undertiden maa komme til at tænke paa de hellige Aber i Benares, som i Berødssteden om sin Utrænkighed indbilder sig, at Alt er dem tilladt. At kalde dette smaaavorne, smalskulbrede, kortbenede Køn det smukke, kan kun den af Forlibelse omtaagede mandlige Intelligents Kløge Mænd tage sig vel ivare for at indgaa Vgteskab“. Jeg opfordrer Hr. Ullmann til at paavise nogen offentlige Udtalelser i Skrift eller Tale af min Medrepræsentant Hr. Biskop Heuch eller mig eller andre norste Theologer, som kan sammenstilles med saadanne, som jeg her har oplæst af Filosofen Schopenhauer, og hvoraf der findes en Mangfoldighed i hans Udtalelser. Den samme ærede Repræsentant Hr. Ullmann gav en bevægelig Skildring af Kvindens Stilling i de satigere Aar ligeoverfor de Kvinders, som er i velstillede Hjem. Hans Hensigt med denne Kontrast, som han bestrev, var da at vise, hvor nødvendigt det er, at Kvinderne faar Stemmeret. Hvem vil ikke være med paa at lette den fattige Kvinde for mange af hendes Byrder? Hvem vil ikke være med paa at hjælpe de mange ubeskjæftigede Kvinder, som ønsker og trænger en Beskæftigelse for at forsørge sig, til en saadan Stilling? Jeg tror ikke, der er nogen i denne Forsamling, som ikke vilde være med paa at gøre dette. Men et andet er at stifte hende politisk Stemmeret. Jeg tror, at dersom Hr. Ullmann og hans Meningsfæller vilde sige til en af disse stakkels Kvinder: „Her er noget, som skal hjælpe dig; her er politisk Stemmeret“, saa tænker jeg, hun vilde sige: „Gjør ikke Nar af mig!“ Det vilde være at give hende Stene for Brød.

Heuch: Jeg skal ogsaa denne Gang saa Lov til med nogle Ord at berøre det religiøse i denne Sag. Naar jeg har hørt, hvorledes forskjellige Talere uden netop at ville nægte, at Bibelen her havde noget at sige, alligevel har søgt at komme forbi den dels ved at gøre opmærksom paa, at dette var nu Paulus's og Peters Mening, men det var ikke derfor sagt, fordi det stod i Bibelen, at det var Guds Ord, dels ved at sige, at dette var noget, som maatte tages som et Udtryk for Tidsaanden, som skulde sees i Datidens Belysning, og lignende, — naar jeg har hørt dette, saa har jeg maattet tænke paa Luthers Ord, at Bibelen i Sandhed var den største Røtterbog. Naar man kan komme bort fra, at Skriften, ikke paa enkelte Punkter, men helt igennem under sin Fremstilling af Kvindens Forhold til Manden, taler saaledes, at dermed er afgjort, at man ikke kan falde paa at sætte Kvinden ved Siden af

Efterm. 6 Juni — ang. Stemmeret for Kvinder.

Manden i de Stillinger, som behersker det offentlige Liv, — ja naar man vil nægte det, saa faar jeg ikke, hvilken Lære i den hellige Skrift, man ikke vil nægte. Jeg synes, der i den Henseende kun er to Standpunkter, som er klare: enten siger man ligesom: „Lad Petrus og Paulus sige, hvad de vil; det kommer ikke os mere ved, end hvad Per og Paal siger. Vi bryr os ikke om den gamle Bog, den er ikke mere for os end enhver anden gammel Bog“. Eller ogsaa maa man sige som vi: „Den Bog er og bliver for os Aabenbaringsdokumentet, hvis Indhold vi tror paa, ikke som Paulus's eller Peters Ord men som Guds Ord“. Da er vort Standpunkt klart. Begge disse Standpunkter kan jeg forstaa, men at komme bort fra Sagen ved at sige: „Ja, det er Paulus's Mening, og vi nægte ikke, at han var en inspireret Apostel, men derfor er det dog ikke sagt, at Paulus's Ord er Guds Ord“ — det skjønner jeg ikke. Heller ikke indser jeg, det gjør Sagen bedre, at man siger: „Det faar nu være med Skriften, som det være vil; men vi føler i vor Samvittighed, at det at give Kvinderne Stemmeret er kjærligt, godt og retfærdigt, og derfor vil vi gjøre det“; thi dersom Samvittigheden ikke stemmer med Guds Ord, da faar man virkelig rette den efter Ordet og ikke Ordet efter Samvittigheden. Man skal ikke stille Solen efter Uhret, men Uhret efter Solen. Saaledes er det fra et kristeligt Standpunkt. Ganske vist er det saa, at alt, hvad jeg her siger, gjælder ikke dem, som ikke vedkjender sig at staa paa et evangelisk-lutherisk Standpunkt, men kun dem af os, som gjør det. Men af disse kan man forlange, at de skulle bøie sig for Guds Ords Lære om Kvinden. Hr. Ullmann vilde berøve mig, hvad jeg virkelig i denne Sag sætter Pris paa. Jeg troede, at jeg var konsekvent. Det generer mig saa overmaade lidet, at man siger, det er gammeldagse Anstuelser, jeg repræsenterer. Jeg tror slet ikke, at det nye og det gode altid gaar sammen; jeg tror, det gamle og det gode gaar lige ofte sammen. Om de Anstuelser, som jeg repræsenterer, er nye eller gamle, spørger jeg ikke om. Men derimod sætter jeg en vis Pris paa at være konsekvent, og jeg vilde nødig, Hr. Ullmann skulde have Ret i, at jeg ikke var mig selv tro, naar jeg sagde, at jeg respekterer Kvindens Mennefsværd lige fuldt som Mandens og derfor fandt det bruttalt, naar i gamle Dage hendes Vidnessbyrd kun gjaldt halvt saa meget som Mandens. Hr. Ullmann forlangte, at jeg ogsaa skulde være med paa det. Hr. Ullmann vilde sandsynligvis ogsaa, at jeg skulde gaa med paa den orientalske Betragtning af Kvinden, og hvad dermed hænger sammen. Men da har han ikke seet det, som for mig danner den skarpe Stilsmisse mellem Manden og

Kvinden: det er det private paa den ene Side og det offentlige paa den anden Side; der er Stilsmissen for mig. Alt, hvad der ligger indenfor det private Livs Omraade, alt det hører Kvinden til saa fuldt som Manden; kun det, som ligger ude i Offentligheden, kun det er det, som jeg mener, at hun efter sin hele Natur og efter hele sin Udvikling er udfikket for. Kan man ikke paavise, at der paa dette Punkt ligger noget usammenhængende i, hvad jeg har sagt, da mener jeg, at mit Standpunkt er fuldt konsekvent. Hr. Ullmann mente, at jeg, naar jeg talte om, hvad Kvinden var for Hjemmet, hovedsagelig tænkte paa og maatte tænke paa de bedre stillede Hjem. Nei, den som har været Præst i denne By i saa mange Aar som jeg, og som har seet saa mange tarvelige Hjem, han vil have lært, hvad Kvinden har at bethyde for Hjemmet i de Klasser, som Hr. Ullmann kaldte Underklasserne. Ja, jeg ved, at hendes Betydning er uendelig stor i de høie Sale; jeg ved, at derjom hendes Virken der falder væk, vil ogsaa disse Hjem forvandles til kun at blive Huse, hvor man vel kan saa betalt Arbejde, men hvor Hjemmets Aand flyr med hende, som stæbte det. Men endnu værre vil det i saa Henseende gaa der, hvor Forholdene er smaa. Jeg har ikke høiet mig saa dybt for Kvinden, som jeg har høiet mig for Arbejdertonerne i de smaa Stuer; jeg forstaaer vel at statte dem; jeg har seet dem, naar de har været uheldig gifte, hvorledes de mangen Gang har kunnet gjøre, hvad ingen Præsts Formaninger har kunnet udvirke — hvorledes de i utrættelig Kjærlighed og Hengivelse har formaaet at hjælpe og bringe paa Fode igjen baade Mand og Børn, som kunne være dybt sunkne. Jeg har seet dem i lykkelige Hjem, hvorledes de der har formaaet at udbrede en Hygge og Velvære, saa jeg har kunnet sidde i timevis og været glad for at kunne sidde der, fordi det var saa hyggeligt og elskeligt i enhver Henseende. Og lad mig saa Lov at fortælle et kort Træk fra Livet: der var en Mand, som havde mistet sin unge Hustru, en Arbejder, som havde det nok saa godt, forsaavidt som han tjente nok og var frisk og rask og havde to smaa Børn, men han havde ingen, som han kunde faa til at stille dem ordentlig; saa begyndte denne Mand at drikke, og jeg gik til ham og arbejdede med ham. „Hvorfor gjør De det, De, som har saa meget at leve for og er meget heldigere stillet end mange af Deres Kammerater“, sagde jeg til ham. „Ja, Pastor“, svarede han — „men jeg har jo ikke noget Hjem mere; det tog Vina med sig i Graven; jeg har ikke noget Hjem mere“. Og saaledes som han sagde det, mener jeg det vil gaa, hvis man her fik opvaakt Lidenskab for Deltagelse i det offentlige Liv hos disse Kvinder.

Sandelig, de styrer ikke det at være med paa allehaande Folkemøder og allehaande Stemmeretskomiteer og al den Slags Ting; de styrer ikke det at være med paa det og have sit Hjerte i det og paa samme Tid have sit Hjerte i det tarvelige Hjem og dets Gjerning; det er meget værre, en større Ødelæggelse for Underklasserne end for Overklasserne, ialfald udvortes seet, skjønt kanstede dybere seet Ødelæggelsen bliver den samme; thi i begge Tilfælde blir det Hjemmets Undergang. Og her kommer jeg til, hvad Statsraad Arctander sagde — jeg er Statsraad Arctander meget taknemlig, fordi han sagde det. Det er virkelig saa, jeg erkjender det, at saadan som mine Ord falder, kunde det se ud, som om det var min Mening, at Manden i Hjemmet kun var den rent passive, den rent modtagende, fordi jeg saa mange Gange brugte det Udtryk, at Kvinden var den, som skabte Hjemmet. Noget saadant har det selvfølgelig ikke været min Mening at sige. Blandt alle de mange andre Gøner, som Kvinden har, netop i sit Hjem, har hun ogsaa den, at hun gjør det let for Manden at give sin hele aandelige Formue, og saa sandt der er den allerringeste To i Manden, kan han ikke blive i en Passivitet, der tillader ham at tage uden at give. Han faar saa meget, at han ogsaa faar Lyft til at give alt, hvad han eier af Kjærlighed og Dygtighed, af alt hvad han kan bringe med i aandelig Formue i alle Ting; han faar Lyft til det, fordi der er saa godt at være, fordi Hjemmet er det bedste Sted for ham. Men at bringe det dertil, at Huset bliver det Sted, hvor vi kjende, der er godt at være, det kan alene Kvinden, og det mente jeg med, at Kvinden skaber Hjemmet; det, mener jeg, kan ingen Mand frembringe. Vi kan tænke os, at to Venner flytter sammen og have fælles Interesser og Livsvaner, — men sandelig om det bliver noget Hjem hos dem alligevel. Men lad os tænke os, at to gamle Damer flytter sammen paa samme Maade; hos dem kan der blive hjemligt, de har Gøne til at skabe et Hjem. Eller er det bare mig, som har gjort den Erfaring, at dersom man kommer ind i en Enkes Hjem, og Armoden da ikke griner En imøde, saa kan man føle sig saa vel der; jeg havde nær sagt, man mærker ikke stort til, at Manden er borte, hvis man ikke har staaet i et nært Forhold til ham. Men kom til en Enkesmand i hans Hus, hvis han ikke har faaet nogen, som kan udfylde Husmoderens Plads ordentlig, og Du skal faa en Følelse af, at Du altid gaar og spørger, hvor er Konen? — ja mangen en Gang har Du en Følelse af, at der er Lig i Huset. Huset er der, men Hjemmet er ødelagt, da Moderen gik bort. Det er i den Forstand jeg mener det, men jeg har naturligvis ikke ment, at et saadant Hjem kunde blive, hvad det skulde være, dersom det var en elendig Mand, som ikke var værd at eie et Hjem. Jeg mener tvertimod, at Hjem-

met hjælper Manden til at faa alt det gode frem, som er i ham, hvis det da ikke er et ganske elendigt Mandfolk; og ligeledes da jeg sagde, at man kan ikke have sit Hjerte paa to Steder, mente jeg ikke, at Manden, naar han arbejdede ude i det offentlige Liv og for sin Gjerning i Verden, skulde være lige glad med Huset; men jeg mente, at han ikke paa engang kan arbejde for begge Dele saaledes, at ikke hans Interesser, hans Tanker med Nødvendighed absorberes af hans Gjerning, ialfald kvantitativt den største Del af Tiden. Og vil Konen gjøre det samme eller Kvinderne — thi jeg taler slet ikke blot om Husmoderen — saa bliver de paa samme Maade uvilkaarlig udstiftede for det, hvortil de egentlig er bestemte. Lad da denne min Betragtning være gammeldags, det er dog den Betragtning hvorpaa Samfundet hidtil har været bygget. Jeg kjender kun en Tid, da Kvindeemancipationen, om end i en anden Form, ganske ordentlig var en vogue og det var netop, som jeg sagde i Formiddag, i det romerske Kejserrige; der vilde Kvinderne ganske det samme som Kvindeemancipationens Forsægttere nu; de vilde være fri for alle Hjemmets Baand og alle Autoritetens; de vilde gjøre Gjerning som Mændene, og hvad var Følgen? Hvad blev de til disse Kvinder? Ja, her tænker jeg, at Hr. Ullmann kjender Svaret for godt til at ville, at jeg skal nævne de Navne, som kunde nævnes. Men naar derimod Hr. Ullmann forstærker mig, at han kjender mange Kvinder, som ingen Stade tager af deres Emancipationslyst, ja, da er jo en sliig Forstærkning som en sydobbelst Laas for Modstanderens Mund, paa samme Tid som den intet Argument er; jeg kan jo ikke sige et Ord derom, jeg har ikke Lov til det, og dog er det intet Argument. Men hvad de Ting angaar, som ligger aabent i Dagen, som er fremkomne i Literaturen, gennem Pressen, i de Dokumenter, man har Afgang til i denne Sag, — hvad de Ting angaar, saa vil jeg sige, at jeg fatter ikke ikke ret, hvorledes nogen kan mene, at Emancipationens Heltinder, disse rebigerende, debatterende, polemiserende, prædikende, omreisende Kvinder, kan have Hjerte eller Hoved tilbage for Hjemmet og dets mangfoldige Gjerning.

Ødegaard: Jeg kunde gjerne frasælde Ordet med den Bemærkning, at jeg stemmer for de fremsatte Grundlovsforslag. Men naar jeg nu har faaet Ordet, vil jeg dog have sagt, at af alt hvad jeg under Debatten har hørt af Sagens Modstandere, har jeg det samme Indtryk, som jeg fik under Debatten om de Stemmeretsforslag, som vi behandlede for lidt siden. Det er nemlig en Frygt, som afholder vore Modstandere fra at øve Ret og Retfærdighed her i vort Samfund; dengang var det Frygten for de Smaa i Samfundet, nu er det Frygten for, at de Gøner og Kræfter, som Kvinden kan eie for vort Samfundsarbejde, skal komme til sin Ret, og at Kvinden

ved paa en praktisk Maade selv at deltage i Samfundets Anliggender, skal udøve Kritik over den Maade, vi Mandfolk styrer og stiller paa. Jeg bekjender mig ikke til denne Frygtens Religion, og min Mening er, at de, som gjør det, gjør vort Samfund en daarlig Tjeneste. Gjælder det nogen Steds i Verden, at alle kan være med at bygge Samfundet, saa gjælder det i smaa Samfund som vort. Da der i denne Sag er argumenteret baade for og imod ved at trække Sagen ind paa Religionens, paa Kristendommens Væst, saa vil jeg bemærke, at Spørgsmaalet kun er borgerligt, at Stemmeretten i sin Almindelighed er det og Stemmeret for Kvinder ingen Undtagelse er, og at der ingen Opfordring er til at se Spørgsmaalet, uden som en rent borgerlig Foranstaltning. Naar der tales her, som om man skulde bevise, hvorvidt dette Skridt skulde være behageligt for Vorherre eller ikke, saa mener jeg det er upaatrævet og uberettiget. Her gjælder det kun det borgerlige Samfunds Liv, og deres borgerlige Liv, som der her er Tale om, og paa det Grundlag mener jeg Sagen bør finde sin Afgjørelse.

Lavik: Jeg frasælber Ordet.

Begelsen: Jeg kunde ogsaa gjerne frasælbe Ordet; jeg skal iethvertfald ikke benytte det længe, uagtet der er kommet saa mange Udtalelser frem fra forskjelligt Hold, som paa en særlig fristende Maade indbyder til at svare. Der er fra flere Herrer, saaledes fra Hr. Hval og nu sidst fra Biskop Heuch blevet fremholdt, at Kvindesagen ikke staar paa den kristelige Ethik's Grundlag, og at vi, der har protesteret mod den Opfatning af Kristendommen, som er gjort gjældende stærkest af Biskop Heuch, og som gaar ud paa, at det skulde være stridende mod Kristendommens Aand at indrømme Kvinden Ret til at deltage i det offentlige Liv, har vejet af fra den rette Opfatning — ligeoverfor dette vil jeg alene sige, at dersom Hr. Heuch vil grundlægge Kristendommen paa sin Opfatning af de forskjellige Udtalelser i den hellige Skrift, der er givet ud af de Tiders Syn og de Mænds Opfatning, saa vil han komme til saa yderst fortvivlede Resultater for sig selv, at han ikke vil kunne følge dem. Det vilde være en Maade at behandle Kristendommen paa, som vilde være i Slægt med den, om hvilken der er sagt, at Bogstavet ihjelslaar, men Aanden alene gjør levende. Jeg vedkjender mig den Opfatning — og jeg gjentager den — at hvad f. Ex. en Mand som Paulus har udtalt og ment om disse Ting har naturligvis for ham været fuld personlig Sandhed; med alt sit Klarsyn og staaende paa sin Tids aandelige Hvide kunde han dog ikke se Tingene anderledes end ud af sin Tids Syn, derfor har han en Betragtning af Kvinden, som vor Tid ikke har og ikke kan have. Skal enkelte Udtalelser af Paulus være gjældende Lovbog for alle Tider, faar man ogsaa tage alle

de andre Udtalelser, som findes i den hellige Skrift og gjøre dem til en ufravigelig Regel uden paa nogen som helst Maade at tillade sig nogen Fortolkning af dem engang, og da vil jeg spørge Biskop Heuch, om han vil finde det at være rigtigt, om f. Ex. den første kristne Tids Lønningsmaade af Præsterne, af Forkynderne, skulde være den eneste kristelige, eller om han anser det at være Biskop i Kristianssands Stift med den dertil hørende Indtægt for at være en ukristelig Lønningsmaade, fordi den staar i Modsetning til Udtalelserne om, at der ikke skulde være Guld og Sølv i deres Bælte, og at de ikke skulde have flere end saa og saa mange Skjorter og Kjoler? I denne Retning hylder sandelig Hr. Heuch en Slags Evolutionisme! Egedan er det med mangfoldige Ting paa alle Livets Omraader. Man giver da virkelig ikke hverken Gud eller den kristelige Livsanskuelse den Være, som den fortjener, ved at sige, at den i sin Stilling til de forskjellige Tiders Forhold er noget saa aldeles uforanderligt og stereotyp, at det samme gjælder idag, som har gjældet til tidligere Tider. Vi maa da virkelig f. Ex. saa Lov til at spise Blodpølse i vore Dage, fordi om der staar i den hellige Skrift, at man ikke skal spise Blod. Saa er der en eneste Ytring af Hr. Herzberg, som jeg vil komme lidt ind paa. Han sagde, at naar vi vilde give Kvinden Stemmeret, bærer vi os ad paa den Maade, at vi til fattige og sultne Kvinder siger: Mad kan vi ikke skaffe dig, men Stemmeret skal du faa! Hvad er det for en Maade at betegne en saadan Reform paa? Tillad mig at sige, at hvad vi mener er, at vi som et civiliseret Folk i det 19de Aarhundrede med dets Oplysning og med dets Forstaaelse af Opgaverne skal arbejde for, at Samfundslivet bliver saaledes, at det bliver det lykkeligste for alle Mennesker, — og saa siger vi: for at skabe en saadan Tilstand tror vi, det er nødvendigt, at Menneskene gjør det selv, og da maa vi have saa mange som muligt med af de Kræfter, som frivilligt melder sig til Tjeneste for at skabe dette Resultat, det Resultat, at de, som mangler Brød, kan faa Brød. Derfor maa ogsaa Kvinderne være med! — Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa, hvad Hr. Hval sagde; jeg skal kun sige, at naar han citerede en Forfatter, som sagde, at Mændene forstaar at vise Retfærdighed, Kvinderne forstaar at vise Naade — notabene overfor dem, som er enig med dem — saa vil jeg udtale det Ønske, at den ærede Repræsentant maa være enig med denne Forfatter, og at han vil vise sin mandlige Retfærdighedsfølelse idag ved at stemme for Minoritetens Forslag, saa vil kanske ogsaa Kvinderne, fordi han da blev enig med dem, vise ham den Naade at tilgive ham, hvad han idag har talt mod dem.

Præsidenten antager, at der først bør voteres over Grundlovsforslaget under VI. Da

det angaar Forandringer i 2 Grundlovsparagrafer, vil Præsidenten lade votere særskilt over hver Paragraf. Præsidenten tror, at det ikke er nødvendigt at referere Forslaget paanyt, medmindre det forlanges.

Bøhn: Jaar jeg Lov til at spørge, om det er overensstemmende med sædvanlig Praxis at votere særskilt over hver enkelt Paragraf i et Grundlovsforslag?

Præsidenten troede at burde gjøre det i dette Tilfælde, men hvis det ønskes, at der votes under ét, saa vil ikke Præsidenten modsætte sig det.

Bøhn: Det kan være mig ligegyldigt forresten, men jeg troede ikke, det var overensstemmende med almindelig Praxis.

Moursund: Det er vel det almindelige, at der votes og der maa vel votes over Forslaget i sin Helhed, det vil sige, naar et Forslag, som Nr. VII, er delt i flere Alternativer, da over hvert Alternativ for sig, men ikke over de enkelte Paragrafer.

Præsidenten: Præsidenten har kun antydnet, hvorledes han agtede at lade Afstemningen foregaa med Hensyn til Nr. VI, og efter den Bemærkning, Repræsentanten fra Akershus Amt har gjort, skal der ikke være noget i Veien for, at Præsidenten lader Voteringen foregaa under ét over det hele Forslag. Med Hensyn til Voteringen over VII har Præsidenten troet, efter det Forhold, hvori de forskjellige Alternativer staar til hinanden, at der først bør afstemmes over Alternativ D, dernæst, hvis det ikke bifaldes, over Alternativ C, dernæst i Tilfælde over Alternativ E, saa over Alternativ B, og sidst, i Tilfælde, over Alternativ A. Præsidenten skal yderligere bemærke, at han ikke har tænkt at benytte Navneopraab ved nogen anden Votering end ved Vitr. A under VII.

Berelsen: Det er vel overflødig at sige, at det er VII Alternativ A, som er indstillet af Komiteens Minoritet.

Præsidenten: Det er saa. Men Præsidenten kan ikke undlade at tage Votering over alle Alternativer.

Berelsen: Jeg ønskede kun, at det skulde være bragt paa det rene, at det er det Alternativ, som er indstillet.

Præsidenten troede, at det fremgik tilstrækkelig af Debatten.

Votering:

Forslag VI saalydende:

Grundlovens §§ 50 og 52 skal herefter lyde som følger:

§ 50. Stemmeberettiget er enhver norst Borger, Mand og Kvinde, som har fyldt 25 Aar, har været bosat i Landet i 5 Aar og opholder sig der.

§ 52. Stemmeret suspenderes:

- a. Ved Anklage til Tinge for Forbrydelser, der kunne medføre saadan Straf, som i § 53 a er nævnt.
- b. Ved Umyndiggjørelse.
- c. Ved Ophud eller Fallit, der ikke er foraaet ved Fidsvaade eller andet utilregneligt og bevisligt Uheld, indtil Skyldneren enten ved fuld Betaling til Fordringshaverne enten ved Akford igjen er bleven raadig over sit Bo.
- d. Ved at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nydt Understøttelse af Fattigvæsenet

— forfattedes mod 15 Stemmer.

Forslag VII saalydende:

Alternativ D.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de norste Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i fem Aar, opholde sig der og for det sidst forløbne Aar have betalt direkte Skat til Stat eller Kommune

— forfattedes mod 11 Stemmer.

Alternativ C.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de norste Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i fem Aar, opholde sig der og for det sidstforløbne Aar have betalt direkte Skat til Stat eller Kommune, efter Vigning paa Formue eller Indtægt

— forfattedes mod 9 Stemmer.

Alternativ E.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

Stemmeberettiget er enhver norst Borger, Mand og Kvinde, som har fyldt 25 Aar, har været bosat i Landet i fem Aar, opholder sig der, ikke nyder eller i det sidste Aar før Valget har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, og ikke som Tjende tilhører Andens Husstand

— forfattedes mod 3 Stemmer.

Alternativ B.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de norſke Borgere, Mænd og Kvinder, ſom have fyldt 25 Aar, have været boſatte i Landet i fem Aar, opholde ſig der, og enten:

- ere eller have været Embedsmænd, eller
- paa Landet eie eller for længere Tid end fem Aar have leiet matriferet Jord eller i fem paa hinanden følgende Aar have brugt og fremdeles bruge ſaadan Jord eller i Finmarken i fem Aar har været og fremdeles ere Rettighedsmand, eller
- ere Kjøbstadsborgere eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdi idetmindſte er 600 Kroner, eller
- have for de tre ſidſtforløbne Aar betalt direkte Skat efter Vigning paa Formue eller Indtægt til Stat eller Kommune, ſamt derhos have faſt Bopæl i Valgkommunen paa den Tid, Valget foregaar, og ikke ſom Thyende tilhøre Andens Huſſtand

— forkaſtedes mod 8 Stemmer.

Alternativ A.

Grundlovens § 50 ſkal herefter lyde ſom følger:

Stemmeberettigede ere de norſke Borgere, Mænd og Kvinder, ſom have fyldt fem og tyve Aar, have været boſatte i Landet i fem Aar, opholde ſig der, og enten:

- ere eller have været Embedsmænd;
- paa Landet eie eller for længere Tid end fem Aar have leiet matriferet Jord eller i fem paa hinanden følgende Aar have brugt og fremdeles bruge ſaadan Jord;
- i Finmarken i fem Aar have været og fremdeles ere Rettighedsmand;
- ere Kjøbstadsborgere eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdi idetmindſte er 600 Kroner;
- have for det ſidſtforløbne Aar betalt direkte Skat til Stat eller Kommune efter en antagen Indtægt af mindſt 500 Kroner paa Landet og mindſt 800 Kroner i Kjøb- eller Ladestederne, i et Aar have faſt Bopæl i Valgkommunen paa den Tid, Valget foregaar, og ikke ſom Thyende tilhøre Andens Huſſtand

— forkaſtedes med 70 mod 44 Stemmer.

De 70 Herrer vare:

Balchen, Holmesland, Heliſen, Igland, Grændſen, Heffermehl, Daniſen, Enger, Arneſen, Præſthus, Wantel, Furuholmen, Holmboe, Oftebal, Fjachſen, Vinje, Ueland, Kolbens-tvedt, Berge, Lima, Jønſen, Hirsch, Rygh, Hval, Melhuus, Flønæs, Puſtad, Vindal, Garbiſ, Reimers, Aarſlot, Bohn, Berger, Haga, Tveter, Løvenſtiold, Chriſtensen, Ameln, Tønning, Holſen, Liljedahl, Dahl, Dugſtad, Beſeth, Sohlberg, Hurum, Skattebøl, Jhlen, Krefling, Herberg, Winge, Hals, Heuch, Steen, Reinhardt, Bang, Rønning, Likhov Holm, Simonsen, Gyde, Anker, Giebelhauſen, P. Miſſen (H.), Selmer, Schweigaard, Michelet, Oppen, Wiſbech, Horgen og P. Nielsen (K.).

De 44 Herrer vare:

Jaabæk, Stouſland, Giesland, Ellingsen, S. Nielsen, Mehuz, Arctander, D. Holm, Lange-land, Alleſtad, D. Miſſen, Bjering, Ebbesen, Roht, Horſt, Eng, Mourſund, Holſt, Wexelsen, Joosnæs, Soelberg, C. Berner, Krohn, John Lund, Myklebuſt, Lavik, Staar, Helleland, Sveinſon, Rinde, Thomeſen, Ullmann, Andersen, Glef-taſtad, Muſtad, Ødegaard, Teige, Aſtrup, Glef-taſtad, Rønnow, Storeng, Aars, Hjelmſtad og Lange.

Præſidenten: Herrerne vil have ſeet, at der er opſlaaet Storthing til førſtkommende Tirſdag. Jeg vil gjøre opmærkſom paa, at efter Anmodning fra Kirkſtatsraaden og Formanden i Kirkekomiteen vil den Sag, der er opført ſom Nr. 14 paa Dagsordenen, blive behandlet ſom Nr. 2. Iſafald vil jeg efter den Anmodning, de nævnte Herrer har ſtillet til mig, foreſlaa, at ſaaledes fremgaaes. Jeg har troet at burde gjøre opmærkſom paa dette nu, før dette Møde ſluttes.

Mødet hævet kl. 7,32.

Rettelſe.

I Nr. 161, Side 1285, Sp. 1, Linie 19 f. n. ſtaaer: „var det ſaa“ — ſkal være: „var det Armeen“.